

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

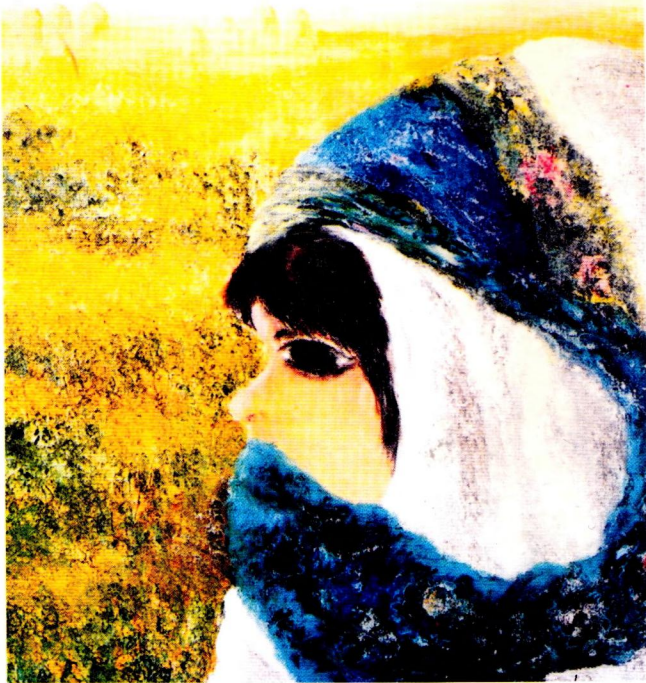
1967 TÜRK DİL KURUMU ROMAN ÖDÜLÜ

KEMAL BİLBAŞAR

CEMO

ROMAN

Can Yayınları: 1349

© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2003

1. basım: 2003

10. basım: Ekim 2009

Bu kitabın 10. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Erkal Yavi
Kapak düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gelengül Çakır
Düzeltili: Nurten Sönmezcan

Kapak baskı: Çetin Ofset
İç baskı ve cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0268-6

CAN SANAT YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

<http://www.canyayinlari.com>

e-posta: yayinevi@canyayinlari.com <https://rantey.org>

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi

Kemal Bilbaşar
CEMO

1967 TÜRK DİL KURUMU ROMAN ÖDÜLÜ

ROMAN

**KEMAL BİLBAŞAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI**

BAŞKA OLUR AĞALARIN DÜĞÜNÜ / roman

DENİZİN ÇAĞIRIŞI / roman

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

MEMO / roman

Kemal Bilbaşar, 1910 yılında Çanakkale’de doğdu. Ortaöğrenimini 1929 yılında Edirne Öğretmen Okulu’nda tamamladı, iki yıl ilkokul öğretmenliği yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih-Coğrafya Bölümü’nden 1935 yılında mezun oldu. Nazilli ve İzmir Karakaş Ortaokullarında öğretmenlik yapan Bilbaşar 1961 yılında emekliye ayrıldı, bir süre siyasetle uğraştıktan sonra 1966’da İstanbul’a yerleşti. İlk öykülerini İzmir’de Cahit Tanyol ve İlhan İleri ile birlikte çıkardıkları *Aramak* dergisinde yayımladı (1939). Bu dönemde halkevlerinin açtığı öykü yarışmasında ilk ödülünü kazanan yazar, 1945- 1952 yılları haric, sürekli öykü yayımladı, radyo oyunları yazdı, pek çok gazete ve dergide öykü, roman ve makaleleri çıktı. Tiyatro, senaryo ve ders kitapları da yazan Bilbaşar, 1961’den sonra daha çok roman türüne ağırlık verdi. Bilbaşar, 1939 yılında “Budakoğlu” öyküsüyle Ankara Halkevi Öykü Yarışması’nı, *Cemo* adlı romanıyla 1967 yılı Türk Dil Kurumu Roman Ödülü’nü, 1970 yılında da *Yeşil Gölge* adlı romanıyla May Roman Ödülü’nü kazanmıştır. Yazar, 21 Ocak 1983 yılında aramızdan ayrıldı.

UYARMA

Cano ile Memo'nun Cemo'yu anlatışlarını birbirinden oldukça ayrı bulacaksınız. Babası, kızına olan aşırı sevgisi yüzünden, onu bir efsane kahramanı olarak tanıtır bize. Oysa Memo bambaşka bir hikâye içinde Cemo'yu ve kendini efsaneleştirir. Bu anlatış, dağ insanların, coşkun hayal gücünden doğmaktadır.

DEĞİRMENCİ CANO ANLATIYOR

Cemo'yu ben büyötmüşüm. He vallaha. Anasız büyötmüşüm hemi de onu. Kör etmemişim, topal etmemişim. Dişi kurt kimi' yavuz, ceyran kimi tez ayak etmişim. Gözüm kimi korumuşum, sözüm kimi sakınmışım. Anasından yadigâr idi bana. Hık demiş burnundan düşmüş anasının. Kara saçları gök ışıltılı idi, anasının saçları kimi. Kömür gözleri ocak alevi kimi yanardı. Dudakları Şirvan narından kırmızı idi. Gülünce inci dizileri dökülecek sanırdın ağzından. Kaşları çatıldı mı, hançer olup yüreğine saplanacak, diye korkardın. Dişi bitmemiş yetim kaldı anasından. Ufacık, kara bir kuzu kimi emekler buldum savaş dönüşü. Ama ceyran kimi timarlı, canavar kimi yabancı yetiştirmişim onu. Derisini gülden yumuşak, bileğini çelikten sert etmişim.

Anası Kevi, beg kızı idi. Ben beg kapısında kuldum. Biz dokuz köyün insanı, begin uğruna kurbandık. Öl dese, ölürdük. Soyumuz böyle gelmiş, böyle giderdi. İş bilenin, kılıç kuşananın, sözü bize göre değildi. İşçiliğimiz de, biniciliğimiz de, atıcılığımız

da begin malını, ününü yüceltmek içindi. Bu uğurda birbirimizle yarışırdık. Alinterimiz helal, canımız feda idi begin yoluna. Kimimiz çeltik tarlasının ba-tagıynan, kimimiz karlı dağın kurduynan, kimimiz Osmanlı'nın zaptiyesiyen boğuşurduk. Kimimiz çobanı, çiftçisi, kimimiz ayıngacısı¹, tüfekçisi, eşki-yasıydık begin. Duada bile Tanrı'dan kendimiz için bir dilekte bulunmayı düşünmezdik.

— Tanrım, sen begimize uzun ömürler ihsan et, malını ziyade eyle, diye yakarırdık.

Törenli günlerde güreş tutanda, at koşturup cirit atanda, canavar koğanda kendi ünümüzü düşünmezdik. Bu yarışlarda canımızı dişimize takmamızın tek sebebi, konuk beglerin katında begimizi küçük düşürmemektir. Begin namusu bizim namusumuzdu, begin ünü bizim ünümüzdü. Gelenek böyle kurulmuş, böyle giderdi.

Begin en gözde kulu bendim. Dağdan yel gibi at sürüp inen ben, uçan kuşu vuran ben. Satılık hayvanları hayduda kaptırmadan panayıra götüren ben. Esrar kaçıırken zaptiye izi süren ben. Komşu beginin şal yüklü, şeker yüklü ayıngacı kervanını basan bendim. Zorlu iş olanda beg, ilkin beni çağırırdı. Sırtımı okşayıp,

— Göreyim seni Cano, demesi yeterdi. Kuş kimi yeğnik, Zaloğlu Rüstem gibi yavuz olurum. Naramdan dağ taş inilerdi. Begim uğruna bir kez olsun gözümü budaktan, canımı adaktan sakınmamışım. Neylersin ki, bir de alınyazısı var.

Güzün, beg çağırtmış, gittim, yeri öptüm,

— Buyur begim, uğrunda ölek, dedim.

Beg, halı örtülü divanda bağdaş kurup oturmuştu. Eli sakalında, düşünürdü. Benim yer öptüğümü

¹ Ayıngacı: Kaçakçı.

görmezdi. Bir kez daha yere kapandım,

— Begim, uğruna kurban, dedim.

Yerinden doğruldu, kalktı, yanıma geldi, kırbacınan sırtıma vurdu.

— Cano, dedi, begine hizmet günü gelmiştir. Müşköl bir işe süreceğim seni.

— Buyur begim, dedim. Kanım helal, canım helal!

— ... begi, ... begini bizden yeğ görmüş: Armağanlarımızı geri göndermiş.

— Ünü geri gide, inşallah, begim! Yediğim onca ceviz, dişlediğim kılı kulak yabana mı gitti?

Birkaç ay önce elli davar, bir düzine sığır, iki halis kan Arap atı armağanlan göndermişti begim bizi ... begine. Begimin emmisi birlik gelip Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle ... beginin hasna, müstesna kızı Kevi'yi istemişti. Bu vesile ilen biz kul tayfası da ortaya çıkıp begleri eğlendirmeye uğraşıyorduk. Kimimiz güreş tutmuş, kimimiz at üstünde perende atmış, kimimiz nişana durmuştuk. Benim payıma da, hergele yetişmiş deli bir aygıra kolan vurmak düşmüştü. Tez elden meydanı korkuluk direklerle çevirdiler. Dizgine, hamuda gelmez, ele avuca sığmaz yağız hayvanı da getirip ortalığa bıraktılar. Hayvanın yelesi biçimli idi. Derisi ıslık ıslık. İki ayağı üzerine kalkıp kalkıp kişnerdi, durmadan yeri eşerdi. Böyle işlerde begimin yüzünü kara çıkarmamışımıdır hiçbir zaman. Seyredenleri güldüreyim diye,

— Bu hayvanı iyi beslemişler, aç karnına hakkından gelemem. Beni de yemleyin azıcık, dedim.

Çevreden eğlendiler:

— Torbanı arpa mı doldurak, yoksa ahlat mı?

Sesin geldiği yere bağırdım,

— Onlar sana kalsın kardaş, dedim. Bacınla bir-

lik yer, begine dua edersin. Begimiz bizi kötü alıştırmış. Bir sığır kellesiyle bir torba kabuklu ceviz yemededen aklımız başımıza gelmez bizim.

Sini içinde nar gibi kızarmış bir sığır başı ile bir torba ceviz getirip koydular ortaya. Merakla bakarlardı. Ben sininin başına çöktüm.

— Ya bismillah, diye kelleyi kaptım, burnundan başlayarak, katur kutur, kemiği ile tüm yedim bitirdim. Ben kurt köpeği kimi kafamı sağa sola sallayıp kemikleri katırdattıkça, millet kırılırdı gülmekten.

Kelleyi temizledikten sonra torbayı kaptım, ayağa fırladım. Havaya bir ceviz atıp ağzımla tutar, kabuğu ile birlikte katırdatıp yutardım. Halkı eğlendirerek torbanın da yarısını temizledim.

— Şimdi gel bakalım beygir oğlu beygir, hangimiz yavuz, bir görek, diye saldırdım yağız beygire. Sözüm anlamış gibi kulaklarını kıstı, kalktı iki ayağı üzerine. Beni iki ayağı ile yere çivilemeye niyetlenirdi. Bir sıçrayışta arkasına dolandım, ikincisinde belinin ortasına yerleştim. Bu kez kış atarak beni düşürmeye savaştı. Yay gibi gerilip gerilip havaya sıçradı. Ben perçinlenmiş gibi üzerinde dururdum. Boşuna sıçradı silkindi hayvancık. Az sonra tere bulandı, solumaya başladı. Boynuna sarılıp kendimi aldım aşağıya. Kulaklarından asıldım, büktüm. Son bir gayretle başını silkeledi, kaşla göz arasında kulağımı dişlemesin mi! Boynuma ılık ılık kanımın aktığını duyanda tüm cinlerim başıma toplandı:

— Ula dürzi, kulağına öyle bir küpe takam ki, bir daha kişi oğluna karşı gelmeye tövbe edesin, dedim, başına asıldım, boynunu büktüm. Kılı kulağını dişlerimle kaptım, bağırta bağırta kopardım kulağının üst yanını.

Begime emmisi anlatmış bunları. O sebepten

ben, "Yıdığım onca ceviz, dişlediğim kılılı kulak yabana mı gitti?" deyince, begim sinirli sinirli gülmekten kendin alamadı.

— Yabana gitti Cano, dedi, biz onu adam yerine koyduk, o bizi komadı. Bize nisbet, kızı Kevi'yi, düşmanımız ... beginin total oğluna satmıştır. Önümüzdeki çarşamba günü gelini ...'den alıp ...'ye götürceklerini öğrenmişim. Göreyim seni Cano! Ünümüne sürülen bu kararı temizlemenin tam zamanı.

— He begim, dedim, tam zamanı.

— Gelini sağ salim ellerinden alıp buraya getirirsen, ihya ederim seni.

Yeri öptüm.

— Uğruna kanım helal, canım helal begim, dedim. Elbette o total namerde bırakmazık gelini. He vallaha da, sağ salim alırız ellerinden begim.

Elli tuvana atlı kattı ardıma begim. Kamorit Dağı'nda pusuya yattık. Gelin alayının Varto yolundan Murat suyuna inmesini bekledik.

Akşama doğru gözcüler alayın geldiğini bildirdiler. Bir kayayı siper ederek düze baktım: Yol boyunca bir toz bulutu yükselirdi. Önde ... beginin yetmiş kadar atlısı yürürdü. Ortada gelin. Mahfeli bir ata bindirilmişti. Begin total oğlu yedeğinde götürürdü gelini. En arkada ... beginin otuz kadar atlısı gelirdi. Adamlarımı ikiye ayırdım. Bir bölüğü, yolun yanından ... beginin adamlarına saldıracaktı. Öteki bölüğü arkadan gelenlere hücum edecekti. Ortalık karışanda, ben gelini kapıp kaçacaktım.

Gelin alayının istediğimiz kesime sokulmasını bekledik. İşareti verende bizimkiler daldılar. Tüfekler patlar, atlar şahlanıp kişnerdi. Gelini götürülenler gafil avlanmışlardı. Niye uğradıklarını anlayamadan perişan dağılmışlardı. Her biri bir yana kaçardı.

Ben yerimden kımıldamazdım, gelini gözlerdim. Topal begzade, can kaygısına düşmüştü. Yedeğindeki mahfeli beygiri bırakmıştı. Atını mahmuzlayıp kaçmaya yeltenmesini erliğine yakıştıramadığından bir kurşunla cezasını verdim.

Gelinin atı, silah seslerinden ürkmüştü, dağa doğru kaçırdı. Atımla yolunu çevirdim, gelini mahfenin içinden çektim, terkime aldım, kuş gibi titrirdi. Hayvanımı dörtnala sürdüm ormanın içine.

Neden adamlarımı yüzüstü bırakarak bu eğri yola saptım bilmezim, he vallaha da bilmezim. Şeytan, de! Alinyazısı, de! Ne dersen de! Gelini tek başıma bege götürüp gözüne girmek aklımın ucundan geçmezdi. Sanki gelin alayının yolunu kendim için kesmiştim. Terkime aldığım kız, benim malımdı. Daha mahfeden çekip indirirken, hançer bakışları saplanmıştı yüreğime. Ardımdan sarılan körpe vücudu yakı gibi yapışmıştı sırtıma. Ormanın serin rüzgârı, bağrıma soluğunu üfleyip dursa da, vücudum sıırıslıklam tere bulanırdı, yüreğim habire çarpardı, boğazım kuruydu, dilim acıydı.

Bir su çağıltısı duyanda gemlere asıldım, attım kendimi yere. Atı ağaca bağladıktan sonra, boynumdaki tüfeği çıkarmaya bile sabredemeden koşup köpüklü suya daldırdım kafamı, kana kana içtim. Göğsüme, kollarıma su çarptım. Her yanımdan duman tüterdi.

Birden Kevi'nin ceyran sesi yankılandı ormanın içinde.

— Suyu kana kana içtin a, Kevi'yi de elden kaçırdın, dedi.

Dönüp baktım, Kevi atın dizginini ağaçtan çözmüş, eyerine oturmuştu. Yeşil kaftanı içinde yay gibi gergindi vücudu. Başındaki gelin kofisi güzelliği-

ni artırırđı.

Kaçacak diye hiç telaşlanmadım,

— Biz tuttuğumuzu sağlam tutarız beg kızı, dedim. Kanatlanıp uçamazsan nafile.

Gözlerinin alev alev yandığını görürdüm. Bir tek söz konuşmadan, birden gemleri gevşeterek, hayvanın karnını tekmeledi, ok gibi fırladı Ceyran'ım yerinden. Kaçmanın keyfini sürsün diye, bir zaman baktım ardından. Sonra ellerimi ağzıma götürüp,

— Ho, Ceyran ho, diye bağırdım terbiyeli hayvanıma.

Nal sesleri durdu. Ceyranım kişneyerek karşılık verdi bana. Beg kızı hayvanı kırbaçlar bre kırbaçlar, tekmeler bre tekmeler. Ceyran, kazık gibi çakılmış sanki yere, kımıldamaz. Beg kızının hali güldürürdü beni. Orman çınlardı gülüşümle. Beg kızı ile eğlenirdim.

— Gel Ceyran gel! Yorma beg kızını, diye çağır-dım atımı en sonunda. Tırıs yürüyüşle koşup geldi yanıma Ceyran. Torbamdan bir avuç üzüm alıp yedirdim hayvana. Sonra torbanın öteki gözünden avucumu ceviz içi, kayısı kurusu ile doldurdum.

— Beg kızı, atla gel aşağıya. Ceyran gibi sen de sözümü dinlersen avucumla beslerim seni de, diye uzattım ceviz içini, kayısıları ona.

Heç kımıldamadı. Ben de avucumdakileri yere saçtım, çektim aldım aşağıya Kevi'yi. Dik başlığına, serkeşliğine bakarak yanılmışım. Ceyran'dan çabuk alıştı Kevi bana. Üç yıl dağda gezdik. Üç yıl begin, aganın adamları izimizi sürdürdü dağ taş. Cano'nun izini kim bula? Karış karış öğrenmişim ben bu yerleri zamanıyla. Beg kızı da has çıktı. Kışın değirmenlerde, yazın ormanlarda keçe üzerinde yattı yanı ba-

şımda, bir gün bile of demedi. Geceleri o uyudu, ben nöbet tuttum; gündüzleri ben uyudum, o gözcülük etti. Döllediği kızının göbeğini kendi bağladı, adını kendi kodu. Anasının adını, Cemo'yu. Cemo kız, anasının sırtına bağlı dolaştı gezdi biz gibi dağları. Anasının südü yoğdu. Çobanların keçi südü ile beslemişiz, onu.

Derken begin, ağanın adamları peşimizi bıraktılar. Usandılar her hal, dedim. Meğer sebep başkaymış. Başlarının derdine düşmüş şıhlar, ağalar, begler. Köy köy dolaşan bir seyitten öğrendim: Urum diyarında bir paşa türemiş. Sarı saçlı, gök gözlü bir civanmış. Kâfirle birlikte Osmanlı'nın zalim padişahına büyük cenk açmış. Zorlu dövüş olmuş. Karşı karşıya gelende bir kılıç çalmış, ikiye biçmiş Padişahı yiğit paşa. Onun sayesinde temizlənmiş memleket küffardan. Elllerinde tutsak olan Halife'yi de kurtarmış. Kadın erkek, çoluk çocuk, tüm Osmanlılar kırk gün kırk gece düğün-dernek etmişler. Çok geçmeden Paşa, bizim şıhlara, ağalara, beglere de haber salmış:

— Ey Kayılar, demiş. Bundan böyle uğrılık, ayıngacılık yapmayacaksınız, demiş, fakire zulmetmeyeceksiniz, zengini, fakiri bir tutacaksınız, buyurmuş. Dediklerimi yapmazsanız, siz düşünün gayri, demiş. Ordumla üzerinize varır, padişah gibi sizin de hanumanınızı söndürürüm, demiş. Şıhların, ağaların bir bölüğü de başkaldırmış. Bizim beg de kafa kaldıranlardanmış.

Bunu duyanda, seyidin ellerine sarıldım, öptüm,

— Bundan böyle ben o Paşa'nın kuluyum, dedim. Gözüm helal, canım helal. Ona başkaldıranlara pes dediresiye dek Paşa'ya hizmet boynuma borç olmuştur.

Seyit sırtımı okşadı,

— Öyleyse, dedi, Şih Mahmut'a var git, benden selam et! Seni de gönüllü yazsın.

Şih Mahmut, Paşa'nın adamıymış. Yiğit bir cen-gâverdi. Peşinde üç yüz atlı gezdirirdi. Yatakları uç-suz bucaksızdı. Hayvanların sayısını bilen yoktu. Kara gözlerine bakan heyran olurdu.

Şih'in huzuruna varanda, yer öptüm, el öptüm, hocanın selamını bildirdim:

— Cano da, Kevi de bundan böyle kulundur, dedim. Meğer Şih Mahmut başımıza gelenleri bilirmiş:

— Alinyazısını kulun değiştiremeyeceğini begin bilmeliydi. Tanrı'ya asi olmamalıydı. Hüdaya baş-kaldıran, bir daha doğru yolu bulamaz. İşte şimdi de küffarı dize getiren, mazlumu zalimden kurtaran Paşamıza asilik etmiştir, encamı yakındır. Bundan böyle sen kardaşımızsın, beg kızı da dünya ahiret bacımızdır. Konağımızda mihman olanın canı, namusu bizim canımız, namusumuzdur, dedi.

Kevi'den ayrılmak güç oldu. Üç yıl içinde üç sa-niye ayrı kalmamışız. İkinci çocuğuna gebe idi. Ge-be olmasa peşimi bırakmaz, cenge birlik gelirdi. Şi-hın konağında mihman olması gerekirdi.

— Ben dönesiye burada kalacaksın kızım! Kevi, dedim, döllenecek yavrumuzun selameti için burda kalman gerek.

Parmakları öyle bir açıldı ki, bizi ayırdığından ö-türü tırnaklarıyla dölünü karnından çekip çıkaracak sandım. Sonra kolu kanadı düştü, bakışları küskün, yere indi. Begin hizmetkârları alıp götürdüler Kevi'yi.

Şih Mahmut hem adamlarına tanıtmak, hem de beni sınava çekmek için bir dernek tertipledi.

— Hünelerinin sözün çok işitmiştik Cano, dedi. Gözümüzle görek yiğitliğini.

Önce atıcıları ile boy ölçüştük. Usta atıcıydılar hepsi de. Kimi yüz adımdan gümüş meci diyeye kurşun değdirdi, kimi karşıya dikilen sigaranın yarısını uçurdu, kimisi havaya atılan çam kozalağını delik deşik düşürdü yere. Ben de eğilip, tüfeğimi bacaklarımın arasından uzatarak, karşıdaki kuzu kemiğinin deliğine kurşun değdirdim. Kemiğin topan kısmı parça parça dağıldı.

Güreşte Şih Mahmut, en güvendiği pehlivanını çıkardı karşıma. Kalın enseli, ayı pençeli bir yiğitti Haydarı. Bir yanını tutanda, çelik kısıkaç yapıştı sanırdın. Elinden kurtulup kaçtığında,

— Hooo arslan, diye kafasını sallar, soluk almana fırsat vermez, atmaca gibi atılır, yüklenirdi üzerine.

Bir saat yenişmeden güreş tuttuk karların içinde. Tere bulandık. Türlü oyun denedik. Gel gör ki, güç, oyunu bozardı.

Seyredenlerin yüreği tüm ağızlarındaydı. En sonu Şih Mahmut,

— Yetsin gayri, dedi, ustalıkta geri kalır yanınız, yağmuş. Tanrı gücünüzü, şecaatinizi artırsın yiğitletim. Artırsın ki, Gazi Paşamıza hizmetiniz büyük olsun, diyerek alnımızdan öptü. Biz de Haydarı ile sarılıp kucaklaştık.

— Bundan böyle öz kardaşımdan ilerisin Cano, dedi Haydarı.

— He vallaha. Sen de benim canımsın Haydarı, dedim ona.

Şih Mahmut birer kese altın verdi her birimize.

O gece bol bol yedik, içtik. Daha şölen sona ermeden bir haberci gelip, Şih Mahmut'un kulağına bir şeyler fısıldadı. Şih Mahmut fırladı kalktı yerinden.

— Yiğitlerim, dedi, Gazi Paşamıza hizmet günü gelmiştir. Yeni zagonları tanımayan, soygunculuğu,

uğrılığı hak sayan, fakiri fukarayı ezen birtakım izansız, kendini bilmez şıhlar, ağalar, beyler birleşip Gazi Paşamıza asi olmuşlardır. Bunlardan biri olan Sorik Ağa, Şih Hasan kardaşımızın obasına baskın vermiş. Hemen imdatlarına gitmeliyik, dedi.

Dışarıda kar fırtınası vardı. Şih Mahmut, her birimize beyaz papak, beyaz kaftan giydirdi. Onca ani yola çıktık ki, Kevi ile helalleşmeye fırsat bulamadım.

Sorik Ağa'nın adamlarını çil yavrusu gibi dağıtmakla iş bitmedi. Aylarca geri dönemedik. Kış kıyamette Şih Sayıtlılar bayrak açmışlardı. Drahini, Hani, Palu, Pirani çevresinin şıhları, ağaları, begleri, Şih Sayıt'ın etrafında toplanmışlar, onu Kürt Padişahı ilan etmişlerdi. Şih Sayıt kendine Emirülmücahidin adını takmıştı. Elâziz'den Diyarbekir'e dek onca Zaza beyi, şıhı, ağası, bayrak açıp Şih Sayıt'a katılmıştı. Şih Sayıtlılar bitip tükenir gibi değildi. Silahları yavuzdu. Sen bir atasıya, karşıdaki beş kurşun sıkardı. Pusuya düşürüp Şih Sayıtlı'dan biz de birer müceddet tüfek geçirmeseydik ele, o dağlarda kalırdık.

Derken Şih Sayıtlıların Elâziz'i düşürdükleri haberi geldi. Zazalar Osmanlı'nın evlerini, dükkânlarını yağmalamışlar, günahsız kadınları, çocukları kılıçtan geçirmişlerdi. Bunun üzerine bizi Elâziz'in imdadına çağırdılar. Kuş olup uçmak istedik. Gel gör ki, at koşturup gitmek bile mümkün değil. Her yan kar, her yan Şih Sayıtlı'nın elinde. Varto güneyinden dolananda, Şih Sayıt'ın oğlu kesti yolumuzu. Dört saat sürdü çarpışmamız. Bir türlü yarıp geçemedik. Haydaro elli atlıyan Şerafettin Dağı'ndan Şih Sayıtlı'nın gerisine düşmese, bir adım ileri gidemezdik.

Haydaro, Şerafettin Dağı'ndan kurşun sıkanda, iki ateş arasında kalan Şih Sayıtlılar, çözüldüler, pek azı kurtuldu. Şih Sayıt'ın oğlu da ölenler arasındaydı. Düşenlerin altın dolu kemerlerini, tüfeklerini, fişekliklerini aldık yürüdük. Çapakçur'un güneyinden, Murat suyunu izleyerek indik aşağıya. O gün ilk kez gördük Gazi Paşa'nın Ebabil kuşlarını. Böyle dedi Şih Mahmut bize. Yer gök kurulu buralarda böyle kuş görülmüş değildir, dedi. Hemi de öyle idi. Yeri göğü sarsardı çığlıkları kuşların. Gümbürdeyen seslerinden en yiğit olanımızın yüreğine korku düşerdi.

Gazi Paşa'nın Ebabil kuşları, gökten ateş yağdırırdı. Palu'daki Şih Sayıtlı'nın üzerine, gagasından dökülenler, vızıltı ile inerdi yere, düşende bin parça saçılır, yer sarsılır, gök yıkılırdı. Bumba derlermiş kuşların attığına. Bumba düştüğü yerde insan, hayvan, ev komazdı. O kuşların adını öğrendik sonradan, teyyare derlermiş onlara, teyyarenin sırtına binen, Paşa'nın mahir adamları, atarmış yukarıdan bumbaları.

Kuşlar sayesinde bir zaman rahat yol aldık. Ummadık zamanda Elâziz'in doğusunda Konakalmaz denilen yerde, Şih Mehmet Baba'nın pususuna düştük. İlk yaylımda Haydaro'nun yıkıldığını gördüm. Attan sıçrayıp kar üzerinde sürüne sürüne yanına vardım,

— Yaran ağır mı hey kardaş, dedim.

Haydaro ter dökerdi, dudağını kemirirdi:

— Kasığımdan yemişim kurşunu Cano. Benden hayır yoktur.

— Dur hele kardaş, neden hayır olmaya? Yarani bir görek, dedim.

Elimi attım ki, sırsıklam kan her yanı. Karın

üzerine sızmış, göllenmiş bile.

— Durma Cano, benimle vakit öldürme. Kardaşlarımızın yardımına git. Hayır yok benden gayri dedik sana. Vakti saati gelende kimse kalmaz. Hadi hakkın helal et!

— Seni Şih Sayıtlı'ya nasıl bırakır da giderim Haydaro, dedim, eziyet ederler sana, derini yüzerler.

Eliyle bıçağını gösterdi,

— Gelende beni sağ bulamazlar, dedi.

Sarılp helalleştik. Gözlerimden yaş dökerek fırladım ileriye. Haydaro'nun pehlivan gücü de benim gücüme katılmıştı. Kükreyerek saldırdım pusuda yatanların üzerine. Bütün arkadaşlar has dövüştüler. İki saat içinde Şih Mehmet Baba'nın çetesinden kimse kalmadı ortalıkta. Kimi kaçtı, kimi tepelendi. Kaçanları Caferli Dağı geçitlerine dek kovaladık.

Müsademe bitende, Haydaro'nun yanına seğirttim. Hay kurban, hay yiğit kardaş! Mevlasına kavuşmuştu bilene. Yüreğinin üstünde hançerinin sapı görünürdü.

Çukur kazıp tüm ölülerimizi gömdük. Mezarlarının üzerini gözyaşımızla suladık. Sonra Elâziz'e doğru yola koyulduk.

Devrisi gün Paşa'nın leşkeriyle birleşip Elâziz üzerine yürüdük. Biz dışarıdan, malları yağmalananlar içeriden, Şih Sayıtlılara dar getirdik şehri. Kaçanları kaçtı, ele geçenleri kurşuna dikildi. Daha devrisi gün Dersim ağaları, şihleri, seyitleri Elâziz'e gelip Gazi Paşa'nın kumandanından aman dilediler.

Elâziz'de durmadık. Şih Sayıt'ın Lice'ye doğru çekildiğini öğrenmiştik.

Kumandan, Şih Mahmut'a iki makineli tüfek vermiş,

— Sen yiğitlerini al, Murat suyunun sol kıyısından Şerafettin Dağlarına hızla ilerle. Murat suyu üzerinden geçen Çapakçur-Muş yolunu tut, demiş.

Bir saat içinde toplandık, yola çıktık. Geçtiğimiz yerlerde in cin yoktu. Köyler boşalmıştı. Herkes bir kovuğa sinmişti. Gece demedik, gündüz demedik, durmadan yol aldık. Haraba Köyü'ne vardığımızda, bir çobandan duyduk ki, bizimkiler Drahini yakınında Şih Sayıt'ı, yanındaki ağalarla, şihlerle birlik kıştırmışlardır. Dört saat süren müsademede çok kayıplar vererek, her biri bir yana dağılmışlardır.

Şih Abdullah, kendine sadık adamlarıyla Şerafettin-Arşık Dağları arasında çevrilmiş. Şih Sayıt, kalan adamlarıyla Varto güneyinde hâlâ vuruşmaya devam edermiş.

Şih Mahmut, elli kadar arkadaşımızı ayırdı. Onlara bir makineli tüfek verdi. "Siz Haraba'da kalıp Muş yolunu tutacaksınız," dedi. Kalanımızı peşine katarak Murat suyunun karşı kıyısına geçirdi. Şerafettin Dağlarının güneyinden gelen silah seslerini bir zaman dinledi.

— İtoğlu, Çarbuh köprüsüne çekilir. Tez olun, o köprüyü tutak kardaşlar, dedi.

Ok gibi fırladı hayvanlarımız.

Çarbuh köprüsüne varanda, Şih Mahmut hepimizi attan indirdi. Hayvanlarımızı Murat suyu kıyısında söğütler arasında gizledik. Dillerini, gemlerinin ipiyle bağladık. Şih Mahmut, makineli tüfeği bana verdi.

— Sen beş yiğit al yanına, şu sırta yerleş Cano, dedi. Biz de Murat boyuna pusu kurarık. Ben, ateş edin demeden, ateş açmayacaksınız gelenlere.

Karları eşip yuvarlandık.

Şerafettin Dağlarında cayırtı, ikindiye dek sür-

dü. İkindiüstü yirmi kadar atlı göründü karşıdan. Uçar gibi gelirlerdi köprüye. Beş yüz adım kalanda, gelenlerin yüzü seçildi. Aralarında, sakalı göbeğinde ihtiyarlar da vardı. Hepsi de beg gibi, ağa gibi giyimli kuşamlıydılar. Gözüm Şih Mahmut'ta idi. Ateş, dese, tümünü anında biçerdim.

Şih Mahmut yanındakilere,

— Hayvanlara nişan alın, yığın herifleri yere, dedi.

O anda bir cayırtı koptu. Atlar şahlanıp, burun üstü kösteklendiler, yıkıldılar. Arkadan gelen ikisine kurşun değmemişti. Yüz geri kaçmak istediler. O anda onların da hayvanları kapaklandı, devrildi.

Yere yıkılanlar, toparlanıp kalkmaya çalıştılar. Biri hayvanını siper alıp Şih Mahmut'a kurşun değdirmek istedi. Dayanamadım, tetiğe dokandım, gırr, diye biçtim herifi.

Şih Mahmut kızdı,

— Hay Cano! Buyruğuma karşı mı gelirsen, diye azarladı beni.

Sonra ağalara döndü,

— Silahlarınızı atıp teslim olmaktan başka çare yoktur, ağalar, begler, dedi.

İlkin tüfeğini, beyaz sakalı göbeğine değen, Şih Sayıt attı. Sonra ötekiler tüfeklerini, hançerlerini soyunup bıraktılar. Kardaşlarımız varıp silahları topladılar. Bir iple sraya bağlandı ağalar, şihler, beyler. Can çekişen hayvanların beynine kurşun sıkıldı.

Şih Mahmut hayvanların koşumlarını söktürdü, içi yiyecek, para dolu heybeleri yığdırdı ortaya.

Biz bu işleri görene dek, Varto yolundan Gazi Paşa'nın atlı leşkeri yetişti. Şih Mahmut, ganimetle birlik, esirleri onlara teslim etti. Şih Sayıt, Caspur'a götürüldü, oradan Varto'ya ulaştırılıp Osman Paşa'ya

teslim edildi. Kumandan, Şih Sayıt'ı kaçırmadığından ötürü, Şih Mahmut'u kucakladı, bağrına bastı. Heybelerden ikisini ona armağan etti. Sonra da,

— Gazi Paşa, telle alnından öper, dedi. Şerafettin Dağlarını asilerden temizlerse, Şih Mahmut temizler, der. Göreyim seni Şih Mahmut!

Şih Mahmut, paşanın omzunu öptü.

— Gazi Paşamız uğruna canımız kurbandır. Buyruğu başımız üstüne, gözümüz üstünedir, dedi.

Şih Mahmut heybedeki altınları bize dağıttı.

— Bir tek asi kalmayana dek, sılaya dönmek yok kardaşlar, dedi.

— Yok ağa, dedik.

Devrisi gün biz, Şerafettin Dağlarına yola çıkanda, esirleri Diyarbekir'e götürdüler. Sonradan öğrendik ki, paşaya başkaldıranların, şihı, ağası, beyi, yardakçısı, orada kadı huzuruna çıkarılmışlar. Kitap kavlince asılmalarına ferman yazılmış Diyarbekir'de. Sonra da Elâziz'de cellatlar adam asmaktan bir hal olmuşlar. Kevi sebebiyle beni can düşmanı bilen eski begim ile sonradan, oğlu milletin başına bela kesilen Sorik Ağa da, yağlı iple sallanmışlar darağacında.

Biz daha aylarca dağ, dere dolaştık, nice adam tepeledik, kimini ağaca astık, kimini dereye gömdük.

Gazi Paşa'ya başkaldırmış bir tek adam kalmayanda, "Herkes yerli yerine dönsün!" diye emir çıktı. Biz de ağamızla bayrak çekip sıra yoluna düştük. Kemerimde üç yüz sarı liram, heybemde bin iki yüz otuz üç mecidiyem vardı. Gayri ben de ağa olacaktım. Kararım böyle idi: Muş panayırından davar, sığır, at, ester satın alacaktım. Cins hayvanlarımı otarmak için şihlardan yatak kiralayacaktım. Kevi için,

dünyaya gelen nevzadımız için bir konak kurduracaktım. He vallaha... Aradan bunca zaman geçmişti. Kevi çoktan döllelenmiş olmalıydı. Kendi gibi, kömür gözlü ceyran bir kız mı, yoksam bu kez benim gibi kara suratlı bir herif mi dünyaya getirmişti, haberim yoktu. Kız olsun, oğlan olsun, başım üstüne, gözüm üstüne...

Sürümüz, malımız olanda, yazın yaylaya konacak, kışın ovaya inecektik. Hey babo, beg kızı Kevi'ye bundan böyle, "Cano Ağa'nın avradı," diyeceklerdi.

Böylesi düşlerle on günlük yolu üç günde almışım. Hayvanım da sıra hasretini çekermiş. Dağ taş demez, kuş gibi uçardı.

Şih Mahmut'un konağına vardığımızda dünyam yıkıldı. Kevi'den bir avuç toprak bile kalmamıştı. Sancılandığında, utancından kimseye duyurmadan çekilmiş gitmişti. Her yanı aramışlardı. Yavrusunu döllelenmiş mi, netmiş, bilen yoktu. Salt çatkısını bulmuşlardı Zozana'da. Başka bir yerde izine, nişanına rastlamamışlardı.

Ben savaşa gidende, gözünün yaşı hiç dinmemiş Kevi'nin. Durmadan şu türküyü söylemiş:

*"Hey gidi hey canımın içi
Hani bana verdiğin sözler
Hey gidi hey başıma gelenler
Dünyada sözünde duran kalmamış."*

Ağlaya ağlaya erimiş ufalmış, sonunda karnındaki yavrusuyla kurda kuşa yem olmuş, fakir.

Şih Mahmut, beni yanında alıkoymak için çok uğraştı. "Sana mal verem, yatak bağışlayam Cano," dedi. "Burada kal, kızımı da nikâhlayım sana."

— Malın mülkün, ömrün ziyade ola ağam, dedim. Bundan böyle bana dünya malı da, namahrem de haram. Bırak da gideyim. Yüreğimin acısını dağa taşa, kurda kuşa duyurayım, dedim.

Şih Mahmut, gözleri dolu dolu sırtımı sıvazladı.

— Hele bir zaman git dolan, yüreğinin zehrini akıt! Gurbetçilikten usananda buraya gel, Kargadüzünde mihman olacak yiğit kardaşların arasına sen de katıl, dedi.

Şih Mahmut'un ellerini öptüm, savaş kardaşlarımın cümlesiyle sarılıp helalleştim. Sonra Cemo kızı kucağıma alıp Ceyranımın sırtına yerleştim.

Aylarca dağ dere dolaştım.

— Oy Kevi oy, diye dağı taşı inilettim.

Gel gör ki, bir yandan sesimi yankılamadı ay yüzlü Kevi'm.

Anasının yanına gitmiş mi ola, diye ... semtinin oralara dek uzandım. Şih Sayıt'tan yana dövüşe katıldığından Kevi'nin obası da tarumar edilmişti. Ben de en sonu Kevi'nin Zozana'da kaldığına inandım. Perişan, yorgun döndüm geri. Ondan böyle varımı yoğunu seyitlere, bakıcılara, ocaklara harcadım. İzi ni bulur muyum diye. En sonunda ruhunun dolandığı yerlere geldim, bu değirmene yerleştim. İnsanlardan uzak, Kevi'nin muhabbetini, hık demiş burundan düşmüş kızım Cemo'ya verdim.

Geceleri bazı bazı Zozana'dan esen rüzgârda Kevi'nin ağlayan, türkü söyleyen sesini duyarım. O zaman kar demez, kış demez, Zozana'ya çıkarım. Nefessiz kalana dek dolanır gezerim.

Büyüyüp dillendikçe büsbütün muhabbet sarıdım Cemo'ya. Gözümden kıskanır oldum kızımı. Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim. Anasızlık ne bildirmedi. Kurt gibi yabani olsun, erden yıl-

masın istedim. Bileğini, olur olmaz yiğit bükmesin, dedim de öyle yetiştirdim. Yaz demedim, güz demedim, kar demedim, buz demedim sürdürdüm kızı yokuşa. Buram buram ter dökende buzu kırdım, daldırdım içine. Demirine su verdim, çelik ettim. At yoldaşı, tüfek oyuncağı idi. Kurdun kuşun dilinden anlar oldu.

On ikisine bastığında, Zozana'da Cemo gibi at binen, it süren, kurt kovan, attığını vuran biri daha yoktu. Analı babalı büyümüş akranları, yaprağı dökmüş dal gibi kuru birer çalı iken, Cemo güz çiçeği gibi donanmış, gül tenli, ceyran bakışlı, yiğit yürekli, çelik bilekli bir kız olup çıkmıştı. Serpilip açıldıkça değirmenin önünde öğdürme sırasın bekleyen çuvalların sayısı artardı. Dişini, taşını arttırmadığım değirmenime rağbet ziyadeleşirdi. Köylüler,

— Cano! Senin değirmeninde buğday bereketlenir, un kına gibi olur, derlerse de, hepsinin Cemo yüzünden buraya geldiklerini bilirdim.

Parasına güvenenler kızı başkasına kaptırmamak için heybesini altın doldurup getirirlerdi. Elimi öperler,

— Allah'ın emriyle kızı bana sat Cano, derlerdi. Aha heybe dolusu altın sana. Mal istesen, mal da verrek. Tek Cemo yabana gitmesin, derlerdi.

Oysa ben kızımı para ile satmaya niyetli değildim. Para benim neme gerek. Para ile satılan bura kızları gibi, ömrü boyunca beğenmediği bir herifin kulu olmasına gönlüm razı değildi. Bizim buralarda analar babalar, kızların dünyasını zindan ederler. Cemo gibi yiğit yetişmiş bir kız, ancak kendinden üstün bir yiğite karılık ederdi. Yoksa rezili çıkardı ceyranımın. O yüzden parasına güvenenlere hep aynı karşılığı verirdim:

— Cemo para ile satılık değil kardaş! Sabırlı ol. İlk kar düşende, yiğit olan Kargadüzü'nde alacak Cemo'yu, derdim.

Şeyh Sayıt'la birlik asılan Sorik'in oğlu da Cemo'yu istedi. Eh, ne de olsa Sorikoğlu maldardır, ağadır, köylüsüne karşı küçük düşürmeyek, diye hatır saydım,

— Sen gibi bir hayının oğluna verecek kız yok bende, demedim. Tersine, yaltaklık ettim,

— Cemo gibi fıkara bir kız için, şıh karısı olmak, bulunmaz nimetse de, bir kez kıza da, onu isteyen yiğitlere de söz kesmişim. Kız para ile satılık değildir, dedim. Yiğit olan alacak kızı, dedim, sana da aynı sözü derim. Söz bir, Allah bir.

Sorikoğlu kızdı, kırbacını çizmesine şak şak vurdu:

— Bu nasıl sözdür Cano? Kul tayfası bir şıhı, ağayı nasıl reddeder? Hatırını saydık geldik, senden Allah'ın emriyle kızını istedik de, suç mu işledik? Onurumu kıracağın bilsem, beyinden isterdim. Şıh Mahmut'un oğlu, bir kancık kul için Sorikoğlu'nu çiğneyip geçemezdi.

— Rahmetli Şıh Mahmut da, bizim evlenme işlerimize karışmazdı, oğlu da karışmaz. Köylüğüme söz vermişim, dedim sana Sorikoğlu, söz namus. Yiğit olan...

Lafımın altını dinlemeden atının başını çevirdi.

— Bunu senin yanına komazım Cano, dedi, sürdü gitti.

Göbeğimi oynatarak güldüm ardından... Ne poh yiyecek düzrü.

Aradan bir zaman geçti. Şıh Mahmut'un İstanbul'da okuyan oğlu köylerini satarmış, diye bir söz çıktı.

Rahmetli Şih Mahmut, oğlu abukat yetişsin diye, İstanbul'a yolladıydı: "Şih Sayıtlı bizi rahat ko-
mayacaktır Cano. Fırsatını buldukça başımıza bin
dert açacaktır. Mahkemeye çok işimiz düşecektir.
Yabanın abukatına güven olmaz. Bizi düşmanımıza
satmaya kalkar. İyisi mi, oğlu abukat edek," dedi, İstan-
bul'a yolladıydı.

Oysa, Şih Mahmut'un oğlu bir türlü abukat olup
yabandan dönemedi.

Şih Mahmut değirmene her uğrayanda dizlerini
döverdi; "Tuh, bilemedik, Cano! Oğlanı ziyan ettik,"
derdi. "Şehir kasabından kemik yalayan itin bir da-
ha köye dönmeyeceğini hatırdan çıkarmamalıydık."

Şih Mahmut'u son gördüğümde pek kederli idi.

"Bizim oğul çoktan abukat olmuş meğer, Cano,"
dedi. "Bizden saklarmış. Tangonun biriyle de evlen-
miş."

Seksenlik ihtiyar buna dayanamadı, yıkıldı. En
sonu, oğluna hasret gitti fakir. Kâhyası, Şih Mah-
mut'un oğluna haber iletmiş, gelsin mallarına sahip
olsun deyi. O da tel çekmiş kâhyasına. "Köyleri satı-
şa çıkar, varıyorum," deyi.

Bir sabah duyduk ki, Şih Mahmut'un abukat oğ-
lu gelmiş.

Kargadüzü Muhtarı sabah sabah damladı.

— Haberin var mı Cano, dedi, köyümüzü Sorik-
oğlu satın almış ağamızdan.

— Yok be, dedim.

— He vallaha... Bugün gidek, saygımızı, arma-
ğanımızı sunak, "Bizi Şih Sayıtlı'ya satıp rezil etme,"
diye yalvararak ağamıza. Köylü senin de gelmeni ister.
Ağa, hatırını sayar senin.

Hep birlik gittik. Armağanlarımızı sunduk, elini
öptük. Şih Mahmut'un abukat oğlu, hükümet adam-

ları gibi urbalar giymişti. Gazi Paşa gibi saçını uzatmış, arkaya taramıştı. Dili de değişmişti. Osmanlı gibi konuşurdu.

Ben öne çıktım,

— İleri geri konuşursam, sadakatıma bağışla begim, dedim. Baba ocağın' söndürürsen, deyi duyduk, helak olduk begim. İnşallah essah değildir. Köyleri sattığın doğru mu beg?

Beg elini omzuma kodu,

— Evet Cano Ağa, dedi, doğru. Ne yapak, bir erkek kardaşımız olmadığından mallarımızı satmak gerekir. Ben İstanbul'da büyümüşüm, orada iş tutmuşum, orada yuva kurmuşum. Orası da vatanımız elhamdülillah! Ama buraya çok irak. İraktan sizi gözedemem, perişan olursunuz, deyi düşündüm. Sizi başka bir bege emanet etmeyi münasip gördüm. Sorikoğlu almak ister köylerimi. Kâhya, iyi bir ağadır, der.

Ellerine sarıldım:

— Yok begim, yok ağam, yok! O senin tırnağına benzemez. Üstelik Şih Sayıtlı babasının öcü yanar yüreğinde. Kargadüzü köylüleri savaş kardaşlarıdır, hemisi Şih Sayıtlı'ya kurşun sıkılmış yiğitlerdir. Şih Sayıtlı sonradan fırsat kollayıp rahmetli babanın obasını basanda, hep bu yiğitler karşı durmuşlardır. Bu sebepten köyü alınca, Sorikoğlu bize etmediğini komaz. Perişan eder tümümüzü. Köyümüzü satacaksan helal süt emmiş bir bege, ağaya sat! Tapısını Sorikoğlu'na vereceksen, n'ola, tümümüzü öldür de, ondan sonra ver!

Baktım, begin gözleri ıslandı. Bundan daha bir gayrete geldim, dillendim, ateşlendim:

— Beni dinlersen begim, baba ocağını tüm söndürme! Bir köyünü olsun alako, dedim, rahmetli Şih

Mahmut'un ruhunu şad et. Oğlumu yabana göndermekle hata ettim, der dururdu. Yuvasını dağıtıp mezarında kemiklerini sızlatma. Köyümüzü satmazsan biz Kargadüzü'ndeki kulların, her zamandan ziyade çalışır, malını ziyadeleştiririz. Başın sıkıldığında sana para ulaştırırız. Dilersen gençlerimizi yollara gönderir çalıştırırız. Kazançlarını tüm sana yollarız.

Böyle acıklı konuşmam, abukat begimize kararını değiştirdi.

— Sözlerin ciğerimi deldi Cano Ağa, dedi. Bunları bilemezdim. İyi ki uyardın beni. Söz veririm size, Kargadüzü Köyümüzü de, değirmeni de satmazım. Siz de dört elle sarılın, baba ocağım' tutturun. Fırsat bulanda ben de gelir, hem sizleri görür, hem de babamın mezarına yüzüm' sürerim.

Hep birden begimizin ayağına kapandık, şükran gözyaşları döktük.

— Sağ ol begim!

— Var ol begim!

— Tanrı, tuttuğun' altın etsin begim, dedik, geri geri çıktık huzurundan. Yürek ferahlığı ile döndük yerlerimize.

Değirmene varanda, Cemo'yu bet beniz atmış, gözleri kor gibi yanar buldum. Meğer biz yoğken, Sorikoğlu kalleşlik edip değirmeni basmış, kızı kaçırmaya kalkmış. Bereket ki, Cemo'ya keçi südü emdirmişim. Kız, tehlikeyi görende ok gibi fırlamış kaçmış. Keçiler misali kayalardan sekip Zozana'ya atmış, kendini kurtarmış.

Cemo, olanları anlatanda, kan başıma çıktı. Şıh Sayıtlı ayaklanmasından beri duran tüfeğimi sırtladım. Cemo'yu atım' tergisine alıp Sorikoğlu'nun obasına vardım. Adamları önünde,

— Ule Sorikoğlu, dedim, ne poh yedin ula itoğlu?

Avucundaki iri kayısılardan birini dişledi. Kıza bakarak sıırıttı,

— N'olmuş, dedi, ceylanını azıcık ürküttüysek?

— Ule sen kim olıysın da, Cano'nun ceyranını ürkidirsin? Ule ben, Şih Sayıtlı'nın bileğini bağlamışım dü rzü, dedim.

Sorikoğlu'nun gözleri kor gibi yandı,

— Fırsat bulsan babomun ipini de çekerdin, heç şüp he yok, dedi.

— Ule onun ipini çekmedimse, n'ola, senin leşini sererim, dedim. Dokunma benim ceyranıma, Kemal Paşa'nın yasına uy! Ben şihim, deyi kasılma! Herkes gibi sen de parana değil, yiğitliğine güven. İlk kar yağanda dövüş e hazırlan mert isen.

Sorikoğlu ellerini kavuşturdu.

— Ora benim keyfimin bileceği iş, dedi. Yakında sen de, kızın da, Kargadüzü'nün tüm köylüsü de, benim kulum olacaksınız. Abukat beginiz Osmanlı olmuş, burayı hor görmüş, malını bize satar.

— Yok, dedim, yok. Begimiz mert adamdır. Yapmaz bunu.

Kızdı, parladı:

— Satar işte! Malı değil mi, satar da, bağışlar da. Yoksam size mi danışacağını sanırdınız?

Dişlerimin arasından zehrimi kustum suratına:

— Bizim bir şey sandığımız yoktur. Sanılarında yanılan sen olursun. Şih Mahmut'un oğlunu kendin gibi kalpsiz, imansız biri bellersin. Ama yanıldın. Tüm malını elinden alıp, baba ocağını yıktıracağını umardın, öyle değil mi? Gel gör ki yapamadın Sorikoğlu, öcün alamadın. Kınadığın begimiz, Kargadüzü'nü de, değ irmenini de satmaktan vaz geldi. Biz orda eskisi gibi oturacağız.

Kızgınlığından Sorikoğlu'nun gözlerinde şim-

şekler çıktı.

— Cano, söylediklerine inanmazım, dedi. Ama kalles beginden her şey umulur. Ola ki sözünden caya. Ama ben kararımdan dönmezim. Bu kız benim olacak, derim sana. Karşı gelersen sen bilirsin. Değirmeni yıkarım başına. Bunu böyle bilesin.

Onun kızıp durması keyfimi arttırdı. Göbeğimi oynatarak güldüm bir süre. Sonra dikildim,

— Hey Sorikoğlu, dedim. Cano bugüne dek Tanrı'dan başkasından yılmamıştır. Gene de yılmayacak. Yanlış adım atmadan Cano'nun kim olduğunu tanıtayım sana ki, kalleslik etti demeyesin.

Hayvanın yularını kıza verdim, atladım aşağıya, Sorikoğlu'nun elinden bir kayısı kaptım. Cemo'ya attım:

— Hayvanla git şu karşı yamaca. Kayısyı başına koy, dikil! Gösterek kim olduğumuzu şu kendini bilmeze.

Cemo, yüzünde en küçük bir korku izi olmadan karşı yamaca gitti, kayısyı başına kodu, dimdik, dikildi atın üzerine.

Adamlar açıldılar. Sorikoğlu bıyığının ucunu yiyerek bakardı.

İki elimle kavradım tüfeğimi, sırtımı hedeften yana döndüm. İki bacağımı yana açtım, belimi arkaya bükerek, tüfeği hedefe doğrulttum, ateşledim. Cemo'nun başındaki kayısı dört yana saçıldı.

Cemo, dizginleri çekti, koşturup getirdi hayvanı yanıma. Sıçradım çıktım yerime. Bıyığının ucunu kemiren Sorikoğlu'nun şaşı gözlerine bir an baktım, sonra tek kelime konuşmadan, hayvanın başını çevirdim, uzaklaştım.

Sorikoğlu bir daha Cemo'ya sataşmadı.

Sorikoğlu ile aramızda geçenler, az zamanda Zo-

zana köylerinde yayıldı. Kargadüzü köylüleri, "Cano has yiğittir," deyi övündüler. Öteki köylerin halkı, Cemo yüzünden Sorikoğlu'nu kendimize düşman etmiyecek dediler, beni kınadılar. Böylece, o köylerden yiğitliğine güvenip Cemo'yu almak isteyecek bir delikanlının çıkmayacağı belli oldu. Kargadüzü delikanlıları ise, ilk kar düşecek günü dört gözle bekler oldular. Her biri kendine göre dövüş hazırlığı yapardı.

Biz de boş durmamışız. Cemo'yu, sadık köpeğim Kara Kurt'u da iyice besleyip semirtmişimdir. Kara Kurt, bakraç dolusu süte doğranmış ekmeği, yağlı koyun kemiğini yedikçe, değirmene buğday öğütme gelen köylülere, katırlara, daha bir hırslı ürürdü. Kendini zapt eden kalın zinciri, hançer gibi ısıldayan dişleriyle kırıp parçalamaya savaşırdı. Biz de her gün Cemo ile Zozana'ya çıkıp dövüş talimi yaptık. Ucu küt, kalın meşe sopasını hünerle kullanırdı. Bileği, er bileği gibi güçlüydü. Çevik, atak, sopa sallayışlarından kendimi güç korurdum. Çok geçmeden sopayı karşısındakinin elinden düşürmenin kolaylığını da öğrettim ona. Ustalığı o kerte ileri götürdü ki, ben elimdeki sopayı koruyamaz oldum.

Cemo'yu böyle dövüşte hünerli yetiştirmemin sebebi vardır. Dövüş alanında karşısına beğenmediği bir yiğit çıkanda, kendini koruyabilsin isterdim. Sevmediği, kendinden üstün görmediği ere karılık etmezdi. Bunu, avucumun içi gibi bilirdim. Zaten onu para ile satmayışımın sebebi de buydu. Böyle bir yiğitlik yarışması uydurarak, ona kocasını seçme fırsatını kazandırmaktı meramım.

Geleneğe uysam, kızı para ile satmaya kalksam, parası gücün benden kart biri de alırdı Cemo'yu. Para ile satın alan herif kadrini bilmez, kızı mal gibi

hor kullanırdı. Gözümün bebeği biricik kızımın bu-
ra avratları gibi çile doldurmasına gönlüm heç razı
değildi. Oy bizim avratlar!.. Kurban, çekmedikleri
yoktur o fıkalarının.

Yolda oynayanda kapar gelin ederler dokuz ya-
şında kızı. Ak ne, kara ne bilmezken, kofiyi giydirir-
ler başına. Avrat olur, ana olur, dahası, erinin yedi
sülalesine kul olur. Ekmekten çok dayak yer. Kocası
döver, kaynanası döver, görümü döver, kayını döver.
Koca evinde gelini dövmek helal. Tüm kabahatlar
gelinin. Aş pişmeyende, iş bitmeyende, suç kimin
olursa olsun, dayağı gelin yer. Çok döllemek, az döl-
lemek kabahat. Urçan çıkmak büsbütün kabahat.
Dölünü sevmek, okşamak kabahat. Ağzını açıp şu
da demek kabahat. Kabahat olmayan yok geline. Ca-
nına tak diyenin, babaevine kaçması da suç. Bu kez
anası babası döver gelini, yüz geri çevirirler. Koca
evine dönende, dayak daha bir helal olur. Dünyaya
geldiğine pişman ederler gelini. Bu hakaretlere da-
yanan dayanır, otuzuna varmaz koca avrat olur. Da-
yanamayan kendini ırmağa atar, kurtulur.

Oy bizim parmağı kınalı gelinlerimiz, oy bizim
çileli fukara kancıklarımız.

Yaz da, güz de geçti. Değirmenin çarkı, türküsü-
nü yitirdi. Süphan Dağı dumanlandı. Doruğundaki
karlar aşağılara savrulmaya başladı. Karların gök
beyazlığı, canavar ulumalarıyla ormanları, yaylaları
aştı, bizim Zozana'ya yüklendi, abandı. Üç gün göz
gözü görmedi. Üç gün durmadan uğuldadı, inledi
Zozana. Bir sabah bembeyaz aydınlıkta uyandım.
En sonu, Cemo'yu satmanın günü gelmişti.

Yüreğime bir acı düştü, gözümden iki damla yaş
süzüldü, aktı. Ne gelir elden? Dünya nizamı böyle
kurulmuş, karşı gelmek kimin haddine? Kızlar el

hakkı. Gelinler onca dayağa katlanıp kızlarını el için büyütürler. Şaşar kalır insan bu işe.

Neyse, kar yağdığını görende fırladım kalktım. Kapıyı açtım. Pamuk gibi karı avuçlayıp yanan bağrıma bastım. Vücudumun alevini karla ovuşturup söndürdüm, sonra giyindim, kuşağım sardım. Sorik-oğlu'nun kallesliğini hesaba katıp tüfeğimi omzuma vurdum. Cemo'ya seslendim.

Meğer çoktan kalkmış Cemo kız.

— Buyur, diye koştu geldi.

— Hazırlan, dedim, satmaya götüreceğim seni.

Bir şey demeden gitti, hazırlandı geldi. Er gibi giyinmişti. Sırtına canavar postu geçirmiş, boynunu, başını yün çatkılarla sarmıştı. Bileklerine, kollarına keçeler bağlamıştı.

— Hazır mısın kurban, dedim.

— Hazırım babo, dedi.

— Yüreğin çarpır mı, dedim.

— Yoh, dedi, güldü.

Sarılp bağrıma bastım, gözlerini öptüm.

— İki gözüm' nuri, dedim, sıkı durasın! Seni elinden alacak, yiğidin hası değilse, kederimden ölürüm.

Katırı çıkardım ahırdan. Bismillah çekip bindim. Cemo, Kara Kurt'u, bağlı olduğu indenden aldı geldi. Boynuna kurt tasmaşın geçirdi. İtoğlu it, dövüşün kokusunu almıştı. Keyifli sesler çıkarır, ön ayaklarını Cemo'nun omuzlarına koyup yüzünü, ellerini yaladı.

Yola düzüldük.

Kargadüzü'nün alt yanına varanda, Kara Kurt ağzından duman çıkararak, uzun uzun uludu, geldiğimizi köye duyurdu. Hayvan hırslıydı, sabırsızdı. Cemo'nun kastığı zincirlerini zorlar, bir ayak önce

dövüş tutmak için keskin dişleri arasından, kırmızı dilini sarkıtarak, öne doğru atılırdı.

Köy meydanına varanda, katırın üzerinde dikildim. Damlara çıkıp gelişimizi izleyenlere,

— Ule itoğulları, diye bağırdım. Ule, Cemo'da gözü olan gözü çıkasicalar, Cano'nun sözü sözdür. İlk kar yağanda hazır olun, demedim mi ule size? İşte biz hazırık. Yukarıdüz'e giderik. Bileğine güvenen sopasını, köpeğini ve de başlığını alsın gelsin!

Bunları söyledikten sonra köy meydanının karlarını hışırdatıp ezerek, yürüdük geçtik. Köyden çıkanda dönüp baktım, köy tüm sancılanmıştı. Durmadan sağa sola koşarlardı. Köpeğine güvenenler, diştten tırnaktan, meşe sopasından korunmak için Cemo gibi ellerini, kollarını, başlarını, boyunlarını keçelerle, çaputlarla sararlardı.

Hay gençlik, hay kurban!

Yukarıdüz'e vardığımızda bitim ağaçlarında yemlenen bir karga sürüsü havalandı, haykırıştı. Dövüş olacak diye, sanırsın kargalar da keyiflenir. Katırdan indim, götürüp hayvanı ağaçlardan birine bağladım. Tüylü Siirt battaniyesini karların üzerine serdim, oturdum. Çubuğumu yaktım. Zincirinden tutup Kara Kurt'u havaya sıçratan Cemo'yu keyifle seyrettim.

Çok geçmeden köyün halkı sökün etti. Dövüş çıkacak yiğitler, köpeklerinin zincirinden tutmuşlar, çalımla yürürlerdi. Her birinin ardından kırmızı, yeşil, sarı mintanlı, beyaz kaftanlı hısıımı, akrabası, yakını gelirdi. Durmadan yiğidi kışkırtıp kabartırlardı.

Dövüşecek yiğitler Yukarıdüz'ün bir yanını kaplayan bitim ağaçları dibine sıralanırdı. Köpekler birbirleriyle dalaşmasınlar, diye zincirlerini kasmışlar,

aralıklı dururlardı. Köpekler durmadan birbirlerine ürürlerdi.

Seyre bakanlar benim çevremde toplanırlardı. Her kafadan bir ses çıkardı. Her biri bir başka yiğidi överdi. Tuttuğu yiğide güveni olanlar, birbirlerini bahse zorlardı.

Cemo, alanın ortasında idi. Bir eliyle sopasına dayanmış, biriyle köpeğinin zincirinden tutardı.

Sorikoğlu'nun şerrine komşu köylerden hiç kimse gelmemişti, seyre bile. Kimin haddine şihin, ağanın önüne geçmek? Ağa bir kez istemiş ya kızı, gayri hangisi yiğitliğe güvenip çıkar ortaya?

Kargadüzü'nün sekiz delikanlısı Cemo'yu almayaya niyetliydi. Sekizi de, kardaşlarımın oğulları idi. Helal olsun Cemo bu yiğitlere! Gözlerimle okşadım teker teker onları. Hey kurban, biri de yerinde durmazdı. Arada bir sopasını havaya savurup, hooooy, diye kükrerdi.

Gelenlerin ardı kesildiğinde yerimden kalktım, ortaya çıktım. Ses, gürültü kesildi.

Köpeklerinin zincirlerinden tutan delikanlılara,
— Kızımı isteyen yiğitler, dedim. Savaş kardaşlarımın koçları, tümünüz makbulümsünüz. Ve lakin siz, sekiz'siniz, kızım bi dane. Önce aranızda yenişsin. Sona kalacak yiğit Cemo ile başlığı alacak, bileği hakkına. Son kalanla Cemo ister dövüşür, ister dövüşmez. Buna diyeceği olan var mı?

— Yok, dediler.

— Öyle ise, ikişer ikişer kapışın, dedim. Cemo'yu meydandan çektim. Dövüş olanda Kara Kurt'u zapt edemez, deyi ben de yanında kaldım.

Yiğitler ikişer ikişer çıktılar ortaya. Canavara saldırır gibi saldırdılar birbirlerine. Sopasını kullanamayanı, gerileyeni, hısmı, akrabası kınardı:

— Ule Hasso, itin gibi kısma kuyruğunu ule itoğlu, bas sopayı!

— Ule Genco, ule gözün kör ola! Ule davran, Cemo da, başlık da gider elden!

— Köpeğin tişlemezse, sen tişle ule itoğlu!

Kıskısılanan köpekler, kudurmuş sesler çıkarak, dövüşen delikanlıların bacaklarına saldırırlar, yiğidi köstekleyip düşürmeye çalışırlardı. Hayvanlar böyle yetiştirdi. Kösteklenip yere düşen delikanlı, yenilmiş sayılırdı. Bu sebepten yiğitler her şeyden çok, sopayı hünerli kullanarak, köpekleri dövüş dışı etmeye bakarlardı. Ne var ki, sopasını köpeğe savuran, zamanını iyi kollamalıydı. Köpeğe vuram derken, karşısındaki yiğide fırsat vermemeliydi. Yoğsam, topuzlu meşe sopasını böğrüne yer, yıkılırdı.

O gün sekiz yiğit öğleye değin birbirleriyle kıyasıya dövüştüler. Kiminin köpeği sopayı yiyip bel bel bağırarak alandan kaçtı, kimi ağzından kan gelerek yıkıldı, bacağından sürünerek götürüldü. Yukarıdüz'ün pamuk gibi karları tüm kızıla boyandı. Seyircilerin, bağırıp çağırmaktan sesi kısıldı. Kara Kurt dövüş seyretmekten sırsıklam tere bulandı. Ağzı tüm köpük içinde kaldı.

Sekiz delikanlıdan en zorlusu Kara Seyit çıktı. İki hasmını da bayılıp Cemo'nun karşısında tek kaldı. Kara Seyit, yiğit oğlandı, az çok maldardı da. Hayvanları için şihlardan babosu yatak kiralardı.

Cemo'yu Kara Seyit alacak, diye sevindim bayağı. Gel gör ki, kızın gözü Kara Seyit'i tutmamıştı. Karşısında Kara Seyit tek kaldığında, Cemo'nun sopasına sıkı sıkı sarıldığı, yüzünün ekşidiği gözüm-den kaçmadı.

Vay başıma gelen! Kara Seyit haklar mıydı ki Cemo'yu? Kız, beğenmediği adamın peşinden zor-

nan gider mi sana? Vay başımın derdi, vay gözümün derdi!

Kara Seyit'e baktım, yapısı heybetliydi. Pehlivan gibi pazılı idi. Mintanını yarıp çıkacak sanırdın. Bacakları yere sağlam basardı. İti de kendi gibi gösterişliydi. Kulakları, kuyruğu kesikti. Kanlı gözleri, yiğit yiğit bakardı.

Cemo'nun sırtını sıvazladım,

— Tanrı yardımcı kurban! Sıra sende, dedim. Cemo avuçlarına tükürdü, sopasını kavradı, hayvanın zincirini boşlayıp yürüdü. Kara Kurt, zincirini şakırdataraktan, sevinçle atıldı ileriye.

Kara Seyit de sopasını kavrayıp, itinin zincirini kasti. Güreş tutmadan Cemo'ya seslendi:

— Cemo, dedi, yiğitsin, yürekliisin ya, dişi ceylansın. Benim gibi canavara karşı duramazsın. Ezdirme kendini bana! Yanağının gülü, dudağının balı, kana bulanmasın. Gel pes de de, başım tacı edeyim seni.

Cemo'nun kömür gözleri ocak alevi gibi tutuştu:

— Yedi yiğidin tökülen kanı yerde dururken, Cano'nun kızı pes der de, kendine kancık söyletir mi? Hay kendini canavar sanan itoğlu. Seni hangi ana doğurmuş ki, erlik meydanında kancıklık edersin! Yanağımın gülü de, dudağımın balı da haram sen gibisine! Savun kendini!

Cemo'nun yiğit sözlerinden göğsüm kabardı he vallaha. Tutamadım kendimi, gözümünden yaş döküldü.

— Hay kurban! Yediğin helal, diye bağırdım.

Seyredenler de,

— Ley Cemo, Kara Seyit sopayı hak etti, iyice bir dokandır!

— İti gibi onun da kuyruğunu kopar Cemo, bak-

ma gözünün yaşına, diye bağırışıp kışkırttıklarında Cemo, Kara Kurt'u kısıksladı, hırsla atıldı ileriye.

Bunun üzerine Kara Seyit avucuna tükürdü,
— Günah benden gitti, dedi yürüdü.

İki taraf birbirlerine girdiler. Kara Kurt yiğidin bacaklarına değil, Kuyruksuz'un boğazına sarılmış, yere yıkmıştı. Kara Seyit itini korumak için sopasını Kara Kurt'un sırtına doğru savuranda, Cemo, kendininkini öyle ustalıkla kullandı ki, Kara Seyit'in sopası elinden kurtulup alanın öbür ucuna fırladı. Kara Seyit bunu ummadığından, şaşkın, kalakaldı. Zincirine asılıp Kuyruksuz'u, Kara Kurt'un dişlerinden kurtarmayı bile akıl edemedi. Kuyruksuz güç sıyrıldı Kara Kurt'un dişlerinden. Bel bel bağırarak kaçmaya başladı. Bunun üzerine Cemo, Kara Kurt'un zincirini saldı.

Daha önce yenilen yiğitlerin hısmını akrabası,

— Hay yiğit Cemo! Hay kurban, dikilme, cezasını ver şunun, diye bağırışılar, yeri göğü titretirlerdi.

Cemo'nun kömür gözleri alev saçardı. Sopasını kaldırdı ya, vurmadı.

— Kim canavar, kim ceyran belli oldu Kara Seyit. Pes dersen, alandan kendi ayağınla yürür gider sin, dedi.

Dayak yemesini isteyenler,

— Pes dese de bırakma Cemo, dediler, dayağı hak etti o.

Kara Seyit herkesin önünde pes demeyi erliğine yediremedi. Yüzünden ter boşanarak,

— Ölüm çıksa pes demezim, kolumla karşı korum sana, dedi.

Cemo sopasını yere indirdi.

— Git sopanı al öyleyse, dedi, dayağı yiyeceksin madem, er gibi ye!

Ondan sonra Cemo, kedi fare ile oynar gibi oynadı Kara Seyit'le. İki kez daha elinden sopasını düşürdü, indirdiği değneklerle kolunu kanadını kırdı. En sonunda böğrüne yediği sopa ile Kara Seyit yıkıldı.

Yenilmesinden sevinenler onu sürüyüp alandan çıkardılar.

Koştum, Cemo'yu bağrıma bastım.

— Hay kurban, yiğit kurban, diye alnından öptüm.

Alandakiler hep, "Kurban, yiğit kurban," diye çağırıyorlardı. Kara Kurt da gelmiş, sevinçli mızıltılarla Cemo'nun ellerini yalardı.

Dağılmak üzere çözülen Kargadüzü'nün köylüğüne döndüm:

— Ule itoğulları, dedim, yiğitliğiniz bu muydu? Şuncacık kızın hakkından gelemediniz ule dürzüler! Ersiz kodunuz ule yavruyu!

Heçbirinde de ses yoktu. Dişleri sıkılı, homurdanırlardı. Keyfimden göğsümü yumrukladım, daha keyifli bağırdım:

— Ule bir tek yiğit de mi yok aranızda? Tüh, yazıklar olsun size!

Sesim ta ıraklarda yankılandı. O anda bitim ormanından bir at kışnemesi, bir canavar homurtusu duyuldu:

— Var Cano Ağa, ben varım, dedi bir ses.

Kaynaşma, gürültü bir anda kesildi. Başlar sesin geldiği yana döndü. Gelen kimdi ki? Az sonra, bizim oraların çancısı Memo görüldü. Boynuna tasma vurduğu bir dişi kurdu zincirinden sürükleyerek gelirdi.

Adına Memo derlerdi, bir yiğit delikanlıydı. Çanın hasını yapardı. Dağın, kırın, köylüsü, ağası, Me-

mo der, bir daha demezdi. Sesi yanık, sazı tesirli idi. Çok kızlar yanar kül olurdu uğruna. Oysa Memo, Tanrı âşığı idi.

Memo'nun bir sıçrayışta attan inişine, dişlerini gösterip homurdanan canavarı zinciriynen kırbaçlayıp zapt edişine imrendim. Hey kurban, âşıklığına âşık, yiğitliğine yiğitti.

Canavar, it gibi kuyruğu kısmıştı Çancı'nın yiğitliği karşısında.

Memo'nun bir canavar sürüyerek kızımı almaya gelmesi, pek keyiflendirdi beni. Cemo yabana gitmeyecekti. Kızıma baktım, gözleri korkuyla dikilmişti Memo'ya. Bu da hayra alametti. Kadın kısmı korktuğu eri severdi. Hay kurban Memo!

Köylüler gürültüye başlamışlardı. Memo'yu tanımışlardı, onu tüm severlerdi.

Keyfimden bağırdım:

— Memo! Sen hesapta yoktun itoğlu it! Nerden çıktın?

— Cemo'yu satılığa çıkardığını yeni duymuşum. Az daha geciksem, başkasına kaptıracakmışım ceyranı, deyi karşılık verdi.

— Canavarlarla saldırmaya utanmaz mısın şuncacık kıza, Memo, dedim.

— Canavar kızının hakkından başka nasıl gelem Cano? Kuzu olsa bar üfler, elimden üzüm yediririm.

Cemo'yu alamayanların hısımları, kızı kışkırtırlardı:

— Hay Cemo, şu Çancı'ya dar getir Kargadüzünü, n'ola, kurban!

— Anasından doğduğuna pişman et!

— Yıkması senden, bacağından sürümesi bizden.

Cemo'ya baktım, Kara Kurt'un zincirini tutan el-

leri telaşlı idi. Kara Seyit'e duyduğu kızgınlık yoğunluğunda. Kara Kurt desen, kulakları dikmiş, dişi ite bakar gibi yalanarak bakardı canavara.

Memo, zincirle kırbaçlayarak canavarı alanın ortasına sürdü. Sopasını sımsıkı kavradı. Dişi canavar, Cemo'nun parlak, kara tüylü itini görmüştü. Gözlerinde gök ışıltılar yansılanırdı. Dişlerini gösterip hırıldardı.

Cemo köylülerin bağrıışmalarına, kışkırtmalarına aldırmazdı, yerinden kımıldamazdı.

Memo ağır ağır Cemo'ya yaklaşırdı.

Güreşi yitirenlerin hısımları,

— Hay Cemo, hay yiğit! Davran gözüm davran, diye bağırırlardı.

Ama boşuna uğraşırlardı, Cemo kımıldamazdı.

Cemo'yu tutanlar kızıdan bir davranış görmediklerinden, Kara Kurt'tan medet umdular:

— Hadi Kara Kurt, hadi itoğlu. Tut ha, tut ha, diye bağrııştılar...

Kara Kurt söylenenleri anlarmış gibi art ayaklarıyla karları eşerek ürümeye başladı. Ama dişlerini göstererek kızgın, dövüşken bir ürüme ile değil, erkeğin dişiye aşmak istediğinde ürüdüğü gibi ürürdü. Dişi canavarın kuyruğu kısıktı. Korkulu, telaşlı bir davranışı vardı. Herkesin Kara Kurt'tan yana haykırdığını anlarmış, alanda yalnızlığını, garipliğini bilirmiş gibi, sırtını kamburlaştırmış, toparlanmış, küçültmüştü. Cemo gibi o da yere çivilenmiş dururdu.

Memo ile Cemo birbirlerinin gözlerine bakarlardı. Memo'nun gözleri kor gibi yanardı. Cemo'nunkilerde de canavarın gözlerindeki korku yer etmişti. Kaçmak isteyen, kaçamayan biri gibi şaşkın dikilirdi.

Memo, işin sonundan şüphesi olmayanın keyfi

ile gülümserdi.

Kara Kurt, kuyruğunu oynatarak canavarı koklamaya başlayanda, hayvan, itin niyetini sezinledi. Eskisi gibi dişlerini göstermedi. İtin, her yanını koklamasından huysuzlanmadı. Azarlar gibi sesler çıkarmakla yetindi.

Kara Kurt, etraftan çocukların,

— Hadi tut karam, tam sırası, diye haykırmalarına aldırmazdı. Kuyruğu keyifle sallanırdı. Canavarı koklamakla yetinmez, ötesin' berisin' yalardı.

Büyükler, havyanların halini soluksuz seyrederdiler. Gayri hiçbir,

— N'ola Cemo, davran! Kısıksla şu havyanı, demezdi.

Cemo'nun gözlerindeki korku dağılmıştı. Muhabbetle bakardı karşısındaki yiğide. Soluk benzi, gül tazeliğini almıştı. Dudakları nar çiçeği gibi kızarmıştı. İkisi de, farkında olmadan, hayvanların zincirin' koyvermişlerdi. Canavar, başının boşlandığını fark edende, ok gibi fırladı. Bir şekil sesler çıkarak, bitim ormanına doğru seyirtti. Başı geriye dönüktü. Kara Kurt'un ardından koşmasını isterdi. Kara Kurt da peşindeydi zaten onun. Bir sağından, bir solundan sıçrayarak dişiyi izlerdi.

Memo ile Cemo, bir an hayvanların ardından baktılar. Sonra birbirlerine dönüp gülümsediler, ellerindeki sopaları yere attılar. Memo birden kızı bileğinden kavradı. Kişneyerek seslenen atına doğru sürüdü, götürdü. Cemo hiç direnmezdi, gönüllü giderdi.

Memo kızı terkisine aldı. Hay kurban... Gözüm-den yaş sızdı o anda. Kevi'yi terkimde götürdüğüm gün düştü hatırıma. Memo'nun beline sarılan Cemo, nasıl da anasına benzerdi.

Çancı, nereden çıkardığını görmediğim bir kese parayı fırlattı bana. Kese geldi, yanıma düştü, kara gömüldü.

— Başlık parasını bitamam koymuşumdur, Cano. Hakkını helal et, dedi.

— Helal kurban, dedim

Atının karnına topuğu ile dokunanda, hayvan şahlandı, dikildi. Sonra aşağı yola doğru alandan kuş gibi geçti gitti. Köylüler, hayran baktılar peşlerinden. Ben kalakaldım.

CEMO'NUN KOCASI ÇANCI MEMO ANLATIYOR

Ben Cemo'nun eriyem. Çancı Memo derler sanıma. Muş'un, Bitlis'in, Çapakçur'un dağlısı, düzlüsü bilir benim sanımı. Üç ilin içinde çanın hasını ben yaparım; davarların, sığırların boynunda sallanan çanların çoğu benim elimden çıkmıştır. Hayvan koşumlarının, her biri başka ses veren çingirdaklarını ben tökmüşümdür. Oy benim töktüğüm çanlar! Gözüm kurban, ses vermez, konuşur, türkü ırlar; dağları, yaylaları şenlendirir.

Katırımın sağını solunu çanla doldurup yaylaya pazara çıkanda şıhlar, ağalar yolumu çevirirlerdi,

— Ley Memo, gel hele kurban! Obamızı şenlendir çanlarınla, derlerdi. Günlerce konuk ederlerdi beni. Türlü yiyecek ikram ederlerdi. Oğlak çevirir, hatırım hoş etmeye çalışırlardı. Keyfim gelende türküyü durduğumu bilirlerdi.

Bende türkü çoktur. Oy babo, bu dağların bilmediğim türküsü yoktur. Türküden başka saz da çalar, bar da üflerim.

Sazım hastır, parmağım dokananda bin ses verir, gümüler, çanlarım gibi. Yerinde duramazsın. Ben saz çalanda obanın eri-gelini ortaya tökülür, horon teper. Bir de barı üfledim mi, hey babo, yanık sesine

yürekler dayanmaz, yanar kül olur. Koyun olsa gözün yaşın tutamaz.

Dayımdan öğrenmişim ben bu hünerleri. Dayım erin hasıydı. Yiğitliğine yiğit, âşıklığına âşık. Atıcılıkta üstüne yoğdu. Uçan kuşu kaçırmazdı. Pazusu da çeliktendi. Değme yiğit, bileğini bükemezdi. Öyleyken ne dağda gezdi, ne kervan soydu.

Beni dizine oturtanda şöyle öğüt verirdi:

— Bizim Kayılar, kul kısmı ağa olmak isteyende dağa çıkmalı, Osmanlı'yı soymalı, derler. Kapılma bu sözlere Memo. Uğrılıkla ağa olanın çanına otu çabuk tıkarlar. Sen elinin, dilinin hünerine bak. Hünerli kişi ne birine kul olur, ne birini kendine kul eder. Has ağalık budur Memo. Aman yeğen, kapılma Kayılara.

Tam da sözünün eriydi dayım. Eli de, dili de bin hünerliydi he vallaha. Beyler, ağalar için su verilmiş hançerler yapardı, geyik boynuzundan, karaca ayağından öyle sap takardı ki, gören heyran olur. Gelinlik kızlar için altın, gümüş çingirdaklı öyle başlıklar, küpeler, öyle gerdanlıklar, halhallar işlerdi ki, emsali Çin'de, Maçın'de bulunmaz.

Düğünlerde güreş tutan, pehlivanların sırtını yere getiren, ödülü alan dayım, âşıklarla yarışıp sazına bülbül konduran yine dayımdı.

Ben dayımın yanına, dokuz yaşında öksüz kaldığımda sığınmışım. Beni öksüz koyanlar Şih Sayıtlılardı. Şih Sayıt ayaklandığında bizim köye haber salmış; "Din-i islami ayaklar altına alan, Halifemiz efendimizi küffar diyarına süren Kemal Paşalılara haddini bildirmek, Osmanlı'nın cezasını vermek üzere bayrak açmışım. Siz de Müslümanmanız, bayrağım altında toplanasız!" buyurmuş.

Oysa Rus işgalinde yerini yurdunu terk edip

günbatısına kaçan bizim köylüler, Osmanlı'dan da, Kemal Paşalı'dan da çok iyilik görmüşler. Göçmenlik günlerinde kendilerine evlerini açanlara, yiyeceklerini bölüşenlere karşı küfranlık edip, Şih Sayıt'ın hatırına silaha sarılmayı insanlığa, mertliğe sığdıramamışlar. Şih Sayıt'a:

— Biz yoğuz bu cenkte, cevabını yollamışlar.

Şih Sayıt buna pek içermiş, bir gece adamlarını yollayıp köyümüze baskın vermiş

O geceyi çok iyi hatırlarım. Her yan kardan bembeyazdı. Bıçak gibi kesen bir ayaz vardı. Ay ışığında koyun boğazlar gibi boğazladılar eri avradı, kızı oğlanı.

Rahmetli babom silah seslerini duyanda,

— Memo, sen var, samanlar içine gizlen, dedi.

Kaçtım gizlendim. Anamla ikisi avlu duvarından gelenlere martinle karşı koydular. İki martin vardı, anam boşalanı doldurup baboma iletirdi. Derken evin avlusunda bir yıldırım çaktı, bir gök gürüldedi. Dünya yıkıldı sandım. Korkumdan bayılmışım. Gözüm açtığımda, öksürüp tiksirirdim. Samanlık tüm duman kesilmişti. Alttan bir sıcaklık gelirdi. Kendimi samanlıktan dar attım dışarıya.

Avluya çıkanda yüreğim ağzıma tıklandı. Anam da, babom da, kolu bacağı bir yanda, parçalanmış, kan içinde yatarlardı.

Dayım der ki, Şih Sayıtlı kahpelik edip arkadan bumbalamış baboyu. Samanlığı da tutuşturup gitmiş. Gitmeseler seni de sağ komaz, koyun gibi boğazlardı.

O gece can kaygusu ile babomun yerdeki martini kaptım. Köyün sokaklarında boğazlanmış yatan köylüğümün kanlı gövdelerinden atladım, geçtim.

Köy tüm yağmalanmıştı. İn cin yoktu dolaşan. Canavar ulumaları yankılanan meşe ormanına sığındım. Canavarlar, Şih Sayıtlılardan korkunç değildi.

İki gün aç acına, soğuktan soluğu donmuş ağlayarak dolaştım ormanda. Şih Sayıtlılardan babo-
mun öcünü almaya ant içtim. Nereye gideceğimi bilemezdim. Dünyada dayımdan başka hısmım kalmamıştı. Sığınırsam onun yanına sığınabilirdim. Ke...’de eğlendiğini biliyordum a, oraya nereden gidilir habarım yoktu. Başiboş dolanan bir katırı çevirdim, yol iz sorarak düştüm dağlara, yollara; aradığımı buldum en sonunda. Dayım beni kendi oğlu gibi bağrına bastı, yetiştirdi. Çok avrat satın almış, bırakmış, ne var ki çocuğu olmamıştı. Âşıkların hası idi.

— Ben güzele âşığım yeğen, derdi. Güzel bitip tükenir mi? Güzel bir dene olsa, canım kurban, gözüm kurban, ömrüm tüketem uğruna.

Kızı yüz altına bile alsa iki yıldan fazla tutmaz, babosuna gönderirdi.

Dayım hünerlerini tüm öğretti bana. Saz gibi inleyecek pirincin nasıl kaynatılacağını, ne şekil tökülürse çingırdağın iki ses vereceğini kıskanmadan gösterdi. Saz çalmayı, bar üflemeyi, güreşte kol bacak kapmayı, nişanda tetik düşürmeyi, dağda canavar kovmayı hep ondan öğrendim.

— Bu dağlarda başıma buyruk kalam dersen, herkesten güçlü, herkesten hünerli olacaksın Memo! Gözün' budaktan sakınmayacaksınız. Gözüne bakan düşman yılgınlık duyacak, dost, yüreğin verecek. Kulu fakiri arkalayacaksınız, zalimin hizmetine girmeyeceksin!

Her fırsatta haydutluğu, uğrılığı kötülerdi. Bir

gün Sakaltutan taşında oturanda:

— Biliy misin Memo, dedi, geçidin iki yanını tutan bu iki taş, vaktinde iki zalım uğrı idi. Biri yolun bir yanını, öbürü öbür yanını tutar, yoldan geçenleri soyar, paralarını alırlarmış. Parası olmayanı da öldürürlermiş. Uğrılığın kötülüğünü gör ki, bunlar heç kimseye acımazmış. Hacıyı, hocayı da tanımazmış. Günün birinde Hicaz'dan yorgun dönen bir hacının yolunu çevirmişler,

— Paralarını ver, demişler.

— Param yoktur, demiş hacı, Muhammed'in, Ali'nin diyarından gelirim. Yorgunluğum çok, param pulum yoktur, demiş. Eşkıyanın biri kızmış. Adaşına demiş ki:

— Sakalından, sakalından tut, bitir işini.

Hacı, uğrıların canına kıyacaklarını anlayanda,

— Dilerim Tanrı'dan bana dokunanları taş ede, demiş.

Tanrı da ihtiyarın duasını tutmuş, haydutları taş etmiş.

Hey gidi yiğit dayım!

Dayım yılgınlığı, korkaklığı kınardı: "Cesur bir kez ölür, korkak olan her saat ecel teri döker," derdi. Gözü pek yetişeyim diye üşenmez, saatlerce güreş tutardı, benimle. Pehlivanı alta düşürmenin, sırtı yere getirmenin hünerlerini, kolaylıklarını talim ederdi. Karlı fırtınalı günlerde atlara biner, dağda canavar kovmaya giderdik. Pek keyifli olurdu canavar kovması. Ulumaları duyulan canavar sürüsüne doğru at koştururduk. Sürüye yaklaştanda tüfekte bir ikisini vurur, gözdağı verirdik. Canavarlar korkar, sağa sola dağılırlardı. O zaman sürüden ayrılmış canavarın birini çevirirdik. O kaçır, biz peşinden giderdik. Hayvan, ardından varıyor muyuz diye, başı

bize dönük durmadan kaçırdı. Rüzgârın ayazından boynu kaskatı kesilirdi. En sonu hayvan dermandan düşer, biz de boynuna atardık ipi. Sürür getirirdik. Köyün itleriyle dalaştırırdık.

— Canavarla dövüşen it bile yiğitlenir, derdi dayım.

Hey gidi yiğit dayım, âşık dayım!

Yaşım on sekizine varanda dayım bir gün beni karşısına aldı.

— Memo, dedi, gayri başına buyruk olacağın çağa geldin. Gençsin, tuvansın, benden alımlısın. Bir çöplükte bir horoz gerek. İkisi fazla gelir. Seni çırağ edeceğim yeğen. Bundan böyle nafakanın, nasibinin peşinde dolan; işini, eşini, aşını kendin seç. Bingöl'ün, Çapakçur'un, Dersim'in çancısı sen olacaksın. Oranın köyleri, kasabaları, sana yeter de artar da. Çalışırsan beg gibi yaşarsın. Muş'un, Bitlis'in, Siirt dolaylarının çanlarını da ben tökerim. Murat suyu aramızda sınır ola. Ben gözüm kapayanda, buralar da sana kalır. Şimdiden göz koyma!

Beni şehre götürdü, baştan ayağa giydirdi, yeni döküm takımları aldı. Eve gelende,

— Beğendiğin çanları kalıpları seç, yeğen, dedi.

Seçtim. Kendi, pazar sandıklarını katırı ile birlik verdi bana. İçi altın dolu kemerini çıkardı, belime sardı:

— Zora gelmeden bunlara el sürme, dedi. Sapı geyik boynuzundan işlemeli hançerini belinden çıkardı.

— Bunda gözün olduğunu bilirim, dedi. Bu da senin, kurban.

Sarılp omzun öptüm dayımın.

— Bana bellettiğin hünerler yeter de artar dayım, dedim, ömrüm boyu kulluk etsem hakkını ödeye-

mezdim. N'ola, hañcer kalsın.

— Al, dedi, al! Gençsin, benden çok senin işine yarar o. Zorda kalırsan kullanırsın.

Hazırlığım tamamlananda beni Murat kıyısına kadar yolcu etti. Yol boyu durmadan öğütlerini tekrarlardı. Köprü başında sarılıp öptü beni, ilk kez gözlerinde yaş gördüm.

— İnsan sevdiğinden ayrılанда, yüreğinden kök sökölür kurban. Seni çok arayacağım, dedi. Bayramda, seyranda, fırsatını bulanda gel! Dersim'in ceylan bakışlı kancıkları dünyada bir dayın olduğunu unutturmasınlar sana. Oranın şıhlarına da kapılma! Onların sözlerine kanıp Osmanlı'yı düşman belleme! Kayılarla Osmanlılar bir ananın yavrularıdır.

İrmağı gösterdi:

— Bu suyu geçende boğulan Süleyman Şah, hepimizin büyük dedesidir. Hepimiz aynı soydanık. Osmanlı'ya düşmanlıktan fayda yok, zarar var. Şıhların, ağaların düşmanlığı körüklemesi sebepsiz değil. Gazi Paşa, Tanrı'nın istediğini ister. Kul ile ağa arasında fark olmasın, der. Böyle zagon çıkarıp فرمان gönderir. Şıh Sayıtlılar Tanrı'nın isteğine katlanmadıklarından bayrak açmışlardır ve de perişan olmuşlardır. Dersim ağaları günü gelir fitne çevirirler, diye korkarım Memo. Kapılmayasın onlara. Fırsat bulanda, kulun kulağın' büküp gözün' açasın! Haceti olanların hacetin' göresin. Başın darda kalanda bana haber salasın, yardımına koşarım yeğen. Haydi yolun açık ola kurban!

Murat suyunun öbür yakasına gidene dek ardımdan baktı, son bir el salladı, çevrildi gitti.

Dayımı görmeye fırsat bulamadan, iki yıl geçti. Müşteri tutmak için o köy senin, bu oba benim do-

laştım, durdum dağlarda, yaylalarda, derelerde. Kendimi sevdireyim diye, fırsat düştü türkü çağır-
dım, bar üfledim. Yeri geldi sazımı dillendirdim. Sö-
zün kısası, çanlarımı çingirdaklarımı astırdım hay-
vanların boynuna. Yaylakları, dereleri, tüm benim
çanlarımın türküsü şenlendirdi. Gün günden köy-
lerde, obalarda Çancı Memo'nun ünü yayıldı, yolu
gözlenir oldu. Yiğitlerden, ozanlardan dost, ceylan
bakışlı güzellerden yâr edindim. Ama günün birin-
de bir kayaya çarptım başımı. Kömür gözlü bir şih
kızı uğruna belaya girdim. Senem derlerdi adına.
Dersim Yaylası'nın tek gülüydü. Senem diyende,
delikanlıların soluğu, ah olur çıkardı boğazlarından.
On beşinde bir peri ki, Şirinler, Aslılar, eline su
tökemezlerdi. Onu ilk görende yandım tutuştum
ben de.

Bir ilkyaz günü obaya çan, çingirak götüründe
katırın üzerine oturmuş, daldırmışım. Sandıklarda
asılı çanların, çingirakların cümbüşüne ayak uydur-
muşum, bir hava tutturmuşum:

*"Giderim yolum dağdır
Vay bu ne mayval bağdır
Ben kazanam yâr yesin
Netekim canım sağdır.*

*Of böyle kâr
Bu yıl da kaldım bekâr."*

Çay başına varanda, hayvana bir su içirem, de-
dim. Atladım üzerinden, başlığı çıkardım, ıslık çal-
dım. Hayvan cızırdatarak kanasıya içti çaydan. On-
dan imredim, suyun göllendiği yerden birkaç yu-
dum da biz içek, dedim. Eğildim ki, ne göreyim...

Suyun yüzünden bir ay doğdu sandım. Başımı kaldırımda, kaya üzerinde bir peri kızını oturur gördüm. Kucağında küçük bir kara kuzu tutardı. Başındaki pullu leçeğin yanlarını sarkıtmıştı. Kuzunun kara postuna eğilmiş yüzü süttten aktı, güneş gibi göz alırdı.

— Tanrı özenmiş de yaratmış güzelliğin kurban, dedim, dilerim bahtın da kuzun gibi kara olmaya.

Pullu leçeğinin uçlarını dürdü, kavuşturdu, kömür gözlerinden başka yüzünün her yanını gizledi.

— Bahtım neye kara ola? Kara olsa şih kızı olmazdım, dedi.

— Şih kızı Senem sensin demek?

— Beli, benim. Ne olmuş ki?

— Heç, dedim. Ben seni cin, peri sanmıştım. Bir yerim çarpılır mı ki deyi korkmuştum. Oysa periden baskınına çarpmışım da habarım yok. Bu dağların tüm delikanlısı gibi, benim de yüreğim yandı, kül oldu bir bakışına.

Leçeğinin altından kıkırdadı güldü.

— Söylendiğin türküyeye bakanda, yüreğini yakan başkasının gözleri besbelli, dedi.

Cevabım beklemeden oturduğu yerden kalktı.

— Hele bak, cıngırdaklı, uygun bir tasman var mı kara kuzucuğuma, dedi.

— Ah zalim, dedim, senin işin gücün tasma takıp zincire mi vurmak sevenlerini? Kara gözlerinin kemendi yetmez mi?

Sandıkların kapaklarını açtım.

— Gel de beğen, dedim.

Geldi.

Çıngırdaklı tasmalar önünde hayran durduğunda, kolumla sardım kuzusuyla birlik Senem'i.

— Tek dur, dedi.

— N'ola, ben de kolumla sarsam seni.

— Ne olacak? Bir gören olur, baboma söyler, babom da sana kıyar.

— Yok, dedim. Başlığını verir, uzlaşırlık.

Silkindi, kurtuldu kollarımdan:

— Babomun kıymatlısıyım ben. Ucuza satmaz beni.

— Kömür gözlere yandık bir kez. Uğruna dünya feda ola. Kapımda kul ol, desen olurum.

Eliyle gümüş çingirdaklı bir halhalı gösterdi.

— Babomla pazarlığı kesende şu halhalı kendi elinle tak ayağım' bileğine, dedi, fırladı, ceyran gibi tırmandı kayaları.

Obaya varanda yüreğimi dostlara açtım. İsteğimi yakışıksız gördüler.

— Olmaz, dediler, şih kızı, şih oğluna gerek.

Aklım almadı.

— Parasıynan değil mi, kurban? Başlığı öderik. Altın derse altın, gümüş derse gümüş, dedim.

— Yoh, dediler. Şiha at, tabanca armağan etsen, sürü ile celep versen, anasına, südü hakkı, şal, kaffan göndersen nafîle... Vermezler Senem'i sana. Madem kız ne sakat, ne hasta, öyleyse şih kızı, şih oğluna gerek.

— N'ola, öyleyse kaçırak, dedim.

Dostlar yanımdan açıldılar.

— Biz bu işde yoğuz kurban, dediler. Şihla aramız bozulmasına razı değilik.

Başımın çaresine kendim bakayım, dedim. Önce varıp bir kez Şihın elin' ayağın' öpeyim.

Şih her mal getirende beni obasına konuk eder, sohbetine alırdı.

Öyleyken, huzuruna varıp,

— Senem'i Allah'ın emri, Peygamber'in kavli-

le... diyende, sözümü ağızma tıkadı. Gözlerinde yıldırmalar çakıldığını gördüm.

— Ley, sen kimsin ki, benim hasna, müstesna kızımın desti izdivacını dileyessin? Ağa mısın, çiftin, maraban mı var? Şih mısın, sürün, celebin mi var? Seyit misin, ocağın, müridin mi var? Deccal gibi dağ taş gezip tozan bir çancı kulun ne haddine şih kızının adını ağızına almak. Yıkıl karşımdan! Bir daha bu yaylaya ayak basanda, ayağın kırarım senin.

Şih'in yanından deli divane çıktım dışarı. Cinler tüm başıma toplanmıştı. Senem'i kimseye bırakmayacaktım. Allah bir, kaçıracaktım.

Şih'in beni kovduğunu duyan oba halkından hiçbiri yüzüme bakmadı. Çancı Memo yedi kat el olmuştu bir anda.

Köye döndüğümde yemeden içmeden kesildim, uykularımdan oldum.

Ne yapsam, ne etsem de Senem'i kaçırsam! Aklımda, fikrimde hep buydu. Şih'in adamlarına tek başına karşı koyamazdım. Paraynan bir-iki adam tutayım, dedim. Bulduklarım, Şih'in kızını kaçıracağımızı öğrenende,

— Yok babo, onunla baş edilmez, deye çıkıp giderlerdi.

Günler geçti aradan. Bir gün çan dökme için maden eridir, Senem'i tek başıma kaçırmaya plan düzerken, cendermeler evimi bastılar.

— Nuhusun görek, dediler.

— Nuhus ne ki, dedim.

— Nuhus işte. Kafa kâğıdı. Nuhusun yok mu senin?

— Yok ağa, dedim, bende çandan, çingirdaktan başka şey yoktur.

— Künye kaydını düşürmedin mi şubene?

— ?!..

— Bu da ötekiler gibi, hem nuhus, hem asker kaçağı, dedi cenderme.

— Ben kaçak değilim, diyecek oldum.

— Yörü, dediler. Yörü bakalım dadaş. Tekmilini şubede verirsin.

Bileğimi zincirleyip götürdüler. Evimi, dökümlerimi komşuya emanet etmeme bile fırsat vermediler. Kapanın elinde kalmış.

Bütün gün yürüdük cendermelerle. Geceyi ormanda geçirdik. Onlar torbalarındaki ekmeği, azığı yediler, ben seyir baktım. Sonra biri yatıp uyudu, biri ateş yakıp oturdu. Elini kulağına koyup yavaştan bir türkü tutturdı. Yüreğe işleyen, kalın bir sesi vardı. Derdim tazelendi. Senem aklıma düştü, ah edip ben de attım elimi kulağıma:

*“Gökteki yıldızı Senem mi sandın
Sevip ayrılmayı hüner mi sandın
Beni bu sevdadan döner mi sandın
Felek beni taşa çaldı neyleyim?”*

Türküyü bitirende, cenderme geldi, bana sarıldı.

— Hey kurban, sen de âşık sen, dedi.

— Beli, dedim.

Bir anda kanımız kaynadı birbirine. Sarmaş do-laş olduk. Torbasından yiyecek çıkardı getirdi. Karşıma oturdu.

— Kusura bakma dadaş, kim olduğunu bilemedik. Ye şunları, dedi.

Zincirden elimi uzatamadığımı görende, anah-tarı çıkardı, kilidi açtı,

— Kaçarsan bizi yakarsın kardaş, dedi.

Bileğimi ovuşturdum.

— Âşıklar birbirine kalleşlik ederse, dünya yerinde kalmaz, dedim.

Adı Ali imiş. Cenderme Ali,

— Âşık kısmının düşmanı çok olur ya dadaş, dedi, senin başına bu derdi açan, hatırlı biri olmalı. Yoğsa, kul tayfasının isteğiyle cendermeyi salmazlar birinin peşine.

Cenderme Ali'nin sözü uyardı beni. Gözümün perdesini kaldırdı.

— Senem'in Şıh babosu hatırlıdır, dedim, olanları anlattım.

— Vay kurban, dedi Cenderme Ali, senin halin zordur. Nuhus kaydına geçmedin, diye ceza yiyeceksin. Kaçaklık yüzünden uzun zaman eskerde tuta-caklar seni. Bir arkalayanın bulunmazsa, iki-üç yıl asker ocağında kalırsın sağlama. Kimin kimsen yok mu sana sahip çıkacak?

— Yiğit dayımdan başka hısmım yoktur, dedim. Yoktur ya, dayım benden canını esirgemez. K...da oturur.

— Ne iş tutar, dedi Cenderme Ali.

— Ben gibi çancıdır o da, dedim.

Ateşe baktı, düşündü:

— Hükümatla başı derde düşenin hatırlı kimse-si yoğsa; parası olmalı. Dayının kemeri sıkı ise, K...ya varalım, yardımını isteyelim.

Devrisi gün yol değiştirdik.

Dayımın köyüne varanda, Cenderme Ali gene zinciri taktı koluma.

— Hoş gör kurban! Hamamın namusunu kurtarak, dedi.

Dayım, bileğime zincir vurulmuş, iki cenderme arasında geldiğini görende,

— Vay başımın derdi, diye bağırdı, ley itoğlu,

ögütlerim yabana mı gitti? Dağda gezip yol mu kes-
tin, cana mı kıydın?

— Yoh dayı yoh, iş senin bildiğin gibi değil, halü
keyfiyet böyleyken böyle, dedim. Anlattım olanı bi-
teni.

Dayım beni dinlerken, durmadan Şih'a küfretti.
Sözümü tamamlayanda,

— Üzme kendini Memo, dedi, her derdin der-
manı bulunur.

Cendermeyi gören köylüler, evin önünü doldur-
muşlardı. Korkulu gözlerle olanı seyredip dikilirler-
di. Dayım köylülere,

— Cendermeler bu gece köyümüzde konuk ka-
lacaklar. Elbirliği edip onları eğlendirerek. Varın ha-
zırlık yapın! Karnımızı doyuranda biz de gelirik, de-
di.

Köylüler çekildiler.

Dayım Cenderme Ali'ye,

— Geceyi burada geçirip dinlenirsiniz, dedi, sa-
baha hep birlik giderik şehre, bu yiğidin derdine ça-
re ararık.

Cenderme Ali bileğimin zincirini çözdü.

Gülfüz yengem, tez elden piliç kızartmış, peynir,
yumurta kırmış, siniyi donatmış, getirdi.

Dayım cendermelere,

— Buyurun ağalar, kusura bakman, dedi.

Sininin başına toplandık. Bismillah, deyip eli-
mizi sahanlara uzatanda dayım,

— Durun hele, dedi, kalktı. Yeğenimin iyiliğini
isteyen cenderme ağalara iyi bir ikramım var.

Dışarı çıktı, az sonra döndü.

— Bu hurma rakısını ne zamandır saklarım, kıs-
met sizelymiş, dedi.

Cenderme Ali'nin gözleri parladı.

— Hay ömrüne bereket ağa. Biz de ne zamandır rakı kokusuna hasretik, dedi.

Öteki cenderme eğilip Cenderme Ali'nin kulağına bir şeyler fısıldadı. Cenderme Ali omuz silktilti.

— Âşık Memo'nun dayısı da âşıktır her hal, dedi, âşıklardan kötülük gelmez ağa. Korkma! Böyle kısmet her zaman düşmez.

Dayım şişeden kadehe rakı döktü, üzerini suyla doldurdu. Kadeh bembeyaz kesildi. Sıra ile yudumladılar. Cenderme Ali, elinin tersiyle bıyığını sildi, dilini şaklattı.

— Rakı hasmı ş ağa. Ömrüne bereket, dedi. Dayım, kadehi bana da uzattı.

— De al şunu! Surat asıp durma! İç de gamın dağılsın, dedi.

Rakı nedir bilmezdim. Kokladım, keskin bir kokusu vardı, yudumladım. Booo... Boğazım bir yandı, içime bir ateş düştü, yandım Allah. Öksürdüm, tıksırdım. Cenderme Ali de, dayım da güldüler bana.

Üçüncü yudumdan sonra ılık ılık kanımın başıma çıktığını, yüreğimden gamın kasavetin dağıldığını duydum. Türkü ırlamak, gülüp söylemek, kalıp oynamak hevesleri kaynardı içimde.

Cenderme Ali'nin yüzü alev alevdi, gözleri keyfinden süzölmüştü, arada bir dayıma sarılır,

— Hay kurban, der, başka diyecek söz bulamazdı. Bir zaman sonra öyle keyiflendik, öyle kaynaştık ki, şihın münafıklığı yüzünden yarın şehre götürüleceğimi, ceza yiyeceğimi tüm unuttum. Eğlentimizin sonu gelmeyecek gibiydi.

Cenderme Ali bir ara coşup türküye durdu. Dayım bunu görende, duvarda asılı iki sazı indirdi, birini Cenderme Ali'ye verdi, birini bana uzattı.

— Karşılıklı bir söyleşin, görek, dedi.

Cenderme Ali sazın tellerine dokunanda, hüneri belli oldu. Sazı dokunaklı idi.

Ayağı ben söyledim, Cenderme Ali hiç zorlanmadan aşağısını getirdi. Sonra o ayak verdi, ben türkü düşürdüm.

Bir zaman böyle karşılıklı söyleştik. Sonunda dayım kalktı, ikimizi de alnımızdan öptü.

O sıra kapıya gelen köylüler, hazırlığın tamam olduğunu bildirdiler. Hep birlik köyün alanına geçtik. Posbıyıklı Maho, gür sesiyle bir hey! çekti. Sonra davulunu gümbürdetti. Ben de bar üfledim. Yiğitler kol kola verip dizildiler, sabahacak oynadılar.

Eve yatmaya gelende Cenderme Ali dayıma,

— Bundan böyle begimizsin, ağamızsın, dedi, buyruğun başım üstüne, gözüm üstüne. Memo hakkında ne dersen o olsun. Bırak dersin bırakırık.

— Nasıl, dedi dayım.

— Nasıl olacak, her zamanki gibi, elimiz boş dönerik şehre. Memo'yu aldık geliyorduk, hısmı akra-bası silahlan yolumuzu kesti, elimizden aldı. Gayri siz bilirsiniz, derik.

Dayım, Cenderme Ali'nin sırtını okşadı.

— Yoh, yoh, dedi, bunun ziyanı size de dokanır, Memo'ya da. Hükümat peşini bırakmaz nasıl olsa. Başka cenderme yollar. Yakalanmamak isteyende, Memo'nun dağda gezmesi gerekir. Düşman bir iken iki olur. Şihin düşmanlığı neyse ne, ama hükümatı düşman etmemeli kişi kendine. En iyisi şehre varmak. Hele yarın ola, hayır ola!

Cenderme Ali yeniyle alnındaki teri sildi.

— Sen bilin ağa, dedi. Madem öyleyse şehre varak, nuhus memuru hemşehrimizdir. Evelallah ondan bir yardım görürük, sağlam bir nuhus çıkartır hatırıma.

Deviresi gün dayım köyden her birimize birer ester tedarik etti. O sayede ikindiyyin vardık şehre.

Nuhus memuru, Cenderme Ali'nin hatırına ucuza çıkardı kafa kâğıdımı.

— Cenderme Ali araya girmese, beş sarı liraya alamazdınız böyle bir kafa kâğıdını, dedi; yaşını yirmi bir yazdım, tarihini de eski düştüm. Şubeden ceza kesemezler. Rahat rahat bedelli asker olur yeğenin, bana da dua eder.

Oysa herif yaşımı büyötmüş askere alsınlar deyî. Şihın işini kolaylaştırmış, haberimiz yok. Biz üstelik para da verdik namerde. Çok sonra öğrendim bunu.

Dayım iki mecrediye de öteki kâtiplere armağan etti, çıktık.

Cenderme Ali,

— Gayri şubeye korkusuz giderik, kâğıtlar tamam, dedi.

— Nuhus memurunun dediğı bedelli askerlik ne ki Ali Ağa?

— Eskerliğın büyük kısmını hükümandan para ile satın almak demek. Zengin kısmını koruyan bir zagon. Parası olan yüz yetmiş lirayı verdi mi, altı ay askerlik yapar, gerisi affa uğrar, terhis olur. Vermeyen bir yıl daha asker ocağında kalır, hizmetkârlık eder, sopa yer.

Dayım,

— Biz ağalar, beyler gibi zengin değilssek de, paramızı kabul ederlerse, Memo adına bedel yatırırık, dedi.

Hay kurban dayım!

Şubeye varanda cendermeler beni, koca bıyıklı, gür kaşlı Şube Reisi'nin karşısına çıkardılar. Cenderme Ali selama durup kâğıtlarımı Şube Reisi'ne verdi.

Şube Reisi kâğıtlara bakmadan beni tepeden tırnağa süzdü. Sert bakışlıydı ya, kötü adama benzermezdi.

— Asker kaçağı mı bu delikanlı, diye sordu.

Cenderme Ali,

— Öyle diye aldık geldik komutanım, dedi.

Şube Reisi kaşlarını kaldırdı:

— Ne bok yer ağanın beygiri! Asker kaçağı değil mi yani?

Cenderme Ali,

— Kaçak olup olmadığını bilmezim komutanım, dedi, nüfus kâğıdında yaşı yirmi bir görürükür. Al gel demişsiniz, aldık geldik.

Şube Reisi kâğıtları karıştırdı, hepsine ayrı ayrı baktı, sonra masanın üzerine koydu, cendermelere,

— Peki oğlum, siz gidin, dedi.

Cendermeler topuk vurup çıktılar. Şube Reisi gülümseyerek yanıma geldi, elini omzuma attı.

— Memo Ağa, dedi, aferin, yiğit olduğun kadar beceriklisin de. Nüfusunun kâğıdı yeniyse de, tarihi eski. Aferin. Ben böyle delikanlıları severim. Yoksa elinden bir tutanın mı var, he?

— He, dedim, dayım var, dışarıda bekler.

— Neye dışarıda kalmış? Çağır da gelsin içeri!

Dışarı varanda, cendermelerle dayım etrafımı sardılar.

— Böyleyken böyle der Şube Reisi, dayı, dedim, seni içeri çağırırlar.

İçeri girdik. Şube Reisi, dayıma yer gösterdi. Dayım saygısından oturmadı. Reis bana,

— Sen dışarıda bekle evlat, dedi.

Çıktım. Onlar baş başa kaldılar. Neler konuştuklarını duymadım. Sonradan öğrendim ki, Şube Reisi bin dereden su getirip dayımı kandırmış, beni sevki-

yat etmiş.

Dayımla aralarında şöyle konuşmuşlar:

— Sen Memo'nun dayısısın?

— Beli begim, dayısıyım.

— Memo'yu asker kaçağı, diye ihbar ettiler. Cendermeye yazdık, getirttik. Nüfus kâğıdında gördük ki, askerlik çağında, velakin kaçaklığı yoktur.

— Yoktur beyim.

— Madem askerliği gelmiş, askere gitmeli.

— Gitmeli beyim.

— Gitmesi iyi. Yeğenine düşmanlık edenler rahat durmazlar, başına yeni belalar açarlar.

— Doğrusun beyim, açarlar.

— Memo deli çağında. Gözünü budaktan sakınmaz bu yaşta er kısmı. Karşısına kim çıkarsa çıksın, onunla cenge girer.

— Girer beyim.

— Memo'nun karşısındaki on beş köyün şihı imiş. Böyle bir adamla toy delikanlının başa çıkması zor. Ayıplamam. Cumhuriyet hükümetimiz bile henüz onların hakkından gelememi. İyisi mi, Memo'yu sevkıyat edelim. Hem vatani borcunu bir ayak evvel bitirsin, hem de başı dertten, beladan kurtulsun.

Dayım sakalını kaşıyarak düşünmüş.

— Peki beyim, demiş sevkıyat olsun ya, bedelini vererek.

— Ne bok yer ağanın beygiri! Neye bedel verecekmişsin? Parana yazık evladım. Asker ocağında ne kadar uzun kalsa, o kadar hayrına olur Memo'nun. Kışla bir mektep, kışla bir medeniyet yeri. Gözünü açarsa, bir buçuk yıl içinde yetişir, adam olur. Okuma yazma öğrenir. Cumhuriyetin vatandaşa tanıdığı hakları öğrenir, zagonları öğrenir. Sözün kıssası, iyiyi kötüden ayıracak bir adam olur. Me-

mo'nun açıkgöz bir delikanlı olduğu suratından belli. Sen para vererek Memo'yu bu fırsattan mahrum mu edeceksin? İnsan para ile pulla sağlayamaz böylesini.

Dayımın akli yatmış.

— Peki, demiş, bir yol Memo'nun gönlünü edek. Beni çağırdılar, girdim içeri.

Dayım,

— Bak Reis Beg ne der, bedel vermek iyi değilmiş. Sözümden döndüm belleme. Paran aha burada hazır. Sen ne dersin?

Duraladım. Şube Reisi'nin gözleri gür kaşları altından babo gibi bakardı.

— Memo, bedelden vazgeç, dedi, uzun zaman köyden ayrılmak iyidir senin için. Gençsin, geride bıraktığını çabuk unutursun. Seni Diyarbekir'e yollayacağım. Bir cennet, doğunun cenneti orası. Hiç pişman olmayacaksın. Bedel paranı çıtır çıtır yer, keyfine bakarsın.

Düşündüm. Eskere gidecek olduktan kelli, altı ay da bir, on sekiz ay da.

— Peki begim, dedim, sözün' hak bilmişim, başım üstüne... Bedelsiz giderim.

Şube Reisi sırtımı dövdü:

— Aferin Memo, dedi. Şimdi daha çok gözüme girdin. İyi bir asker olacaksın sen. Askerliğin birinci şartı itaat. O da sende var. Gittiğin yerde kendini sevdireceğine hip şüphe etmezim. Ama gene de şu sözlerim kulağına küpe ola: Subayların seni dövse, öldürse, ses çıkarmayacaksın. Subaya karşı gelene af yok. O saat divanıharbe verirler. Kurşuna dizilmesen de, hapiste çürürsün.

— Yoh begim, dedim, öldürseler ses çıkarmazım...

— Aferin, dedi Şube Reisi. Sesini yükseltti:

— Postaaa!

İçeri bir er girdi, topuk vurdu, selam durdu.

— Buyur komutanım.

— Memo'nun sevk kâğıdı hazır mı?

— Hazır komutanım!

— Al da gel!

— Baş üstüne komutanım!

Şube Reisi ellerini ovuşturdu. Dayıma,

— Benim çalıştığım yerde işler tıklar tıklar yürür, dedi.

Devrisi gün Diyarbekir'e doğru yola çıktık. Dayım, Şube Reisi'ne verdiği sözü tuttu, beni kendi eliyle götürdü, kışlaya teslim etti. Kışla kapısından girmeden, para kemerimi soyunup dayıma emanet ettim, helalleştik, gitti dayım.

Beni verdikleri bölüğün komutanı çok sert bir subaydı. Çavuş demez, onbaşı demez, yaradana sığır, döverdi ya, asıl Zazalara düşmandı. Onlara hiç dur otur tanımaz, haklı haksız verirdi sopayı.

İlk geldiğim gün soyunup temizlendikten, asker urbalarını giyindikten sonra huzuruna çıkanda,

— Nerelisin, diye sordu.

— Lice köylüğündenim, cevabını verdim.

Gözleri açıldı.

— Zaza mısın, dedi.

— Yok, dedim. Elhamdülillah Müslümanım.

Öyleyken Liceli olduğumdan, bir türlü ısınamıyordum bana. Bet bet bakardı suratıma.

Bir Zaza, sabah teftişinde küçük bir kusur etse, yüzbaşı deli olurdu:

— Ule Zaza, ule itoğlu, arkadan vurmaya alışkındır soyun senin. Şih Sayıtlı'ya Diyarbekir kapısını açan dürzilerin ahfadından hayır gelir mi bu

memlekete, der de bir daha demezdi, verirdi Allah silleyi, tokadı.

Yüşbaşının hışmını üzerime çekmemek için talimlerde, paydoslarda, gece derslerinde gözümü dört açardım. Onun dayağı korkusuna, okuma yazmayı ilkin ben söktüm. Teftişlerde tarihten, yurt bilgisinden bölüğün yüzünü ben ağarttım. Öyleyken bir kez olsun Yüzbaşı'nın benden hoşnutluk getirdiğini görmemiştim. Tersine, ben gibi ona dayak fırsatını vermeyenleri dövebilsin diye Yüzbaşı, olur olmaz sebeplerle bölüğü, sıra dayağına yatırırdı.

Acemi devrinin son aylarında bir olay, büsbütün delirtti Yüzbaşı'yı: Subaylardan biri Zaza bir emir eri almış. Acemiliği sırasında subayından çok dayak yiyen Zaza, kin tutmuş, subayın beyaz, güzel kızının ırzına geçmeyi aklına koymuş. Bir gün kızı evde yalnız bastıranda, namertliğini göstermiş. Eri zor kurtarmışlar subayın elinden. Divaniharbe vermişler, divan da layık olduğu cezayı kesmiş Zaza'ya.

Olayı duyduğunda Yüzbaşı'nın tüm cinleri toplanmış başına. Öğle paydosunda bölüğü kışlaya getirmede. Dicle kenarına çekti, Zazaları ayırdı, onlara bir gözdağı çekmek için sopaya yatırdı. Ben de kendimi dayaktan koruyamadım. Yediğim sopalardan ayaklarım şişti, yere basamadım. Erlerin sırtında taşındılar bizi. Kışlaya dönende Yüzbaşı, itaatsizlikten bizi hapse attı. Kışlanın bodrumuna kapadılar bizi. Heçbirimizde can kalmamıştı. Üç gün hep yattık, ofladık. Yüreğim kararmıştı gayri. Heçbir şey gözümde yoktu. Buralardan gitmeliydim. Boru sesi duyulmayan, kumanda edilmeyen, nöbet tutulmayan, kekik kokulu dağlarıma kavuşmalıyım. Sıla hasreti bağrımı delerdi. Hapisten çıkanda bir yolunu bulup kaçmaya ahdettim. Hasretlikle bir türkü tutturmuşum:

*“Gurbet elde bir silen yok yaşımı
Kendim eder, kotarırm aşımı.”*

Ben türküyü söyleyende pencerenin önü sıra Alay Komutanı geçermiş. Durup dinlemiş. Türkü yüreğine dokanmış, nöbetçiye kapıyı açtırıp içeriye girmiş.

Nöbetçi,

— Dikkat, diye bağırdı. Bizde kalkacak mecal nerde? Doğrulup ayağa dikilmedik deyi, özür dile-dim komutandan. Neyimiz olduğunu sordu:

— Heç sorma, perişan ettiler bizi komutanım, deyi olanları anlattım, bir kendini bilmezin vebalini bize çektirmeleri reva mı komutanım? Biz güle oynaya geldik buraya, asker ocağından tüm soğuttular bizi, dedim, sustum.

Komutan bir şey demedi. Çeneleri kısılmış, düşündü bir zaman. Sonra,

— Türküyü söyleyen hanginiz, diye sordu.

— Benim komutanım, dedim.

— Memleketini çok mu özledin evlat, dedi.

Sonra çıktı gitti.

İki saate kalmadan iki nöbetçi göründü kapımızda, bizi aldılar hastaneye götürdüler. On beş gün yattık hastanede. Çok iyi baktılar doktorlar, hemşireler.

Taburcu olanda Alay Komutanı çağırtmış. Huzuruna varıp topuk vurdum.

Yüzüme babo gibi baktı.

— Arslan gibi olmuşsun Memo, dedi.

— Sayende komutanım, dedim.

— Seni bir ay silaya gönderirim. Nasıl memnun oldun mu?

— Sağ ol komutanım, Tanrı ömrün arttıra.

— Dönüşte de seni mahfele alacağım. Geri kalan hizmetini orada tamamlayacaksın.

— Emrin başım üstüne, gözüm üstüne komutanım.

Sılaya varanda derdim tazelendi. Senem kor gibi düştü hatırıma. Bağrım tüm ateş kesildi. Dayıma,

— Ben yokarlara, çan satmaya gideyim iznin olursa, dedim.

Dayım elini omzuma attı.

— Boşuna yorulursun kurban, dedi. Senem'i çoktan sattı şih babosu.

Sırtımdan ter boşandı:

— Sattı mı, kime?

Dayım başını salladı.

— Beli, sattı, dedi, çok irak illere sattı hemi de. Sınır dolaylarında yaşlı bir şiha sattı.

Elim ayağım buz kesti, dikili duramadım, çöktüm. Dayım da yanıma oturdu:

— Aklından çıkarman gerek gayrı onu yeğen. Dünya güzeli de olsa, satılmış kız, koklanmış gül gibi... değeri düşük olur. Bizim Zozana'da ne dilber kızlar var. Senem eline su dökemez onların. Yarın bir gidek de gör.

Beni askere yollamakla Senem'den ayırdığını düşünen dayım, kendini suçlu görür, oyalamaya çalışırdı. Avunayım deyi, o yayladan bu yaylaya gezdirir, dolaştırırdı, eğlentiler düzenlerdi. Gel gör ki, sazlar, barlar, horonlar hiç işe yaramazdı. Dağ taş zından kesilmişti bir kez gözüme. O yerlerin kızları hürü olsa, gözümde yoktu.

İznimi zor tekmilledim. Kalan günlerimi komutanımın hayvanına bir çingırdaklı başlık hazırlamakla geçirdim. Dayım da güzel bir eyer ile geyik boynuzundan bir hançer yaptı.

Sıla dönüşü komutana armağanlarımı sunduğumda,

— Armağanlara çok teşekkür ederim Memo, dedi. Sağ ol, var ol! Madem hayvanımla bunca ilgiledin, bundan böyle seyisim olacaksın!

— Başım üstüne, gözüm üstüne komutanım. Canım gibi bakarım ona, dedim.

— Geceleri de mahfelde hizmet edeceksin.

— Baş üstüne komutanım.

Alay komutanının cins bir atı vardı. Has kan doru bir Arap atı idi. Fıstık gibi besili idi. İnsan gibi keyifli bir hayvandı. Türkü söylemezsen, dünyada kaşığı sürdürmezdi sırtına. Çok geçmeden kuzu gibi alıştı bana. Adımdan gezer, dolaşır oldu. Şekeri, üzümü avucumdan yerd.

‘Seyit’ diye çağırdım mı, zincire vursan kırar gelirdi.

Akşam hayvanın suyunu, yemini verip tavlaya bırakanda, mahfele giderdim. Eskerlik urbalarını soyunur, yıkanır, mahfel urbamı giyerdim. Mahfelde çalışanların urbası başkaydı. Yakası yandan düğmeli, işlemeliydi. Beyaz Halep ipeklisindendi.

Mahfele subaylar hanımlarıyla birlik gelirlerdi. Orada yerler içerlerdi. Hafta sonlarında topluca eğlenirlerdi. Caz denilen zilli davullu çalgı gelirdi. Caz çalanda birbirlerine sarılır oynarlardı. Yorulmak bilmezlerdi, sabahlara dek durmadan dönerlerdi ortalıkta. Arada bir, oyun bilenleri ortaya çıkarlar, oynatırlar, ya da türkü söyletirlerdi.

Komutan, bu eğlentilerin çoğunda hazır bulunur, salonun baş köşesinde, büyük bir masanın gerisine hanımı, kızıyla gelir otururdu. Oyuna ilkin o başlardı, ama bir daha kalkmazdı, oynayanları seyrederdi. Gençlerin gülüp eğlenmesi, onun eğlentisi

idi. Birinin bir kenara çekildiğini görse, haber gönderir, hiç değilse kızı ile oynamasını isterdi.

Bu toplantılarda komutanın en hoşuna giden zeybek oyunları, horonlar, bir de türkülerdi. Komutan her eğlente muhakkak bana türkü söyletirdi. Ben uzun havalar okuyanda, koskoca komutan çocuk gibi ağlardı da, şaşar kalırdım.

Törenli günlerde balo yaparlardı. Baloya kadınlar daha süslü, daha çılbak gelirlerdi. Erkekler daha çok yer içerlerdi. O geceler şehrin sivilleri de katılırdı eğlentiye. Kadınlar birbirinden güzeldi. Öyleyken erkekler, karılarını heç kıskanmazlardı. Hürü gibi avradı başka erkeklerle sarılıp oyuna kalkardı da, adam ses çıkarmazdı, büsbütün şaşardım buna.

Baloların en beğenilen kadını, Münevver Hanım derler, hasna müstesna bir dilberdi. Hâkim karısıymış. Kocasını ölen babosunun yanına gelmiş. Sırtına her baloda başka renk kadife kaftan giyerdi. Göğsünün üstüne bir gül takardı. Siyah saçları, kısarak yelesi gibi dökülürdü bir yanına. Gözleri sürmeliydi. Münevver Hanım oyuna kalkanda, gözler tüm onu izlerdi. Cuğara içecek olsa, erkekler hep birlik koşarlardı cuğarasını yakmaya.

Onun geldiği geceleri türkü söylemeye çıkanda, elim ayağım buz keserdi. Türkümü öyle bir dinlerdi ki, âşık olduğuna heç şüphem kalmazdı. Göğsü inip inip kalkardı. Kibrinden ağlamazdı ya, gözünün yaşını yüreğine akıttırdı. Türküyü söylemeye başlayanda, rahatlıkla yüzüne bakardım. Bakarken, bakarken Münevver Hanım'ın yüzü gözümde silinir, onun yerine Çaybaşı'nda kırkörgü saçıyla, pullu kâkili ile Senem'in yüzü gelirdi, türkülerimi daha bir yanık ırlardım. Türkü bitende Münevver Hanım herkeslerden çok el çırpardı.

Eğlenti olmayan gecelerde, subaylar içip yarenlik ederlerdi. İçtikçe dilleri çözüldü. Bildiklerini, duyduklarını dökerlerdi hep ortaya. Kimi kiminle sevişir, kim millet malını yer, onlardan öğrenirdim. En çok Münevver Hanım'ın lafını ederlerdi. Onun kadifeden don giydiğini, göbeğinin altında beni olduğunu bilirlerdi de şaşardım.

Benim Yüzbaşı, mahfeldeki eğlentilere katılmazdı. Akşamları bir köşeye çekilir, rakısını içerdi. Günün birinde başka yere emri çıkmış. Gitmezden bir akşam önce arkadaşları mahfelde ona bir içki şöleni çektiler. Bütün gece hizmetinde kusur etmedim. Her zamandan çok içti Yüzbaşı. İçkiye yüzü olmayan arkadaşları, birer ikişer dağıldılar, üç arkadaşıyla kaldı. Heç konuşmadan oturdular. Birden Yüzbaşı,

— Beni, Zaza düşmanı bellediler, uzaklaştırdılar buradan, diye konuştu, bunu böyle bilesiniz. Hükümetin tutumu değişmiştir, Zazalara güler yüz gösterir. Çok yanlış bir yoldur bu. Üzerlerinden baskıyı kaldırmaya gelmez. Bunu er geç anlayacaklardır. Başımıza yeni bir bela açılacak, göreceksiniz. Hiç şüphe yok Zazalardan gelecek bu bela. Bizde bir söz vardır: Bahçene erik, evine Yörük sokma, derler. Burada da: Bahçene dut, evine Kürt sokma, demeli. Biz toyduk, saktuk, cezasını gördük.

Meğerse Yüzbaşı'nın Zaza düşmanlığı boşuna değilmiş. Şih Sayıtlılar Diyarbekir'i basanda, Yüzbaşı orada yeni subaylığını yaparmış. Üç aylık da evliymiş. İhtiyar bir Kürt bacısı gelip yakarmış, oğlunu emir eri almasını istemiş. Yüzbaşı bakmış, ihtiyar bacının oğlu yaşlı başlı bir asker... acımış, evine almış, emmisi gibi bakmış adama. İki ay geçmiş, Şih Sayıtlı isyan bayrağını açmış. Ayaklananlar Diyar-

bekir üzerine gelende Yüzbaşı emir erini çağırmış, tabanca vermiş eline.

— Bak Halo, demiş, ben dövüşmeye giderim. Karımın namusu sana emanettir.

Halo,

— Canıma, başıma emanet komutanım, demiş, ben ölmeden kimseyi sokmazım kapıdan içeriye.

Yüzbaşı karısıyla helalleşip gitmiş.

Sözün burasında Yüzbaşı, önünde duran kadehi kaptı, dikti.

— Gece, biz Dağkapısı dışında şehri basanlarla boğuşurken, Halo bizi arkadan vurmuş da haberi-miz yok. Namert, sokağa çıkma yasağına aldırma-dan, üzerindeki beylik urbasına güvenerek, Zazala-rın oturduğu semte varmış. Hemşerilerinden üçünü almış, eve gelmiş. Bin eziyetle karımı öldürmüşler, evimi soymuşlar. Sonra Mardin Kapısı'na varmışlar, asileri içeri almışlar. Mürsel Paşa, Mardin Kapısı'nın asiler eline geçtiğini duyanda, beni takımlımla o ya-na yolladı. Bizim Mardin Kapısı'na dışarıdan yük-lenmemiz, asileri zor durumda bıraktı. İki ateş ara-sında kaldılar. Uzun zaman dayandıllarsa da, sonun-da teslim oldular. Teslim olanlar arasında emir erim Halo'yu görende, beynimden vurulmuşa döndüm, yakasına sarıldım:

— Ule dürzi! Ben eline silah verdim, karımın na-musunu sana emanet ettim; sen, bizim silahımızla, bizi arkamızdan vurmaya kalktın öyle mi? Karımı kime bıraktın alçak?

Gözlerinden bir köpek bakışı:

— Kâfirin kanı helal. Heç kimseye bırakmamı-şım. Cehenneme odun diye göndermişim onu.

Çılgın gibi koştum eve. Erler onu arkamdan sü-rüyerek getirmişler.

Evin içi talana uğramış, altüsttü. Yerde kanlı ayak izleri görülürdü. Odaya koştum, hey Tanrım! Genç karım, yarım çıplak, kanlar içinde yatıyordu odanın ortasında.

Deli divane oldum,

— Nasıl kıydın alçak, diye saldırdım Halo'nun üzerine. Erlerim benden önce davrandılar, parçaladılar gözlerimin önünde onu.

Yüzbaşım kurban, masanın üzerine kapandı, hüngür hüngür ağladı. Yüreğimin derinlerinden acıdım Yüzbaşı'ya. Benim anamı, babamı öldürenler, onun da dilber karısına kıymışlar. Cefada birdik. Bana attığı sopaları bin kez bağışladım. Devrisi gün yola çıkanda, Yüzbaşı'nın elini öptüm, şehir kapısına dek uğurladım.

Aylar böyle geçti.

Terhisime iki ay kalandaki, Komutan bir akşam mahfelde:

— Memo, dedi, yarın C... 'ye gideceğiz. Hayvana senin getirdiğin eyeri, başlığı vur.

— Baş üstüne Komutanım, dedim.

— Kendin için de genç bir hayvan seç. Seni birlik götüreceğim.

— Sağ ol Komutanım!

— Zengin bir ahababımın sünnet düğününe gideceğiz. Anlarsın ya, sazını meyini birlik almayı unutma.

— Baş üstüne Komutanım.

Devrisi gün yola çıktık. Gideceğimiz yer yoldan sapa düştüğünden, Komutan C... 'ye kadar Musul'a mal götürən bir keleş binmemizi uygun gördü. Keleş, şişirilmiş tuluklardan bir sal. Tulukların üzerine mertekleri sıralamışlar. Bir yanda hayvanlar çuval-lar, bir yanda biz. Komutan'a saygısından tüm katır-

cılar el pençe dururlardı ayakta. On altı saat suyun yüzünde akıntıyla süzüldük, gittik. C...’ye varanda kelekten indik. Gözün alabildiğine kumlu bir düzlük uzardı aşağıya doğru. Dicle gümüş bir kemer gibi dolanırdı düzlükte, ta uzaklarda kaybolurdu.

...’de atlı karşılayıcılar bizi beklermiş. İçlerinden yağız biri, Komutan’ın elini öpüp Şih’in selamını iletti:

— Şih babom, çıban yüzünden ata binemez. Kendi gelemediğinden ziyadesiyle mahçuptur. Beni karşı göndermiştir yerine. Ben onun oğluyum, dedi.

Komutan kusura bakacak adam mı? Tanrı onu alçakgönüllü yaratmış. Yağız adamın sırtını okşadı,

— Var olsun, gelmiş kadar sevindim, dedi.

Yola düzüldük. At koşturarak üç saate Şih’in konağına vardık. Konak, nar ağaçlarıyla, güllerle, çiçeklerle bezenmiş avlunun bir yanındaydı. Konağın üstü türbe gibi kümbetliydi. Avluda, Diyarbekir evlerinin avlusu gibi, büyük taşlar döşeliydi. Taşların aralarından yeşil otlar fışkırmıştı. Avlunun iki yanında küçük evler sıralanmıştı. Orta yerde bir havuz vardı. Havuzun etrafına halılar serilmiş, şilteler atılmıştı.

Şih kapıdan karşıladı Komutanımı. Kınalı sakallı göbeğinde bir ihtiyardı. Başında bir sarık, sırtında belden kuşaklı Şam kaftanı, ayağında beyaz şalvar vardı. Birbirlerinin omzun’ öpüp hatır sordular, sonra içeri girdiler.

Bana yardım etmek isteyen adamların dilinden anlamadığımdan, hayvanların terini kurutmadan, sularını içirip yemlerini yedirmeden Komutanımın yanına varamadım.

Ben gelende, havuzun çevresi, avlunun içi, tüm insanla dolmuştu. Komutan’la Şih, gümüş bir sini-

nin başında yan yana otururlardı. Sininin üzeri, gümüş çatallar, kaşıklar, renkli kadehler, ibriklerle, türlü yiyecekler, meyvelerle donatılmıştı. Yanları sıra hatırlı misafirler, halılara, şiltelere bağdaş kurmuşlardı. Onların önünde de yiyecekler, içeceklerle dolu siniler vardı.

Kadınların, çocukların, erkeklerin kümелendiği yerde davul gümbürder, mey üflenirdi. Ortalıkta delikanlılar dizilmiş horon teperlerdi.

Komutan beni görende,

— Memo, sazını al da yanımıza gel, dedi.

Sazımı alıp geldim. Beni karşılarındaki şilteye oturtular.

O sıra, başlarında altın dikili takkelerle iki sünnet çocuğu gelip konukların ellerini öptüler, her birinden kese ile para topladılar. Komutanım, iki çocuğa da, kemik saplı birer hançer armağan etti.

Sünnetçiler geldi, leğenler ibrikler getirildi.

Küçük bir sini içinde usturalar ışıldadı.

Davul, her zamandan gümbürtülü çalanda, çocukları yakalayıp sünnetçinin önüne getirdiler. Salallah, diyende, sünnetçi usturayı çaldı, kül döktü üzerine. Çocuklar, of, demediler. Akan kanlardan alınlarına birer parmak çaldılar, götürüp şiltelerine yatırdılar.

Konukların rakılarına nar suyu dökerler, önlerine durmadan kızarmış kuzu, tavuk sürerlerdi. Etlerini yedikleri kemikleri konuklar, avluda kümeleyen kul tayfasına aktarırlardı. Onlarda itişip kakışarak kapışırlardı. Onların yalayıp sıyırdığı kemikleri de dolanan iri köpekler katırdatırlardı.

Gece olanda eğlentiye ara verilmedi. Avlunun dört yanına meşaleler yakıldı. Arada bir külüne gazyağı döküp bunları harlandırırlardı.

Derken ortaya hokkabazlar çıktılar. Türlü göz-bağcılık yaptılar. İçlerinde hünerli olanları vardı. Ağızlarından alev çıkartırlardı.

Konuklar, içtikleri rakılardan iyice keyif alanda, çengiler çıktı ortaya. Musul'dan gelen beyler birlik getirmişlerdi çengileri. Çengiler, anadan doğma cılbaktılar. Göğüsleri, bir de mahrem yerleri örtülü idi. Elllerinde ziller vardı.

Çengiler, konukların önlerinde diz çöküp vücutlarını titrettiklerinde konuklar kızların göğüslerine, göbeklerine para basarlardı.

Komutan, Şih'a sordu:

— Bu kızlar bizim oyunları da bilirler mi ki?

— Çengi olur da bilmez mi, hey serdarım?

Komutan bana döndü.

— Memo, vur bakalım sizin oyun havalarından birini, dedi.

Sazımı tımbırdattım, ayarladım, bir oyun havası vurdum.

Biri çengilere Arap diliyle bir şeyler söyledi. Kızlar başlarını salladılar.

— La vallah, dediler.

Adam geldi,

— Ya Şih, dedi, çengiler bu havayı bilmezler.

Şih, Komutan'ın isteğini yerine getirememiş olduğuna içlerlemişti. Oğlunu çağırdı,

— Haremde bu havayı bilen varsa, al getir buraya, dedi.

Az sonra Şih'in oğlu, birini ardına takmış geldi. Kadının yüzü peçe ile örtülüydü. Sim işlemeli ipek kadifedendi kaftanı. İnce belini altın bir kemerle boğmuştu. Salına salına yürüdü. Yürüdükçe ayak bileklerinde halhal çingirdakları çingirdardı.

Havuzun yanına gelende kollarını açtı, oyuna

durdu. Bizim yayla kızlarından çevikti. Heçbiri Şih'in haremindeki bu gelin gibi kıvrak oynayamazdı. Ben saza parmağım vuranda, o da topuğunu yere değdirip dönerdi.

Şih'in, Komutanıma:

— Bunu geçen yıl iki bin altına almıştım. Hasna müstesnadır. Türlü hünerlidir, helal olsun başlığa verdiğim para, dediğini duydum.

Şih'in el etmesiyle oğlu, oynayan gelinin yüzünü Komutan görsün diye, peçesini çekti aldı, o anda saza vuran parmağım dondu kaldı.

Oynayan gelin, Şih'in kızı Senem'di. Yüzü solmuştu ya, sürmeli gözleri daha ateşli bakardı. Kömür saçları ortadan ayrılmış, yağlanmış, kırk örgü edilip, ardına sallandırılmıştı. Alnına bir mücevher düşürülmüştü. Burnunun bir kanadını delmişlerdi, inci küpe takmışlardı.

Komutan,

— Ne durdun Memo! Vur sazını evlat, diye bağıranda toparlandım.

Eskisinden daha dillendi sazım. Senem de, daha bir canlanmıştı. Durmadan döner, topuk değdirdi. Ne var ki, yüzüme baktığı yoktu. Heç beni görmemiş, görse de tanımamış gibiydi.

Tere bulanasıya oynadı, döndü, topuk değdirdi, en sonunda koşarak içeri kaçtı.

Yüreğimin yarası tazelenmişti. İçimden kan giderdi. Sıkıntımdan tere bulanmıştım. Bir öğürtü, bir bulantı ile kalktım.

Komutanım,

— Ne o Memo? Rengin bir hoş. Hasta mısın evlat, diye sordu.

— Alışamadığım yiyecekler dokandı her hal Komutanım, dedim, gönlüm aktarılır. İznin varsa gidip

yatayım.

— Peki evlat, dedi Komutanım.

Şih'in adamları, beni yatacağım yere götürdüler. Komutan'a da, bana da büyük konakta yer ayırmışlardı. Hizmetinde bulunayım, diye Komutan'ın odasına bitişik olanı bana vermişlerdi.

Yatağıma, soyunmadan uzandım. Tavanın işlemelerine bakarak, ağlayıp ofladım bir zaman. Umulmadık şeyler kurdum. Senem'i kaçırmayı bile geçirdim aklımdan. Gel gör ki, olacak şey değildi bu. Şih'in adamları bizi sağ komazlar, diye korktuğum yoktu. Senem'le birlik gelen ölüme çoktan razıyım. Ne var ki, bana bunca yıl iyiliği dokunan Komutanıma karşı saygısızlığı aklıma sığdıramazdım. Konuk kaldığı evde benim yüzümden Şih'a karşı Komutanımın iki paralık olmasına gönlüm katlanamazdı.

Gecenin bir vaktine değin sürdü avludaki dernek. Derken gürültü yavaşladı, azaldı.

Komutan'ı odasına getirdiler.

Fırladım kalktım. Yanına varıp hizmetinde bulunmak diledim. İki halayık leğen, ibrik getirmişler, ayaklarını yıkarlardı. Komutan çok içmişti. Gözlerini açamazdı. Beni tanıyanda,

— Nasıl oldun Memo, dedi.

— Sağ ol Komutanım, iyileştim. Bir emrin var mı, diye geldim.

— Bu gece emir memir yok Memo. Bak bu hanım kızlar hizmetimizi görürler, dedi. Ayaklarını yıkayan kızların yüzlerini okşadı,

— Haydi git yat sen, Memo! Allah rahatlık versin, dedi.

Topuk vurup odama döndüm, yatağıma uzandım.

Bir zaman sonra dışarıda el ayak kesildi. Tüm

konak sessizliğe gömüldü. Herkes uyudu. Ama benim gözüme uyku girmezdi. Tavanın işlemelerine bakıp sabahı gözlerdim.

Derken odamın kapısı usulca aralandı, içeriye bir gölge süzüldü. Lambanın ışığında geleni tanıdım. Komutan'a hizmet eden kızlardan biriydi. İçeri girende elini ağzına götürdü:

— Sus, yaptı.

Kolunda büyük bir harmaniyе tutardı. Dışarısını dinledikten sonra, harmaniyeyi bana uzattı, eliyle koluyla harmaniyeyi giymemi anlatmaya çalıştı. Her hal dil bilmezdi.

Sonu ne olacak diye düşünmeden harmaniyeyi giydim. Başımı kendi eliyle örttü. Ayaklarımdan postallarımı çıkardı. Sonra kapıdan başını uzatıp dışarıyı dinledi. Eliyle peşinden gitmemi söyleyerek yürüdü.

Gürültüsüz, soluksuz yürüdüm ardından. Karanlık yerlerden geçtik. Aralık bir kapıya varanda, kendi kenara çekildi, beni içeri soktu. Burnuma ilkin bir güzel koku çarptı. Kokuyu tanıdım. Gece, havuzun çevresinde oynarken Senem'den aynı koku saçılırdı etrafa.

Oda, kandil ışığı ile aydınlanırdı, yarı karanlıktı. Kandilin ışığında Senem'in kımıldadığını gördüm. Kırk yıllık helalimmiş gibi koşup kollarıma aldım. Öyle sarılı kaldık bir zaman konuşmadan. Kavak yaprağı gibi titrerdi. Neden sonra kulağımda fısıltısını duydum:

— Şükür Tanrıma şükür, en sonu duamı kabul ettiğine bin şükür. Beni senden ayırıp başkasına sattıklarından beri ne dualar etmişim. Kaç gece görmüşüm düşümde böyle sarıldığımızı can. Ne adaklar adamışım kavuşmak için.

Divana çekti götürdü beni. İnce bir ipekli vardı üzerinde. Elimin altında çıplak gibiydi. Olanca sıcaklığı, tazeliği, diriliğiyle avuçlarımdaydı. Düş görürüm sanırdım.

Düş gibi de çabuk geçti gece. Öyleyken sevişmeye de sözleşmeye de vakit bulduk.

Şih'in dördüncü karısıymış Senem. Üzerine Halep'ten on üçünde bir kız almış geçenlerde. İlk aylar el üstünde tutmuş Şih, Senem'i. Halepli kız gelende davranışı değişmiş. Öbür avratları gibi onu da kırbaçlar olmuş. Senem, babasına haber salmış, beni buradan aldır, deyi. Yapamazım, diye cevap göndermiş babosu. Şih benden hatırlı, karşı gelemem, demiş. Kısmetin böyleymiş. Avrat kısmı kısmetine razı bi, demiş.

Fakir Senem bunları söylerken boynuma sarıldı ağladı,

— Beni kaçır, beni kurtar kurban, dedi, sen aç ben aç, sen tok, ben tok. Bu zebani ihtiyarın dayağı altında ölmekten, senin yanında açlıktan ölmek yeğdir.

Gözlerinin ılık yaşları boynuma süzülürdü. Yüreğim göz gözdü.

— Ağlama ceylan, ağlama kurban, dedim, canımı yoluna adamışım. İki ay geçende terhis kâğıdımı alırım. Seni buradan kaçırıp götürmek, boynuma borç olmuştur.

— Yok, dedi, yok can! Kurbanın olam gelme. Şih'in adamları seni öldürürler. Ben kaçır gelirim. Tek başıma kaçmak daha kolaydır. Diyarbekir'e gelende seni arar bulurum. Bilmedik bir yere giderik, yerleşirik.

Senem'le Diyarbekir'de buluşacağımız zamanı, yeri kararlaştırdık: Kasım başında kaçacak, Cumhu-

riyet Hanı'nda beni bulacaktı. Böyle kavilleştik.

Gün ağarmadan hizmetkâr kız geldi. Beni aldı, odama götürdü. Yüreğim sevinç, bahtiyarlık doluydu. Şimdiden hasretlik ateşi de düşmüştü içerime. Yatağa girmedim. Uyursam düş gördüğümü sanırım, deyi korkardım. Pencereden güneşin düzde doğuşunu seyre durdum. Güneş gibi içim de alev alevdi.

Devrisi gün top top Şam kumaşları, gömlekler, kaftanlar armağan etti Şih, Komutanıma. Bir de Arap tayı kattılar peşimize. Döndük Diyarbekir'e.

Terhisimi iple çeker oldum. Mahfelde verilen bahşişlerin kuruşunu harcamazdım gayri. Üstelik geceleri ben de fenerle akrep avına çıkardım. Akrep başına bir kuruş verirdi hükümat. Gecede yüz-iki yüz akrep toplardım. Kısa zamanda kemerim gümüş mecidiye doldu.

Gündüz işte, gece düşte, hep Senem'le uğraşırdım. Onunla birlik gideceğimiz yerleri, yaşacağımız günleri hayal eder, sabırsızlanırdım. Şih'in Komutanı armağan ettiği tayı görmek, okşamak, beni teselli ederdi. Günde beş kez tavlaya girer,

— Ceyran, Ceyran, diye boynuna sarılırdım hayvanın. Tavlada kimse olmayanda, ona Senem'den söz açardım. Güzelliğini anlatırdım, içimi dökerdim. O da dediklerimi anlarmış gibi sesler çıkarır, karşılık verirdi.

Günler yıl olmuştu, geçmek bilmezdi.

Terhisime yirmi gün kalandaki bir sabah Komutanım çağırtmış, gittim.

— Buyur Komutanım, diye topuk vurduğumda, Komutan'ın çok üzgün olduğunu gördüm. Elinde bir kâğıt tutardı.

— Memo, dedi, metin ol evladım! Hepimizin alınyazısı bu. Ölüm Allah'ın emri, karşı gelinmez.

Böyle diyerek, dayımın ölüm haberini verdi, başsağlığı diledi.

Kendimi tutmadım,

— Vah dayım, vah kurban dayım, arslan dayım, diye dövünerek ağladım.

Komutanım sırtımı okşadı, uzun uzun ağıtlı sözlerle beni teselliye çalıştı.

— Yengen, pek yalnız, çaresiz kalmış fukara. Dayının mallarına başkaları sahip çıkarlarmış. Gidip onları kurtarman için dilekçe yazıp izin istemiş benden. Terhisine zaten yirmi gün kalmıştı. Yetkimi kullanarak sana izin vereceğim Memo. Git, işlerini düzenle fakirin. Terhis kâğıdını da arkadan şubene yollarız.

Ellerine sarıldım, öptüm, gözlerimin yaşıyla ısladım, çil basmış nurlu ellerini.

— Hey Komutanım, dedim. Dayımın öldüğüne mi yanayım, sen gibi bir babodan ayrıldığıma mı? Yürek dayanmaz buna Komutanım.

Onun da gözleri ıslandı.

— Sen gidende benim de kolum, kanadım kırılacak Memo, dedi, neylersin, bu ocağın talihi böyle. Gelen kalmaz. Her yıl yüzlerce evlat acısıyla yanar yüreğim. Gidenler bir iki bayram hatırlarlar, tebrik yazarlar, sonra unuturlar. Sağ olsunlar da varsın unutsunlar.

— Yok komutanım, ben seni unutmazım, unutmazım. Burada ne öğrenmişsem, senin sayende öğrenmişim. Sen benim komutanımsın, babomsun, dayımsın, her şeyimsin.

Gerçekten de komutanımı hiç unutmamışımdır. Bayramda, seyranda mektuplan, çam sakızı armağanımlan hatırını sormuşumdur. Başım sıkılında onu imdadıma çağırmışımdır. O da beni unutmamıştır.

Diyarbakir'den ayrılанда, her gittiği yerden adresini göndermiştir bana.

Onu babom, dayım yerine kosam da, Senem'den söz açmaya cesaret edemedim komutanıma, utan-dım. Salt işleri düzenleyende döneceğimi, terhis kâ-ğıdımı almak bahanesiyle kendisini görmeye gele-ceğimi söyledim.

K...’ya varanda, yengem iki gözü iki çeşme kar-şıladı beni. Boynuma sarıldı, hem ağladı, hem olanı biteni anlattı: Dayım gölde yıkanırken boğulmuş, öl-müştü. Gelen memurlar, cendermeler, ölümde kaza keşfetmişler. Suya atlayanda başın taşa çalmış, ba-yılmış. Suyun içinde soluksuz kaldığından ölmüş, demişler.

Yengem inanmazdı buna.

— Yalan, derdi. Tüm yalan, para hatırına uydu-rulmuş bir yalandır. Gölde ilk kez yıkanmazdı ki da-yın böyle bir kaza gelsin başına. Dağlardan yorgun dönende, yaz demez, kış demez göle girerdi. Yorgun-luğunu terini gölde bırakır, temizlenir, eve öyle va-rırdı. Herkes gibi, düşmanları da bunu bilirdi. Onu bıçağınan, tüfeğinen öldürüp, başlarına bela açılma-sın diye, gölde yıkanmasından faydalanmışlar, başı-na bir odun vurup yıkmışlar aslanımı.

Gözünden sicim gibi yaş akıtırdı.

— Kim ne derse desin inanmazım, düşmanları aldı onun kıymetli canını, derim.

— Düşmanları mı? Dayımın düşmanı yoktu yengem. Ona herkes hayrandı, dedim.

— Seveni çok olanın düşmanı da çok olur Me-mo, dedi yengem. Hele yiğidin avrattan yana bahtı açıksa, dağ taş düşman kesilir ona. Son haftalar kö-yümüzde dayının, yayladan maldar bir kız satın ala-cağı habarı çalkalandı. Komşumuz Zelha’dan duy-

muşum. Sürüsü, celebi, toprağı, yatağı olan bir kız getiresiymiş üzerime. Karşısına çıkıp, bre herif, gene mi azdın? Bu yaştan sonra maldar kızlara el atmak senin neyine, dedim. Güldü, çenemi okşadı. Asıl bu yaştan sonra karının maldarını alacaksın, dedi; çalışamayacağım, çan dökemeyeceğim günler, Süphan Dağı'nın eteğinde pusuya yatmış, imiğime binmeye hazırlanır. Aşk türküsü söyleyip oyalanmanın zamanı mı? Maldar kız alam, ki ahir ömrümüzü gülşen ede, şenlendire, dedi.

Yengem hıçkırdı bir süre,

— Ne geldiyse, o maldar kız yüzünden geldi bашımıza, diye anlattı. Babosuna vereceğı başlık parasını tamamlamak için, nemiz var nemiz yoksa rehinne koydu. Parayı götürüp teslim etti. Haftaya yaylaya varıp kızı çeyiziyle birlikte getirecekti. Bu hal geldi başına. Ah, yiğit arslanıma nasıl da kıydılar?

Yengem, dayımın ölümünde parmağı olanı bilmezdi.

— Kızda bir gözü olan yaptı herhal bu zalımlığı, derdi. Ama kimdi bu zalım?

Fukara, buna kafa yoracak zaman bulamamıştı. Alacaklılar bastırmış, nesi var, nesi yoksa alıp gitmişlerdi. Ev, tam takırdı. Döküm araçlarına varınca ya dek her şeyi yağmalamışlardı.

Devrisi gün kapı kapı dolaşarak, alacaklılardan dayımın eşyasını kâh kavga dövüşlen, kâh para vererek, senet yazarak geri aldım. Kızın babosundan başlık parasını istemek için yaylaya çıktım. Gel gör ki, iki günlük yolu tepmem boşuna oldu. Ak sakalı göbeğinde ağa, parayı inkârdan geldi.

— Beş yüz altına söz kesmişiz, inkâr etmem. Ne var ki, beş pulunu almamışım, dedi.

— Nasıl almamışsın? Dayım bir hafta önce para-

yı getirmiş vermiş. Kızın hazırlığını tamamlamak için sen bir hafta izin istemişsin.

Ağa kalkıp kalkıp oturdu. Elindeki sarı tespihi saklatarak,

— Kim söylemişse, yalan söylemiş. Tüm yalan, tüm kizip, dedi.

— Yalan olur mu? Avrady, kendi eliyle doldurmuş beş yüz altını torbaya. Dayım da getirmiş sana vermiş.

Ağa gözlerini döndürdü,

— Kız alınmadan başlığın verildiği görölmüş, duyulmuş mu, diye bağırdı. Dayının avradı düzenbazın biri. Paranın üzerine otursun, deyi uydurmuş bu yalanı. Işık gözüm çarpsın ki, beş parasın' almamıştım dayının.

Ben de beş para almadan döndüm yayladan. Yolda gelirken, hep dayımın ölümünü düşündüm. İki başlı bir kuşku düşmüştü yüreğime. Eğer gerçekten dayım başlık parasını ağaya vermişse, herif paranın üzerine otursun, kızını bir daha satabilsin deyi, dayımın canına kıymıştı, hiç şüphe yok. Eğer ağa doğru söyler de, yengem kıskançlığından bir fent çevirmişse, kocasının öldüğünden yakınması yalandı. Kuşkuyu üzerinden atsın deyi böyle bir düzen uydurdu.

Köyde kaldığım süre, bu düğümü çözmenin bir kolayını bulamadım. Cendermeye giderek, şıhtan kuşkumu söyleyecek oldum. Herif gözlerini açtı,

— Sen ne diyon? Biz keşfiyatımızı bitamam yapmışız. Heç utanmıyon mu sen, ağaya iftira atmaya? Koskoca ağa, senin çan satan dayının parasına mı göz diker a düzü? Başına bela mı sardıracaksın? Bir iftira davası açtı mı, sülalen gelse seni temize çıkaramaz, diye bir çıkıştı, bir çıkıştı, sanırsın ben a-

ğadan değil de kendinden davacıyım.

Sustuğumu görende, sesi yumuşadı,

— Haydi, dedi, bas git, benden bulma! Bu şikâyetliğini duymamış olayım. Başın nara yanmasın. Şunu da kulağına küpe et: Ağa kısmı ile uğraşmak, kâr getirmez fukaraya.

Cendermenin yanından çıkarken irkildim. Ule vay anasını, dedim, şıh bizi gammazlayanda çiftte cenderme gelip yakamıza sarıldı, götürdü. Biz ağadan şikâyetçi olacak olduk, cenderme az kalsın bizi dövüp deliğe tıkacaktı. Gene biz suçlandık. Ule bu hükümat, kimin hükümatı? Kemal Paşa'nın mı, yoksam ağanın hükümatı mı?

Dayımın ölümü üzerindeki örtüyü kaldıramayacağıma aklım kesti. Ağaya bir şey yapamayacağımı anladım. Bir kuşku sebebiyle evde parayı aramadık yer komadım, hiçbir iz bulamadım. Öyleyken yengeme eski güvenim kalmamıştı. Ondan tüm soğumuştum. Tek başına dul kalmış bir avradın, yaşama kaygusu ile bir yalana sapmasını bağışlayamazdım. Eğer yaptıysa, yaptığından utansın, deyi payıma düşen ne varsa tüm ona bıraktım. Yapacağım iş kalmamıştı köyde. Öyleyken birkaç gün daha eğlendim. Dayımın döküm takımlarıyla, evlendiğim gün Senem'in saçına takacağım çingirdakları döktüm. Altın para ile süslü bir küçük kayışla diktim her birini.

Diyarbakir'e döneceğim gün yengeme, terhis kâğıtlarımı almaya gideceğimi söyledim, maksadımı gizledim ya, dönmeyeceğimi de bilmesini istedim.

— Bir iş bulursam orada kalırım belki, dedim. Dayımın ölümü ile bu yerler zindan oldu bana.

Yengemin ağlaması, sızlaması yoktu.

— Ölenle ölünmez hay Memo, dedi, yabanda garibin kolu kanadı kırık olur. Kâğıtlarını alanda, heç eğlenmeden dön geriye. Dayının muhabbetini sana bağlamışım. Sensiz neylerim ben? Erkeği başında olmayan avradın halini köpekler yimez. Töreysi sayar da bana sahip çıkarsan, helalin olurum, hizmetine bakarım. Yok, der de istemezsen, n'ola, yengen kalırım.

Töre'nin adı batsın. Mal yabana gitmesin deyi, anası gibi sevdiği, saydığı kadını, bıyığı yeni terlemiş ere avrat eden töreye töre mi derim ben? Dede-si yaşında, sakalı göbeğinde bir ere, on sekizinde kızı avrat eden töre yere batsın.

— Yok yenge, yok dedim, ben seni dayımın helali bilmişim, yengem, anam diye saymışım. Töre böyle buyurmuş olsa da, sana el değdirmeyi günah sayarım. Geçinemem, aç kalırım, deyi korkun olma-ya. Ben sağ oldukça seni aç da, sefil de komazım. Dayımdan yadigârsın bana. Kendim aç kalırım, seni bırakmazım. Bunu böyle bilesin!

Helalleşip elini öptüm, kapıyı çektim. Ölüm, kuşku, iğrenme, töre... Her şey sanki, örttüğüm kapının öbür yanında kalmıştı. Adımlamaya başladığım yolsa, beni Senem'e, onunla gideceğimiz bilin-medik diyarlara, mutluluğa, sevgiye götürürdü. Bu sanı günlerden beri yüreğimde tortulanan ağırlığı silkeleyip attı. Buradan beni uzaklaştıran her adım, içimdeki sevinci, umudu artırırdı. Köyden çıkanda, gamsız biri gibi türküy e başladım:

*“Huma kuşu gibi yüksek uçacak
Bölük bölük kanatların açacak
Fırsat bulup yârim ile kaçacak
Duman ver hey güzel Allah, duman ver.”*

Oysa beni kanatlandırıp kendine çeken mutluluk değil, kara talihim imiş, bilmezmişim.

Diyarbakir'e Senem'le sözleştiğimizden üç gün önce vardım, doğru buluşacağımız hana indim. Senem için en güzel odayı tuttum. Sonra çarşıya varıp kendimi baştan ayağa donattım. Senem için de ipekli kumaştan kaftanlar satın aldım. Hana döndüm, yeni urbalarımı geyindim. Siirt'ten getirdiğim tüylü yaygıyı koltuğuma sıkıştırıp, komutanımı görmeye gittim. Hey koca komutanım, nasıl da sarıldı kucakladı beni.

— Ule Memo! Filinta gibi delikanlı olmuşsun ha, hay arslan, dedi. Sırtımı şamarladı. Yanına oturttu, halimi hatırlımı sordu. Postayı çağırttı, çay söyledi, terhis kâğıdımı buldurdu. Şuradan buradan konuşurken, yengemin işlerini yoluna koyup koymadığımı sordu, olanları anlattım. Cendermenin yaptığını söyleyende, dişlerini sıktı, başını salladı.

— Bu ağaların, şıhların satın alamayacağı adamlar bulup göndermedikçe, onlara diş geçirmek mümkün olmayacak, dedi. Doğru dürüst konuşmasını beceremeyen ağalar, şıhlar, seyitler, okumuş efendi adamları, ne eder de kandırırlar, şaşarım. Hiç ummazsın, oysa bu herifler her şeyi duyarlar, bilirler. Köylere, kasabalara ağ kurmuşlar, anten çekmişler sanırsın. Kuş uçurmazlar.

Bir şey hatırlamış gibi toparlandı:

— Seninle sünnet düğününe konuk gittiğimiz şıh vardı ya hani?

Birden yüreğim hop etti,

— Evet komutanım, dedim belli belirsiz.

— İşte o Şıh'ın hareminden genç bir avrat kaçmış. Diyarbakir'e gelmiş. Oradaki mahpus hayatı canına tak demiş olmalı fukaranın.

Kanımın damarlarımdan çekildiğini duydum. Komutanın ağzından kötü bir haber çıkacağını sezinlemiştim. Çünkü komutanın ağıtlıydı konuşması.

— Şih, nasıl haber almış avradın nereye kaçtığını? Gel de akıl, sır erdir. Adamlarını yollamış, kadını saklandığı yerden eliyle koymuş gibi, aldırılmış geri getirtmiş. Fıkaracık tekrar oraya dönmesin diye, kaldırmış kendini Dicle'ye atmış. Naaşını bile bulamamışlar. Bunun, o gece bizi eğlendirmek için oynayan gelin olduğunu öğrenende, basbayağı içim yandı tazeye.

Kendimi nasıl tuttuğumu, elini öpüp komutanımın yanından nasıl ayrıldığımı bilemezim. Deli gibi Dicle kıyısına attım kendimi. Gözyaşlarımı döktüm onun taze vücudunun gömüldüğü sulara. Saatlerce ağladım, dert yandım, ağıt söyledim:

*“Suyun akmaz ola Dicle
Hasretliğine kavuşama Dicle”*

diye beddualar yağdırdım. Yaşamanın tadı tuzu kalmamıştı gözümde. N'ola ben de atsam kendimi Dicle'ye diyordum a, içimde bir şey tutuyordu beni. Her fani gibi ben de, cesedini görmediğim Senem'in öldüğüne inanmazdım. İçimde Şih'in yalan haber yayabileceği kuşkusu da uyanınca, temelli kurtuldum bu tasadan.

Senem'in biriyle buluşmak için kaçtığını bilen ihtiyarın, helaline göz koyan adamın umudun' yitirsin deyi, böyle bir yalan uydurmuş olacağına onca inandım ki, ağlamayı, sızlamayı kestim. Dicle'de yüzümü yıkayıp geri döndüm. Yolda, Senem'i o alçağın elinden kurtaracak çareler bile kurmaya başladım.

Komutanımın ayağına kapanıp her şeyi anlatmak, yardımını dilemek bile geçti aklımdan.

Şehre vardığımda gün kararmış, evlerin ışıkları yanmıştı. Hana gidip Senem için tuttuğum güzel odaya kapanmaya, yapacaklarımı tasarlamaya karar verdim. Acele edip şeytanı işe karıştırmak istemezdim.

Hey gidi güzel oda, gelin odası. Böyle tasalı, kaygulu, tek başına mı kalacaktım dört duvarın arasında? O sevdalı umut, yüreğime çarpıntı veren tatlı düşler nerde? Nerde bu sancılı kafa zonklaması? Sabaha buluşacağız, diye bu gece sevinçten uyku girmeyecekti gözlerime. Şimdi ise buluşamayacağımız korkusu uykularım kaçırırdı.

Geceyi, ne yapacağımı, ne edeceğimi, işe nereden başlayacağımı düşünmekle geçirdim. Bulduğum çarelerden heçbirini beğenmezdim. İlk ne yapıp edip Senem'i ölü ya da diri olduğunu kesin öğrenmem gerekirdi. En iyisi, Şih'in konağına varıp her şeyi gözümle görmeliydim. Şu da var ki, Senem sağsa, eziyet edip kime kaçtığını muhakkak söylemişlerdir ona. Oraya varınca beni nasıl karşılayacakları belliydi.

Dönüp dolaşıp komutanımdan yardım dilemeye varırdım. Utanmayı, sıkılmayı bir yana atıp ayaklarına kapanmam, halükeyfiyet böyleyken böyle, deyip merhametini uyarmam gerekirdi. Bu karara varanda biraz rahatladım, uyumuşum.

Oysa, çare düşünmek için kafa patlatmalarım tüm boşuna imiş. Kuşluk vakti kapımın dövülmesiyle uyandım. Hancıydı.

— Seni birileri görmek ister Memo Efendi, dedi.

Başımı kapıdan uzatıp baktım. Orta yaşlı, yağız bir adamla, carına sımsıkı sarılmış ufarak bir avrat.

Kim olduklarını bilmemekle birlikte, yüreğim çarpmaya başlamıştı.

Yağız adam sordu:

— Memo Beğ, sen?

— Beli, dedim, benim.

Kadın da ince sesiyle, anlamadığım bir dilden, bir şeyler fısıldadı adama.

Yağız adamın, hancının meraklı gözlerine ters ters baktığını görende,

— İçeri buyurun, dedim. İçeri girdiler. Kapıda dikilmiş duran hancıyı savmak için çay söyledim, gitti.

Kapıyı örttüm, otursunlar diye yer gösterdim, oturmadılar.

Yağız adam sıkıntılı, sözlerine nereden başlayacağını bilmezmiş gibi dudaklarını ıslar, ağzını açıp kapardı. En sonu, bozuk bir Türkçe ile,

— Memo Beğ, dedi, biz ...'dan gelmişik. Bu benim kori. Senem Hanım'ın hizmetçisi.

Yüreğimde bir umut yıldızı ışıdığı anda, adamın yanındaki ufarak avrat birden koştu, ellerime sarıldı, hıçkırıp ağlamaya, bir şeyler söylemeye durdu.

Adam onu kolundan tuttu çekti. Söylediklerini anlamazdım, lakin çatılmış kaşlarından, sert sesinden karısın azarladığı belli oluyordu.

Yağız adam karısını susturanda bana döndü, kırık dökük anlatmaya koyuldu. Söyledikleri toparlananda, şunlar anlaşılırdı: Karısı Fato, Senem'in hizmetçisi, arkadaşı, sırdaşı idi. Öl dese ölürdü Fato, Senem'in yoluna. (Konakta misafir kaldığımız gece beni Senem'in yanına götüren kız o idi.) Senem gülse, onun da yüzünde güller açardı. Hanımı ağlasa, Fato da iki gözü iki çeşme ağlardı. Senem, konağa geldiği günden beri heç gülmemişti. Ta sünnet

düğününün akşamına değin. O gece sazımın sesini duyanda pencereye koşmuş, perdenin ardından avluya bakmış, beni görende çılgın gibi Fato'ya sarılmış, hem gülmüş, hem ağlamış.

— Tanrı dualarımı kabul etti Fato, dermiş de başka bir söz demezmiş.

Sünnet düğününden sonraki günler heç ağlamamış. Tersine, hep gülmüş, söylemiş. Eskiden giyimine kuşamına heç özenmeyen Senem, evlenecek gelinler gibi çeyiz düzmeye durmuş kendine. Gömleklerine oyalar işlerken hep sevda türküleri söylermiş.

Bir gece Senem, Fato'yu karşısına almış.

— Fato, demiş, beni seversin he kurban?

— Sevmek söz mü hanımım? Ölürüm uğruna.

— Ben buradan kaçmak isterim. Bana yardım eder misin?

Korkudan Fato'nun gözleri açılmış:

— Nasıl yardım ederim hanımım? Kuş uçurmazlar buradan Şih'in adamları.

— Çaresini düşünmüşüm ben. Bak dinle! Senin dayın var değil mi?

— Var hanımım.

— İyi. Kocanla ona haber göndereceksin. Memleketini özlediğini, buraya gelip seni almasını söyleyeceksin.

— Evet hanımım.

— Dayın gelecek, senin yerine beni götürecek buradan.

Fato duralamış:

— İyi ama hanımım, seni kaçırdığımızı öğrenende Şih, kocamı da beni de öldürür.

Senem gülmüş, bir kese altın çıkarmış vermiş:

— Şu para ile siz de ardım sıra Diyarbekir'e ka-

çıp gelmenin yolunu bulursunuz.

Senem'in tasarladığı gibi yapmışlar. Geçen hafta dayısı gelmiş, Fato yerine Senem'i almış, götürmüş. Fato ile kocası da Senem'in kaçtığı duyulmadan oradan ayrılmanın yolunu bulmuşlar. Diyarbekir'de verdiği adresede, yani bu handa Senem'e ulaşmışlar. Çocuk gibi sevinirmiş fakir Senem. Fato'nun kocasını kışlaya gönderip bana habar salmış. Ne var ki terhis olup memleketime gittiğimi söylemişler. Bunu öğrenende, Senem kendini yatağa atıp bebe gibi ağlarmış. Fato da, kocası da onu teselliye çalışmışlar:

— Üzme kendini hanımım. Muhakkak gelecek Memo Efendi. Sözleştiğinden er geldin sen buraya, Memo Efendi, sen gelesiye, malı neyi varsa satmaya gitmiştir. Heç şüphe yok gelecektir, demişler.

Biraz teselli bulmuş. Gene de,

— İçimde Memo ile kavuşamayacağız gibi bir korku var Fato, der dururmuş. Korkulu gözlerle beklermiş hep yolumu.

Devrisi sabah gözlediği yoldan ben yerine Şih'in adamları gelip handan Senem'i kaldırmış götürmüşler.

Kim haber iletmiş, burada olduğunu nereden öğrenmişler, şaşmış Fato ile kocası.

Şih'in adamları Senem'i götürdursun, Fato'nun kocası cendermeye koşmuş. Nefes nefese bir yalan uydurmuş, kızımı kaçırdılar, demiş. Cenderme ile birlik adamların peşine düşmüşler, beylik arabasıyanan Uğru Köprüsü'ne vardıklarında, ahaliyi ırmağın etrafında toplanık görmüşler. Senem, köprüden geçende kendini Dicle'ye atmış, onu ararlarmış. Araştırmaya onlar da katılmışlar, akşamacak sularda karıştırmadık yer bırakmamışlar. Gel gör ki,

izine bile rastlamamışlar. Dicle yutmuş ceyran Senem'i.

Fato da kocası da, avuçları ile gözlerin yaşını silerek sustular. Gayri heç şüphem kalmamıştı; Senem umutsuzluğundan kendini Dicle'ye, ölümün kucasına atmış, dünyasını değiştirmişti.

Ne gözümde yaş, ne boğazımda hıçkırık, uyuşup kalakalmışım, olduğum yerde. Fato ile kocasının gidişini bile duymamışım.

Günlerce, aylarca ne yaptığımı, ne ettiğimi bilmezim. Korkulu, karışık, seçilmeyen bir düştten uyanır gibi uyandım günün birinde. K... 'da, dayımın döküm odasında çanlar hazırlardım, çevrenin davasına, sığına. Pencereden görünen dünya, her zaman ki ışıltılı dünya idi. Gökyüzü maviydi, ağaç dalları çiçeğe donanmıştı. Arılar, böcekler vızıldar uçuşurlardı. Yeni doğurmuş bir inek, uzak tutulan yavrusunu muu, diye yanına çağırırdı. Damın üzerinde, yıkanmış buğday kurutan bir kız türkü söylerdi:

*“Dam başında hezan var
Hezanda bir gezen var.
Erzurum'un içinde, inci dudum,
Gün görmedik güzel var.”*

Dağkeçisi gibi gevrek sesi, döküm odasının duvarlarında yankılanırdı. Neden sonra farkına vardım ki, yankılanan kendi sesimdi:

*“Dam başında çetene
Kokladım dane dane
Ellerin yâri gelmiş, inci dudum,
Nerde benim divane?”*

Kapı hızla açıldı, yengem içeriye girdi. Şaşkındı. Duraladı, kapıya yaslandı, elini alnından geçirdi, terini sildi,

— Sesin ne kadar da dayınıninkine benzer Memo, dedi, kısık sesiyle. Tüm yanılttın beni. Dayın geri geldi sandım bir an.

Türküyü kestim. Giden geri gelmiyor, demeye dilim varmadı.

Yengem karşıma gelip oturdu, bir zaman çalışmamı seyretti.

— Her halin tıpkısını rahmetliye benzer Memo, bir halin benzemez yalnız, dedi.

— Hangisiymiş o, diye sormadım. Kendisi tamamladı altını:

— Kızlarla ilgili değilsin. Şu Kezban kız yanıp tutuşuyor da, dönüp baktığın yok.

—

— Neye susarsın? Beğenmez misin Kezban'ı? Köyün en güzel kızıdır, alımlıdır, sağlamdır, üstelik maldar kızıdır. Başlık parası bile istemezler alacak olsan.

Yengemi duymazlıktan gelerek, tasmaya bağlanan çanları silkeledim, sesini dinledim. Su şırıltısı gibi tatlıydı sesi.

Yengem oturduğu yerden hışımla kalktı:

— Çandan başka şeyle ilgilenmez misin sen? Askerlikte erliğini de mi yitirdin ne? Benim bildiğim delikanlılar, erliğini askerlikte biler de dönerler. Senin başını kaldırıp kızlara baktığın yoktur. Dertli dertli düşünür de düşünürsün. Yanık türküler okur da okursun!

Burnumun dibine sokuldu, omuzlarımdan tutup gözlerimin içine baktı,

— Yüreğinde biri mi var yoksa? Derdini söyle

de, derman bulak, dedi.

Sırtını okşadım:

— Derdim, tasam, bir şeyim yok benim. Mey gibi ses verdiğime bakıp da aldanma. Onun gibi benim de içim bomboştur. Elin soyha kızları uğruna ne diye rahatımızı kaçırmak istersin durup dururken?

Şaşkın şaşkın çekildi, oturdu mindere. Söylediklerimi aklı almazdı.

— Kezban'ı beğenmiyorsan Hazal'ı al öyleyse! Körpeliğine körpe, üstelik toy gibi semiz. Celebi, davarı da çok. Alırsan sırtın yere gelmez. Ya da Zino'yu seç, güçlü kuvvetli olsun diyorsan! Katır ondan güçlü değildir. Teni de süt gibi ak. Malı yoksa da, başlığı ucuzdur. Yüz meci diyeye alırlık, diye köyün genç, güzel, körpe kızlarını sıradan dizdi önüme. Birine olsun en ufak ilgi göstermeyişim, çan sandıklarının dikkatle düzenleyişim tasalandırdı fukarayı.

— Biri büyü yaptı da, kısmetini mi bağladı hey Memo? Ocaklara gidem, okutam seni herif, dedi.

Beni evlendirmeyi haftalarca, aylarca dert edindi kendine. Üzerimdeki büyüü bozmak için, yatırlara, ocaklara taşındı durdu. Adaklar adadı. Belli etmeden, okunmuş şekerle kahveler pişirdi, gömlekler giydirdi, eşğin altına muskalar gömdü, en sonunda usandı, umudunu yitirdi, evlendirmekten söz açmaz oldu. Oysa, onun aylardır uğraşıp yakamadığı ateşi, bir sıcak günün yalımı tutuşturuverdi içimde: Yayladaki obalara çan saraflamış köye dönerdim. Öğleyin bir dere kenarında mola verdim. Dere az ilerde çavlanlanıp serin nemli bir gürültü ile aşağıya dökülürdü. Ağaçlık, gölgelik yerde hayvanın yükünü indirdim, otlamaya saldım. Kendim de karnımı doyurup ağacın gölgesine uzandım, uyumuşum.

Bir zaman sonra gürültü ile gözlerimi açtım ki,

çavlanın altından sesler gelirdi. Bir keçi meler, bir kız kahkahalar atardı.

Gürültü etmeden çavlanın başına vardım, aşağıya baktım: Simsiyah saçları çıplak sırtına dökülmüş güzel bir kız, beline dek suların içindeydi. Bir yabankeçisini boynuzlarından tutmuş, suya daldırırdı. Hayvan can kaygusu ile, burnuna dolan suları pıskırtır, sıçrayıp kaçmak isterdi. Ama boynuzlarını kızın elinden kurtaramazdı. Kız, onun debelenmesiyle eğlenerek kahkahalar atar, yeniden onu suya daldırırdı.

Hiç gürültü etmeden seyrettim olanları bir zaman. Kızın kahkahaları yüreğimi ürpertirdi. Onun gibi ben de gülüp oynamak hevesini duyardım. Ama ağzımı sımsıkı kapamıştım elimle. Kızı ürkütmek istemezdim. Beni fark edince kaçıp gitmesinden korkardım.

Derken hayvan kurtuldu kızın elinden, fırladı sudan çıktı. Ama kaçıp gitmedi. Silkelenerek suyun kenarında durdu. Kıza bakardı. Kız,

— Şimdi de yıkanma sırası bende ceyran, dedi. Çavlanın fokurdattığı sulara dalıp dalıp çıkarak, yıkanmaya başladı. Kızın her suya dalışında hayvan telaşa kapılır, sağa sola giderek melerdi.

Kız yıkandı, körpe beyaz vücudundan inci damlaları sızarak sudan çıktı. Islak saçları sırtına, göğsüne yapışmıştı. On üç-on dört yaşlarında hasna müstesna bir kızdı. Kaftanını almak için eğilende, gergin yay gibi vücudu, tombul göğüsleri yüreğimi oynattı. Ne zamandır duymadığım ılık bir şeyler aktı göğsüme.

Kız kaftanını giyende, keçisinin kıcına bir şaplak vurdu, hayvan dörtnala kalktı, kız da peşinden ceylan gibi koştu gitti. Bıtım ormanında kayboldular.

Hayvanımı çabucak sardım, atladım üzerine, onların gittiği yana sürdüm. Üç-beş yüz adım gitmeden karşıma bir su değirmeni çıktı. Değirmenin kapısı önündeki taşa, top sakallı, tıknaz bir adam bağdaş kurmuş oturmuştu. Nargile tokurdattı. Altında bir ayı postu vardı. Güneşe karşı dalmış düşünürdü. Ayak sesimizi duyanda, ağaca bağlı canavar kırması bir it, havlamaya başladı. Tıknaz adam da başını kaldırıp benden yana baktı.

Yaklaşanda hayvandan indim, selam verdim, selamımı aldı. Nereden gelip nereye gittiğimi sordu. Obalarda şıhlara, ağalara çan, çingirdak sarafladığımı öğrenende güldü.

— Çingirdaklı bir tasma da, benim kara ite ver bari, dedi. Değirmenci Cano'nun başı kel değil a!

Değirmenci Cano, güleç yüzlü, kanı sıcak bir adamdı. Sandık başına gelende, kızlar, avratlar için çingirdaklı ayak bağlarını, saç uçluklarını gördü.

— Neymiş bunlar, dedi.

— Zaza gelinlerinin nişan armağanı. Kızların ayak bileklerine, saçlarına takarlar bunları.

Bir bir eline aldı baktı. Gözlerinin içi gülerdi:

— İyi ki çingirdakla, parayla pulla süslemişsin bunları oğul. Yoğsam yayla kancıkları ayağını kolay kolay bağlatmazlardı.

Ben de güldüm,

— Adamına göre değişir kızların davranışı, dedim. Ayak bağında, tasmada değil, tasmayı takacak olanda keramet.

Cano döndü yüzüme baktı.

— Çok tasma, ayak bağı sarafladığına heç şüphe yok. Belki evlisin, belki değilsin. Ne var ki, yayla kızlarının ayağını bağlamadığın besbelli.

— Evli değilim. Nasipte varsa bir yayla kızının

ayağını da ben bağlarım, dedim.

O sıra, çavlanda yıkandığını gördüğüm kız, yabankeçisinin ardından koşarak, değirmenin alt yanından geçti. Ağaca bağlı canavar kırması it, onlara havladı.

Değirmenci Cano, kızla keçinin gidişini seyretti bir süre. Sonra yerine geldi, oturdu. Elindeki tasmayı şingırdattı.

— Şu geçen kız benim, dedi. Adı Cemo. Zozana'da anasız büyötmüşüm onu.

İçini çekti:

— Kör etmemişim, sakat etmemişim. Gel gör ki, bir yiğit çıkıp da ayağını bağlayamamıştır kızın daha.

Yüreğim çarptı. Bu kız benim nasibim miydi yoksa?

— Başlığı neymiş, dedim, sesim pürüzlenmişti. Gözlerini kısarak ölçtü beni.

— Evlenmemiş kızların başlığı neyse o. İki yüz mecidiye, dedi.

Koynuma davranıp para kemerimden iki yüz mecidiye çıkardım, saydım, sürdüm önüne.

— Aldın kabul ettin mi?

Cano paraya dokunmadı.

— Para ile iş bitse kolaydı, dedi, paranın hatırı yok Zozana'da. Ağaç dalında bıtım değil ki, gidip koparasin. Yiğitlerin çoğu ayağını, kolunu kırdı da, döndü Zozana'dan. Cemo keçi sütü içmiş, keçilerle birlik büyümüşdür. Onlardan kıvraktır; yiğitsen kızı alır, gelirsın Zozana'dan. Ben de seni damadım, diye bağırma basarım.

— Keçi avlaması keyifli olur Cano, dedim. Hayvanın başını çevirdim, ormana doğru sürecektim ki Cano,

— Dur, hele dur, dedi, şu meci diyelerini al. Cemo'yu kendine ısındır hele, para sonra.

Döndüm, paraları bir keseye doldurup koynuma koydum. Cano ardından seslendi:

— Ürkütürsen bir daha ısındıramazsın kendine onları. Önce yabankeçisinin gönlünü etmeye bak.

Çavlıana varana, sırtın gerisinden Cemo'nun türkû çağırıldığı kulağıma değdi.

“Evlerinin önün pazara yakın...”

Katırı bir ağaca bağlayıp heybeyi aldım, görünmeden sırtı tırmandım, aşağıya baktım. Cemo, keçiyi kucağına yatırmış, bitini kenesini ayıklardı.

*“Pazardan geliyor yârime bakın
Pazarın yoluna hamaylı takın.”*

Bir ağacın dibine çöktüm. Heybenin gözünden meyimi çıkardım, ağaca yaslanıp üflemeğe başladım. Çaldığım çoban havası derenin içinde yankılananda, Cemo'nun türküsü kesildi. Başını kaldırıp benden yana baktı. Keçi de kulaklarını dikmiş, Cemo'nun kucağından doğrulmuştu. Cemo, keçinin boynuna sarıldı, başını hayvana yasladı, bir süre öyle durdular, dinlediler. Yüreğimin ateşini soluğumla durmadan meyın içine üflerdim. Heç bu kerte yanık çaldığım olmamıştı meyimi. Dinleyenin bağırını susuzlukla yakacak, kül edecek alevli sesler çıkardı deliklerinden.

Keçi, Cemo'nun kollarından sıyrıldı. Önce ağır ağır, sonra hızla koşarak tepeye tırmanmaya başladı. Yukarı çıkanda durdu. Bir aşağıya, bir bana baktı, sonra gelip ayağımın dibine yattı.

Cemo'nun da tepeye tırmandığını görende, yü-

reğim kuş oldu, çırpındı. Meyimin sesi büsbütün dillendi. Cemo tepeye çıkanda, durup uzun uzun baktı bana. Kara gözleri ıslaktı, yıldız yıldızdı. Ağır ağır geldi, keçinin yanına oturdu. Gözleri gözlerimdeydi. Bakışları korkusuzdu, itaatlıydı, sevdalıydı. Kulun kölenim senin, der gibi bir hali vardı.

Gayri meyi üflemezdim. Öyleyken, yer gök, dağ daş, dere, orman, meyimin çağıran yanık sesiyle dopdoluydu. Benim yüreğim, onun yüreğiyle bir çarpardı.

Elimi uzattım, ısıltılı kara saçlarını okşadım. Gözlerini yumdu. Okşayan elime yanağını sürdü, tuttu ağzına götürdü, sıcak dudaklarını değdirdi. Gayri Cemo, benimdi. Heç şüphe yok, ölesiye benimdi.

Heybemden altın çingirdaklar, paralar dizili bir saç ucu çıkardım, kırk örgü saçlarına takmak istedim. O sıra ne olduğunu anlayamadan, yere yuvarlandım. Yaban teke, Cemo'yu kıskanmış, toslamıştı beni.

Cemo fırlamış, ayağa kalkmıştı. Su çavlanını andıran bir kahkaha ile gürledi. Benim toparlanıp kalktığımı görende, kaçmaya başladı. Peşine düştüm. Elimdeki saç ucunun çingirdakları, dörtnala giden bir atın koşumları gibi ses verirdi. Cemo, derenin yukarısındaki kayalığa doğru koşardı. Ben de tazı gibi peşindeydim. Kız, ceylan gibi rahatlıkla sekip taşları aşardı. Yukarı çıkanda kayanın üstünde durdu, ardına baktı. Kayalar hızımı kesmişti. Ağır gidişimle eğlenir gibi, bir kez daha güldü. Uzakta ayaklarını germiş, bizi seyreden tekeye,

— Hoo Ceylan, diye seslendi. Sonra kayanın üstünden sıçradı gitti.

Cemo'yu kaçırmaktan korkarak, ayağımı kolumu sakınmadan saldırdım kayalara. Bir solukta yukarı tırmandım. Kayanın tepesine varanda durdum, dört yanıma bakındım. Önümde küçük, yeşil bir alan vardı. Alanın gerisinde, kayaların dibinden çıkmış bitim ağaçlarının kuytululuğunda bir mağara göze çarpardı. Cemo, mağaranın önündeki çimene uzanmıştı. Ellerini dayamış solurdu. Ağır ağır yaklaştım. Kâkili kara gözlerini gölgelemişti. Saçlarının altından yıldız yıldız bakardı. Ürkümüş, kaçmaya niyetli, öyleyken ne olacağını merak edip gidemeyen biri gibi beklerdi beni. Solurken burnunun kanatları açılırdı. Yüzü bir sararır, bir kızarırdı. Avına atılmaya hazır kartal gibi dikildim başucunda. Şimdi gözlerinin karası büyümüştü. Kolları gevşemişti. İyice yere uzanmıştı. Toprağı eşip içine gömülmek ister sanırdın, öyle sürtü-nürdü yere.

Kavradığım gibi kucağıma aldım, kaldırdım. O anda tekenin böğürdüğünü duydum. Başımı kaldırdım baktım ki, hayvan Zozana'ya doğru dörtlale gider.

Cemo'yu mağaraya götürdüm. İçerisi sarı çiçeklerle bezenmişti. Çiçekten halı üzerine yatırdım onu. Dizlerim altında sarı çiçeklerin hışırdayıp ezildiklerini duydum.

Cano Ağa, Cemo'yu terkimde görünce, babacan başını salladı, güldü.

— Ummadık taş baş yararmış, dedi, hüdeşte razı bi. Yabankeçisinden ayırdın da, getirdin onu he? Çok şükür er tükenmemiş daha.

Cemo'yu katırın sırtından aldım, indirdim. Kız, gözleri yerde, koştu, babosunun eline sarıldı, öptü.

Cano, gözünden yaş giderek kızının saçını okşayanda, eline çingirdaklar dolandı.

— Senin de boynuna geçti mi en sonu çingirdaklı tasma ceylan, dedi. Kızını bağrına bastı. Oğlumuşum gibi, sıcak, yakın baktı yüzüme.

— Bu yaban kızın, karılıkta, analıkta kusuru çok olacak Memo! Sütten kesildi kesileli, dut pestili, kayısı kurusu ile ceviz içinden başka şey yemedi. Ne hamur karmasını bilir, ne maya çalmasını. Tanrı yardımcın ola!

— Kızlar her şeyi koca evinde öğrenir, derler Cano. Keyfine bak.

Koynumdan para kesesini çıkardım.

— Şunları al, hakkını helal et, dedim.

Cano, kızı kollarından bıraktı.

— Haydi! Git şerbet ez bize, dedi. Keseyi aldı, elinde hoplattı.

— Kızımı hoş tutar, sövüp dövmezsen, hakkımı o zaman helal ederim, dedi.

İçeri girdik. Cano, değirmenin dolabına koydu para kesesini. Oradan, sapı kakmalı bir hançer aldı:

— Bu hançer ata yadigârı. Oğlum olsa, benden ona kalacaktı. Tanrı, Cemo'dan başka döl vermedi. Ne var ki, bundan böyle yok, diye Tanrı'ya yakınmazım... Sen benim oğlumsun gayri. Cano babon ihtiyarladığından bu hançeri taşımak sana daha yaraşır. Zor gününde namusunu korumada yardımı dokanır, dedi. Hançeri öpüp bana verdi, ben de öpüp başıma koydum. Cano ile babo-oğul gibi kucaklaştık. Cemo'nun ezdiği gül-gelincik şerbetini içtik. Böylece Cemo karım oldu.

Devrisi gün Cemo'yu yayladan köyümüze indirdim. Dağ yolundan köye girende hayvanı yedeğime

almıştım. Bohçası kucağında Cemo katırın sırtında dimdik otururdu.

Bir yayla kızı getirdiğimi gören, komşusuna duyurmuş, haber ânında köyü dolanmış, avratlar, kızlar işlerini bırakıp damların üstüne çıkmışlardı. Hasedinden kancıklar Cemo'ya laf değdireceklerdi heç şüphe yok. Karanlık basıp öyle gelmeliydik köye. Bunu daha önce akıl edemediğime içlerledim.

Yengem de damın üzerindeydi. Hepsinden çok onun şaştığı, içlerlediği muhakkaktı. Kezban'ı, Hazal'ı, Zino'yu tepen herifin ne biçim bir yaratık getirdiğine de merak sardığı belliydi.

Köye girdiğimizde, şaşkınlıklarından, önce hiçbirisi seslenmediler. Salt düşmanca, kınayan gözlerle geçişimizi izlediler. İlk patlayan Hazal oldu. Cemo'yu hayvana bindirip kendimin yaya gelişime tükürük attı.

— Yeni elek, nereye asam seni, demişler, dedi.

Karşıdaki damdan Zino'nun sesi yankılandı:

— Yaylada keçi gibi koştüğünü unutmuş da, hayvanın sırtına tünemiş.

Sesini alamadığım biri, onları teselli etti:

— Kız-gelin günü çabuk geçer uşaklar. Bakmanın siz bu saltanata. Yarın o da bizim gibi yerde sürünür.

Göz ucuyla Cemo'ya baktım n'örüyor diye. Hiç istifini bozmamıştı, yıldız bakışları daha hışımlı, daha alaycı idi. Kendine laf değdirene dilini çıkarırdı. Hem yiğit, hem sevimli hali, keyiflendirdi beni. Yüreğimdeki sıkıntı dağıldı. Güldüğümü belli etmemek için elimle yüzümü gizlemek zorunda kaldım.

Onun dil çıkarıp burun kırmaması damdakileri azdırmıştı. Cemo'nun gül yaprağını andıran dilini, benzetmedik kötü şey bırakmadılar, sokmadıkları

kubur komadılar. Hiçbir şey duymamış, işitmemiş gibi aralarından geçtik, eve geldik.

Yengem karşıya çıkıp, hoş geldiniz, bile demedi. Benim eve, onun rızasını almadan bir dişi getirmemi bağışlayamamış, dargın, odasına kapanmıştı. Üstelememekle, hasta mısın, diye keyfini sormamakla, büsbütün gücendirmişim. Sabah erkenden anasının yanına kaçmış, bir daha da dönmedi.

Cemo'yu katırın sırtından alıp kucağımda götürdüm içeriye. Çocuk gibi kollarını boynuma dolamıştı. Kapıyı ayağımın ucu ile ittim. Döşeli dayalı odaya girende sıyrıldı kollarımdan, yere bastı. İyice açılmış gözlerini dolandırdı odanın içinde. Kerevet üzerindeki yatağa, yerdeki halıya, penceredeki nakışlı perdelere, tutkun bakışlarla baktı,

— Bura bizim ocağımız mı, dedi.

Gül yanağını kokladım,

— He, bizim ocağımız Cemo, dedim.

Eğildi, elleriyle halıyı okşadı, sonra koştı nakışlı perdeleri elledi, yanağını sürdürdü, oradan yatağa gitti, ipek örtüsünü okşadı, sevdi. Yatağın başucundaki beşik gözüne ilişti. Yengem beni evlendirmeyi aklına koyduğunda, bu beşiği getirmişti.

Cemo,

— Bu ne ki kurban, diye sordu. Yanına vardım, başını okşadım, bir elimle de salladım beşiği.

— Doğacak Hassomuzu buraya yatırıp böyle sallayacaksın Cemo, dedim.

Cemo'nun ânında gözlerin donatan ışıkları, utangaç kirpikleri örttü,

— Kevimiz olsa sallamaz mıyım, dedi.

Yüzünü kaldırdım yüzüme, öptüm kokladım.

— Kevi de, Hasso da, Zino da, Cano da onda yatacak. Bir düzine yavru döllemeden kocamak yok

pazarlığımızda, dedim. Büyük bir sevinçle doladı boynuma kollarını. Teninin sıcaklığı kanımı tutuşturdu, devrildik yatağın içine. Sevgiden tıkanıp soluğumuz. Oysa, saçındaki çingirdakların türküsü heç kesilmedi.

Sabah şafakta uyardım Cemo'yu. Köyün geleneğine uyması gerekirdi. Tüm avratlar gibi o da, erkekler sokağa çıkmadan, köy çeşmesinin büyük yalağına girip yıkanmalıydı.

Gözünü bir türlü açamazdı Cemo, nazlı nazlı gerinip dönerdi yatağın içinde. Öpe okşaya dirilttim, kaldırdım ayağa.

— Haydi ceylan, çeşmeye var, yun da, köyün kancıkları gelin görsünler! Yolunu gözler dururlar her hal.

Bakraçları kaptı, çanlarını çingirdatarak seyirtti gitti. Az sonra çeşmenin başında kap kacak gürültüsü, avrat milletin çığırları duyuldu.

Derken Cemo koşarak geldi, üstü başı yırtılmıştı. Kömür gözleri ateş gibi yanardı.

— Üçünü de yalağına tıktım kancıkların, dedi soluyarak, “Kızılbaş'ın yunduğu yalak pis olur. Ha domuz, ha Kızılbaş!” diye karşıma dikildiler. Yunmaya bırakmadılar. Kanım oynadı, “N'ola, siz yunun öyleyse!” diye kancıkları kaldırdığım gibi, çeşmenin yalağına attım. Berikiler üstümü başımı yırttılar. Ben de bakraçları geçirdim kafalarına.

Böyle ilk sabahtan başladı Cemo'nun köy avratlarıyla dalaşması, bir daha da düzelmedi araları. Kızılbaşlık kınaması bahaneydi. Nalbant Tahir de karısını yayladan almış getirmişti ya, kaşın üstünde gözün var, diyen yoktu ona. Oysa benim Cemo'yu bulsalar, bir kaşık suda boğacaklardı. Yıldız yıldız

kömür gözleri, gül yanakları kudurturdu her hal onları. Köyün ihtiyarlarından Hasso,

— Heç iyi etmedin Memo, dedi, yayla kızı almayacaktın. Rahat yüzü görmezsin sen bundan böyle köyümüzde. Kancık milleti daha sofı olur. Her an keyfini kaçırarak bir iş çıkarırlar.

Cemo'nun heç tedirginliğı yoktu bundan. Zozana'da yalnız yaşamaya alışkındı nasıl olsa. Böylesi daha rahat gelirdi ona ya, ben kaygılanırdım. Çan satmaya gidende hali neye varacaktı? Yalnız nasıl edecekti? Komşu, komşunun külüne muhtaç demişler.

Oysa Cemo fütursuzdu, evinin işleriyle uğraşır, dururdu. Çeşmeden su taşır, aş eder, çamaşır yuvardı.

İlkin bakraçla su taşımayı da, hamur karmayı da beceremezdi. Soplanın iki ucuna astığı bakraçları sırtına vurup yürüyende, sular çalkalantılanıp dökülürdü. Avratlar kendisiyle eğlenmesinler diye, bir gün sabahdan akşama avluda bakraçla yürüme talimleri yaptı. Ustası olmadan çeşmeye varmadı.

Hamuru ilk kardığı gün işin acemisi olduğundan, hamur tüm parmaklarına yapıştırdı. Elini ıslamak, aklına gelmezdi. Tere bulanmıştı, gözlerine düşen saçlarını kaldırmak isteyende, hamur saçına başına bulaşırdı. Kapının eşiğinde dikilip haline güldüğümü fark edende fırladı kalktı, üzerime saldırdı, hamurlu elleriyle göğsümü yumrukladı, sonra başını omzuma yaslayarak bir ağlama tutturdu. Çenesinden kaldırdım, gözyaşlarıyla ıslanmış, balına tuz katılmış dudaklarından öptüm.

— Gel kurban, dedim. Teknenin başına götürdüm. Elimi suyla ıslayarak, hamurun nasıl karılacağını gösterdim. Hamurun tutulması bitende sacın

altını yaktım, ilk gözlemeyi yaptım, pişirdim. Gerisini o tamamladı. Keyfinden durmadan türkü söylerdi.

Gençliğimizin on beş gün keyfini sürdük sürmedik, bir sabah Kargadüzü'nden bir haberci geldi:

— Değirmenci Cano seni ister. Kızı da birlik getirsin, demiştir.

Habercinin gözünün içine baktım:

— Bir müşkülü mü var, yoğsa hasta mıdır?

Haberci başını salladı, içini çekti.

— Sorikoğlu tümümüzü dertli etti, dedi, işler müşkül ki, nasıl müşkül. Köye tüm sahip çıkar canı çıkasıca.

Katıra koşumlarını vurdum, silahlarımı kuşandım, Cemo'yu terkime aldım, haberci ile birlikte yola koyulduk.

Damların üstünde toplanan kancıklar, merakla bizi izlerlerdi.

Değirmene varanda orasını kalabalık bulduk. Kargadüzü'nün ileri gelenleriyle Cano, yolumu gözlerlerdi. Bizi görende tüm ayağa kalktılar.

Hayvandan sıçradım, indim, Cemo'yu aşağıya aldım. Cemo koştu, babosuna sarıldı. Cano, gözlerinden yaş giderek, kızının alnını öptü. Sonra beni kucakladı.

— Gördün mü Sorikoğlu'nun bize ettiklerini Memo, dedi.

Başımı salladım, sıkılı dişlerim arasından,

— Kargadüzü'ne, değirmene nasıl sahip çıkmış he mi?

Hepsi birden başlarını salladılar.

— Sahip çıkar ki, hem de nasıl, dedi Cano.

— Ne hakkına sahip çıkar? Babosundan, dede-

sinden mi kalmıştır ora ona?

— Şih Mahmut'un oğlundan satın almışmış, tapulu malımdır, diye tutturmuştur. Şihınıza çok güvenirdiniz değil mi, diye de eğlenmiştir. Sizi sattı en sonu, bundan böyle benim kullarımsınız, benim için çalışacaksınız, demiştir. Oysa Şih Mahmut'un abukat oğlu, Kargadüzü'nü satmamıştır Sorikoğlu'na. Gitmeden sınırı da göstermiştir bana. Sorikoğlu'nun yeri ile Kargadüzü Köyü arasında Kuruçay ile değirmenin arkı sınır keser.

Kargadüzü muhtarı,

— Sorikoğlu dün adamını göndermiştir. Öşür ve de çırağ parasını istemiştir. Biz öşürü de, çırağ parasını da Şih Mahmut'un oğluna vermişiz, dedikse de, laf dinlememiştir. Gayri Şih Mahmut'un oğluyla ilişkiniz kalmamıştır. Tapunuz ağamın üzerindedir. Ağanız olarak buyurur, öşürü, çırağ parasını hazır edersiniz! Etmezseniz, siz bilirsiniz. Gelir, kırbacınan söker alırım elinizden, demiştir. Çaresiz kalmışsınız, şehre varıp tapudan öğrenmeliyiz ağamızın kim olduğunu. Sorikoğlu mu, yoksa abukat mı? Öğrenmeliyiz ki, başımızın çaresine bakalım.

Koynundan bir kese çıkardı,

— Hükümet adamları parasız iş görmez diye, bunları da toplamışız aramızda, dedi, keseyi gene koynuna koydu.

Cano lafı aldı:

— Seni bunun için çağırtmışız Memo. Hükümet adamı bizim dilimizden anlamaz. O kapıdan girmişliğimiz yoktur bizim. Sen Osmanlı'da eskerlik ettin. Dillerini de, örflerini de bilirsin. Gayri muhtarla şehre varıp müşkülümüze bir çare bul! Öğren ki, ağamız bizi gerçekten satmış mıdır Sorikoğlu'na, yoksa Sorikoğlu hile mi çevirmiştir? Kütüklerde

kaydımız vardır heç şüpheşiz. Hile yapmışsa, n'ola, hilesini bozalı. Ağamıza da habar uçurup perişanlığımızı duyuralım. Bize şefaati ede.

— İlkın Sorikoğlu ile bir görüşsek, diyecek oldum, hepsi birden,

— Şeytan görsün o namerdin yüzünü, dediler. Şeytan merhamete gelir, o gelmez. Bir de ağalığını göstermeye kalkar adamlarına, perişan eder bizi.

Böylece, ertesi sabah erkenden muhtarla birlik şehre gitmemiz kararlaştı, dağıldık.

Cemo yemek hazırlığına girişmişti. Gelin gittiği yerde öğrendiklerini babosuna göstermek istediği belliydi. Sininin içinde hamur karmış, peynirli gözlemeler yapmış, sacda pişirirdi. Cano, kızının yaptıklarına şaşkın gözlerle bakardı:

— Ley Memo, tahsin sana herif! Şunca zamanda bizim dağkeçisini basbayağı adam etmişsin, yola yatırmışsin. Unu bakraçta kaçamak etmekten başka bir şey bilmezdi. Şu köyün işini de bir yoluna halına koysan, çok iyi olacak Memo. Eline kement vurduğum bir Şih Sayıtlı'nın oğluna kul olmak, kanıma dokanır he vallaha da, Kargadüzü köylüğüme de acırım. Heçbiri Sorikoğlu'na kul olmak istemez. Bunca yıllık yurtlarını bırakıp göçecekler, perişan olacaklar fukaralar. Bir ağanın köyünden kaçanı, kendi kullarına kötü örnek olur, deyi öteki ağalar da kulluğa kabul etmezler. Bu sebepten oradan oraya dolanacaklar, bedevi olacaklar.

Cemo, pişirdiği ilk gözlemeyi önümüze sürdü:

— Buyur, ye bakalım babo, kızının yaptığını beğenecek misin?

Cano, kızının sırtını okşadı:

— Beğenmez olur muyum? Kendin gibi tatlıdır her hal.

Koparıp iri bir parça soktu ağzına, çiğnedi.

— Ih... Ih... Ih, dedi boğuk boğuk, hemi de pek tatlı olmuş. Bal mı kattın kızım bunun içine?

Cano'ya sordum:

— Sorikoğlu'nun Kargadüzü Köyü'ne ağa olmak istemesi ne yüzden? Babosunun öcünü mü alacak sizden?

Ağzı dolu olduğundan değirmenci Cano birden cevap veremedi, şapırtı ile çabucak çiğneyerek yuttu:

— Hem babosunun öcünü alacak, hem de bizden hınç çıkaracak. Cemo'yu istedi de vermedik, diye bize düşman kesildi. Köyün ağası olursa, iş değişecek. Töreye göre kullarına dilediğini yapmak, ağaların hakkıdır. Asar da, keser de. Kendinden izinsiz kocaya varan kızı da, dilerse geri alır. Asıl meramı da bu onun. Cemo'yu alıp ağalık şanını kurtaracak akli sıra.

Dişlerimi sıktım,

— Sorikoğlu değil, Ezrail gelse alamaz Cemo'yu elimden, dedim, dünyayı dar getiririm ona.

Cano eliyle dizime vurdu.

— Yo, dedi, sana diş geçiremez. Sen Kargadüzü'nden değilsin ki, sana hükmede namert. Gel gör ki, köyün ağası olan, bize yapmadığını komayacak. Canımızdan usandıracak ki, gelip sana yalvarak, kız isteyek, ya da kaçırak.

Cano, elini yağlığına silip çubuğına tütün doldurmaya başladı.

— Kaygılanmamın bir esas sebebi de bu oğul, dedi. Sorikoğlu bela kesildi ki, ne bela kesildi başımıza. Bu dertlerden kurtulmanın kestirim yolu, Sorikoğlu'nu Kargadüzü'ne ağa etmemektir. Ne yapıp etmeli, bunun bir çaresine bakmalı.

— İnşallah şehirde işimiz rast gider, dedim.

Sabah erkenden yola çıkacağımızdan, akşamdan girdik yatağa. Cemo'yu sardım, kucağıma çektim.

— Körpe ceyranım, elvan kekliğim, dedim, ayrılık acısı şimdiden düştü yüreğime. Senden ayrı kalacağım üç gün, üç yıl gibi büyür gözümde. Babo ocağına mihman olsan da, içim rahat değildir. Sorikoğlu bir namertlik eder mi ki, deyi titrer yüreğim.

Cemo sarıldı, başını göğsüme yasladı.

— Gözün arkada kalmaya kurban, dedi, bu can tende iken, senden başkası kılma dokanamaz. Sorikoğlu'nun da, bana göz koyanın da gözünü oymazsam, kendimi helak ederim. Evden çıkanda, hançerinden birini koynuma almışım. Sözümü hak bil, dedi. Seviştik, uyuduk.

Cano, gün ışımadan dürttü uyardı beni.

— Muhtar geldi, davran, diye fısıldı.

— Varıyorum, dedim, usulca kalktım, giyindim, Cemo'yu uyandırmaya kıyamadan, yanağından kokladım. Asılı duran silahımı, Cemo'nun akşamdan yiyecek doldurduğu heybeyi aldım, dışarı çıktım. Muhtar, iki sağlam hayvan getirmişti.

Cano ile helalleştik.

— Cemo şana emanet babo, dedim.

— Sorikoğlu'ndan yana üzme kendini oğul, dedi. Biz onun babosunu tepelemişiz, o kim ki? Hele Tanrı şehirde işinizi rast getire!

Hayvanlara atladık.

— Çakalgediği'nden gidin, dedi Cano, sapadır, bir gören olmaz sizi.

Dediği gibi yaptık.

Muhtarla şehre varanda, elimizden tutacak birini aradık. Önce, beni sevkıyat eden Şube Reisi'ne

vardık ki, değişmiş, yerine başka bir subay gelmiş. Ona derdimizi açamadık. Oradan nuhus memuruna vardık. Herif yaman, o saat tanıdı beni.

— Kefete hoş e ağa, dedi, verdiğim kafa kâğıdını yitirdin mi yoğsa?

— Yok ağa, dedim, kafa kâğıdımı yitirmemişim. Bizim derdimiz başka. Böyleyken böyle, diye anlat-tım olanları. Sonunda,

— Kargadüzü Köyü tapuda Şih Mahmut'un oğ-luna mı görünür, yoksa Sorikoğlu'na mı geçmiştir? Kütüklerde ne yazar, bunu öğrenmek isterik. Eli-mizden bir tutanımız yoktur, diye sana geldik. Sen bilirsin gayri ağa. Ocağına düştük.

Bunları söylerken, eline bir sarı lira iliştirdim. Parayı görende gözleri ışıldadı.

— Tapucu kardaşımızdır, dedi, yediğimiz, içtiği-miz ayrı gitmez. Hiçbir meselede hatırımızı kırma-mıştır. Hele siz oturun azıcık, diye ayağa kalktı, ben varıp bir görüşeyim kendisiyle. İnşallah yüzümüzü kara çıkarmaz, istediğinizi öğreniriz.

Muhtarla oturduk iskemlelere, beklemeye baş-ladık. Gitti gelmez nuhus memuru. Yolunu gözle-mekten gözlerimiz karardı. Saatler sonra anca döne-bildi. Yüzü kana, tere bulanmıştı. Canı sıkkındı.

— İş çok karışık, dedi, arapsaçından beter. Çöz-meye bizim gücümüz yetmez. Siz hiç kalkamazsınız altından. Mahkemelik bir iş ki, ancak Şih Mahmut'un abukat oğlu gelirse gelir üstesinden. Köyü kurtar-ırsa o kurtarır Sorikoğlu'nun elinden.

Nuhus memurunun fazla para koparmak için zoru gösterdiğini sandım, cebimdeki sarı liralari şın-gırdattım.

— Çözölmez iş mi olur ağa, dedim. Her zorun bir kolayı bulunur.

Yağlıına terini sildi, donuk donuk baktı yüzüne:

— Seninki taşıma suyla değirmen döndürme hesabı. Sorikoğlu'nun kesesiyle yarış mı edebilirsin herif?

Yerine geçip oturdu.

— Boşuna paranızı sağa sola saçmayın. Üç beş altınla sökülecek iş değil bu. Kim karşınıza çıkar da, bu işi çözerim ben, derse, inanmayın, yalandır, çöze-
mez. Şunun için çözemez ki, Şih Mahmut'un oğlu köylerini Sorikoğlu'na satmıştır, bir de takrir vermiştir. Falanca köyü satmamışım, diye şerh düşmemiştir. Yalnız sınır kesimleri yazılmıştır. Sizin anlat-
tığınıza göre, Sorikoğlu'nun aldığı yerlerin bir yanı değirmenin arkından geçer. Öte yanı Kuruçay Dere-
si'ne dayanır. Tapuda verilen takrir kayıtlarındaki sınır, sizin dediğiniz sınıra uymaz. Bir taraf, değir-
menin şarkı, öbür taraf Karatay Deresi, diye yazıl-
mış. Böyle olunca, köy de, değirmen de Sorikoğlu'-
nun aldığı arazi içinde görülür. Hilesi, yalanı var mı-
dır? Bilmezim. Günahı vebali boyunlarına! Eski kü-
tükler mahzene kaldırılmış, görememişim. Kimseye
de göstermezler. Meğer ki Şih Mahmut'un oğlu gele,
öğrene. Onda eski kayıtlar vardır her hal. Bugünkü
kayıtlara göre hükümet, Sorikoğlu'nu Kargadüzü'-
nün ağası tanır. Hiç kimse kalkıp da, sen oranın ağa-
sı değilsin, diyemez. Adam, bu kayıtlarla sizden
öşür de ister, çırağ parası da ister. Hakkıdır. Şih
Mahmut'un oğlu dava açıp elindeki kayıtlarla aksini
ispatlamadıkça, Kargadüzü'ne Sorikoğlu'ndan baş-
kası sahip çıkamaz. Onun için vakit geçirmeden
Ağanıza varıp durumu anlatın.

Başımı salladım:

— Nasıl varak? Dünyanın bir ucunda oturur

abukat ağamız.

— Nerede?

— İstanbul'da.

Nuhus memuru çenesini eline alıp düşündü,

— Adresesi var mıdır, dedi.

— Vardır, dedim.

Bir kâğıt kalem aldı:

— Öyleyse şöyle yapalım: Ağanıza bir mektup yazalım sizin ağzınızdan, durumu anlatalım. Buraya gelip malına sahip olmasını isteyelim.

Muhtara baktım,

— İsteyek, dedi muhtar.

Nuhus memuru yazarken durdu,

— Yok, dedi, en iyisi benim kayınbiradere yazdırarak mektubu. Abukat abukatın dilinden daha iyi anlar. Belki bir akıl da verir bize. Burada fırkanın muhtemet adamıdır. Kalktı:

— Siz şimdi varıp çarşıda bir karnınızı doyurun hele. Ben gidip kayınbiraderle görüşeyim, mektubu yazdırayım. Öğlenden sonra gelirsiniz, inşallah mektubu hazır ederiz. Gitmeden ağanızın adresini söyleyin hele! Söyledik, yazdı. Çıktık.

Çarşıda, Muhtar'la bir kebabçıya girdik. Kebapların pişmesini beklerken Muhtar'a dedim ki:

— Şih Mahmut'un oğlu mektubu alanda onca yoldan kalkar da gelir mi acep? Pek irak ora. Dünyanın bir ucu.

— Köyü Sorikoğlu'na satmamışsa, gelir herhal, dedi Muhtar, ağamız iyi bir ağadır, perişan olmamıza gönlü rıza vermez.

— Ya gelmezse? Olur a, dünyanın türlü hali var.

— Gelmezse, yerine birini yollar, heç olmazsa bir haber salar, mümkünü yok. Ağamız iyi bir ağadır, bizi Sorikoğlu'na ezdirmez.

Yemekten sonra gene vardık nuhus memurunun katına. O da bizi beklermiş.

— Yörüyün, kayınbiradere götüreceğim sizi, dedi, çok ilgilendi işinizle.

Abukatın yanına vardık. Nuhus memurunun kayınbiraderi, top sakallı, kömür gözlü bir adamdı. Bir masanın gerisinde otururdu, sağında yeşil bir kasa dururdu. Ardındaki duvara bir seccade çakılmıştı. Abukat okulundan aldığı şahadetname camlanmış, asılmıştı üzerine. Boncuklu, tospa kabuklu bir nazarlık sarkardı çividen.

— Şih Mahmut'un oğlu abukat Kemal mektep arkadaşımıdır. Kardaştan ileri sevmişiz birbirimizi. Onun işi benim işim demek. Hiç merak etmeyin, mektup yazıp hali keyfiyeti bir tafsil hikâye ettim kendisine.

Bunu söylerken abukat, masa üzerinde duran zarfı gösterdi.

— Tanrı ömrün arttıra beğ, dedim, çıkardım masasına iki sarı lira koydum. Eliyle itti.

— Yok, dedi, almazım, kardaşımın işi benim işim demek. Para pul ne ki babo?

Sıkıldım, parayı geri aldım.

— Peki, dedim, biz şimdi ne edek? Köylüğüme ne diyek? Sorikoğlu öşür ister, çırağ ister. Bu parayı vererek mi, vermeyek mi?

— Yok, iş anlaşılmadan beş para vermeyin! Daha iyisi, Vali beyin katına çıkın! Böyle iken böyle, deyin! Sorikoğlu sahip çıkar köyümüze, deyin! Oysa bizim ağamız falancadır deyin, kendisine mektup yazdık, danıştık. Ağanız Sorikoğlu'dur derse, bundan böyle öşürümüzü, çırağımızı ona veririz, deyin. Vali'den ruhsat alın!

Muhtar kulağım dibinde fısıldadı:

— Bizi köylü görürler de, Vali begin katına bırakmazlar Memo. Bu ağa bize kılavuzluk etse n'ola.

Ben de abukata,

— İyi söylersin efendi, dedim. Vali begin katına varak, ayağına yüz sürek ya, köylü diye bizi korlar mı içeriye?

Abukat güldü.

— Nasıl komazlar? Siz memleketin efendisisiniz. Ne hadlerine, dedi, sonra gülmeyi kesti.

— Vali begin konağına varanda, kapısına dikilen polise benden selam edin, bizi abukat Hıdır beg gönderdi deyin, Vali beşe bir arzımız vardır, deyin! O sizi sokar Vali begin katına.

Hayırdualarla ayrıldık abukatın yanından.

Nuhus memuru sokağa çıkanda, Vali konağını gösterdi. Abukatın almadığı sarı liraları istedi.

— Postaya masraf ederik, dedi. Verdik, aldı cebine attı.

— Köye dönmeden uğrayıp bir kahvemi için, dedi, ayrıldı.

Yüreğimiz atarak girdik konağın kapısından. Geniş merdivenlerden çıktık. Büyük salonun gerisinde çift kanatlı bir kapı vardı. Kapının önünde bir polis, bir candarma dururdu. Salonun duvarına Gazi Paşa'nın at üstünde büyük bir resmini asmışlardı.

Yanına varanda polis tepeden tırnağa süzdü bizi. Kaşları çatılmıştı.

— Ne istersiniz, diye sordu.

— Böyle iken böyle, dedim, abukat Hıdır beg selam eder. Vali begin katına varak diyoruz, bir arzımız vardır.

Abukatın adını duyanda kaşlarının arasını açıldı polisin. Hal hatır sordu, yer gösterdi, oturttu, derdimizi dinledi.

— Peki dedi, varayım. Vali bege arzınızı duyurayım. Ola ki kabul ede.

Üstünü başını düzledi, kayışını çekiştirdi, kapıyı tıklattı, girdi içeriye. Çok geçmeden geri döndü,

— Buyurun, Vali beg sizi bekler, dedi, içeri aldı.

Kapının yanında ayaklarımızı çıkardık, polis de kasketlerimizi elimize verdi.

Üzeri camlı, koca bir masanın gerisinde, koltuğa gömülmüş otururdu Vali beg. Heybetli bir adamdı. Gür kaşları, Gazi Paşa'ninkine benzerdi. İnsan bakmaya korkardı gözlerine. Oysa babo bir adammış. Ne yapacağımızı bilmez bir halde kapı önünde durakladığımızı görende,

— Yaklaşın evlatlar, şöyle geçin, dedi, oturak diye yer gösterdi. Sesi sıcaktı, babacandı. Babosuz büyüdüğümünden böyle adamlara birden kanım kaynayır. Varıp elini ayağını öpmeye davrandım. Öptürmedi. El kavuşturup karşısında dikildiğimizde, kapı önünde bekleyen polise seslendi, kutudaki kâğıtlı şekerden ikram ettirdi. Nereden geldiğimizi, arzımızın ne olduğunu sordu. Vali begin baba hali dilimizi çözdü. Kargadüzü Köyü'nün başına gelenleri, dilimiz döndüğünce anlattık. Bizi dinlerken kaşları çatıldı, yüzü serteldi. Sözümüzü tekmillediğimizde, Vali beg telefonu açtı, tapucuyu buldu.

— Bana Sorikoğlu'na satış edilen köylerin ferağ kâğıtlarını getir, dedi.

Tapucuyu beklerken Vali beg bizden, Kargadüzü'nde kaç aile barındığını, geçimlerini neyle sağladıklarını, Şii mi, Hanefi mi olduklarını sordu, öğrendi.

Derken tapucu, kucağı kâğıt dolu, geldi içeriye. Sarı, cılız bir herifti. Alnından ter boşanmıştı. Eğilip Vali begi selamlayanda, kucağındaki kâğıtlar tüm

saçıldı yerlere. Kâğıtları toplamasına polis de yardım etti. Vali beg gözlerine gözlük takarak, kâğıtlara eğildi. Hepsini inceden inceye gözden geçirdi. Arada, soracağını da sorardı tapucudan. En sonunda,

— Demek bundan iki ay önce, Şih Mahmut'un oğlu Avukat Kemal Bey, babasından tevarüs ettiği köylerini elli bin altına ...'da mukim Sorikoğlu'na ferağ etmiş, takrir vermiş. Kargadüzü Köyü de bu köylerden, öyle mi?

Tapucu,

— Evet beyefendi, dedi.

Vali gözlüklerini çıkardı, koltuğuna yaslandı, bize döndü.

— Kayıtlardan, eski ağanızın Kargadüzü'nü de Sorikoğlu'na sattığı anlaşılır, dedi; Avukat Kemal Bey'e danışmaya hiç lüzum yok. Kâğıtlar açık seçik gösterir bunu. Bundan böyle, Sorikoğlu'nu ağa tanıyacaksınız. Tohumluğunuzu, çift araçlarınızı ondan alacaksınız, onun yarıcısı, marabası olacaksınız. Sorikoğlu'nu tanımamışım, iyi adam mıdır, kötü adam mıdır bilmezim. Ağalıkta kusuru olur da, size eziyet ederse, o zaman gelin, haddini bildireyim. Şimdilik yapacak bir şey yok. Haydi güle gülen gidin, köyünüze selam edin, dedi.

Gitmeye davrandık,

— Tanrı devlete, millete zeval vermeye, dedik, çıktık.

Sokağa varanda, Muhtar, dışleri arasından Şih Mahmut'un oğluna beddua yağdırmaya başladı:

— Biz seni babon gibi iyi bir ağa belliyorduk, meğer sen kallesin biriymişsin. Şeytanın gözü imişsin. Gözün çıksın! Bizi namerde muhtaç ettin. Tanrı da seni ondurmasın canavarın tohumu.

Köye dönende verdiğimiz haber yıldırım gibi

çarptı Kargadüzü'nü... Küfürler, beddualar arşa yükseldi. Heç kimse Sorikoğlu'na kul olmak istemezdi.

— N'ola, yabana göçerik, derlerdi.

Davarı, sağlamalı çok olan biri —adını sonradan öğrendim, Kara Seyit'miş. Bir zaman Sorikoğlu'nun kervanında iş tutmuş— dedi ki:

— Yok babo, neye göçek? Su mu çıktı köyümüzde? Bu telaş neye ki?

Bir ikisi,

— Elbette göçerik, Sorikoğlu'na kul olmazık, dedilerse de, Kara Seyit tınmadı:

— N'ola, varsın Sorikoğlu köyün ağası olsun? Şih Mahmut'un oğlu ağamızı da, bize ağalık mı etti? Osmanlı kızıyla evlenip Osmanlı olmuş bir adamdan şimdiye kadar ne hayır gördük? Dünyanın öbür ucunda mihman olan ağadan ne hayır umulur ki? Başın sıkılında imdadına mı yetişecek? Yoksa karakış bastığında otsuz kalan hayvanına ot, aç kalan çoluk çocuğuna ekmek mi ulaştıracak? Ağa dediğin, sürünün çobanı gibi, kullarının başından ayrılmayacak.

Yüreksiz olan, yabana göçmeyi aklına sığdıramayan köylüler; Kara Seyit'i başarıyla doğrularlardı. Kara Seyit onlara bakarak, daha bir ateşli konuştu.

— Sorikoğlu'nun köyümüze ağa olmasını kınayacak yerde, sevinmeliyiz, dedi, çevrenin en maldar ağası, en hatırlı kişisi odur. Elbette, bir yanını mala, bir yanını devlete dayamış. Hiç duydunuz mu siz Sorikoğlu'nun malın' uğrıldığını, köylerin' talan edildiğini?

Heç kimsede ses yoktu. Kara Seyit'in sözleri, belli ki haktı. Kimsenin konuşmadığını görende, gene kendisi cevap verdi,

— Görmemişsinizdir, dedi Kara Seyit, öyleyse böyle ağaya kul olmanın kötülük neresinde kardaş?

Biri atıldı:

— Ağa ki ne ağa! Bir elinde dünyalığı, bir elinde ahireti tutar. Hem ağa, hem de şıh oğlu.

Muhtar birden celallendi:

— Ağasının da, şıhının da... diye Sorikoğlu'nun avradından, sülalesinden küfrü daldırdı, çıkardı.

— Sorikoğlu'na muhabbeti olan, varsın t...ğın koklasın, dedi, o asılmışın dölü namerde kul olmak neymiş, yakında öğrenirsiniz. Üzerinize kanat mı gerer, yoksa akbaba gibi, gözlerinizi mi oyar, görürsünüz. Malınızı, davarınızı, karınızı, kızınızı, kurtarabilir misiniz bakalım elinden?

Böylece, köy daha o akşamdan Süleyman Şah'ın oğulları gibi, ikiye bölündü. Sorikoğlu'nu ağalığa kabul edenler evlerine çekildiler. Onlar burada kalacaklardı. Sorikoğlu'na karşı olanlar, Cano'nun değirmeninde toplandılar. Uzun uzun ne yapacaklarını, ne edeceklerini tartıştılar, görüştüler. Göçmekten başka çare göremezlerdi. Ama nasıl göçeceklerine, nereye göçeceklerine karar veremezlerdi. Komşu ağalar, köyü marabalığa kabul etse iş kolaydı. Ama pek umutları yoktu.

Muhtar,

— Ali Ağa'da umut var, dedi, Sorikoğlu'nun babosuyla can düşmanı idiler. Bizi marabalığa alırsa o alır. Şıh Mahmut senin kardaşındı, derim. Bizim de babomuzdu. Ve lakin abukat oğlu has çıkmamıştır. Bizi, can düşmanımız Şıh Sorik'in oğluna satmıştır. Biz bu kadar hane halkı, bu kadar canık, derim. Çalışkanık, yiğitlik, taş ot itiririk, uçan kuşu vururuk, köyünde yer ver maraban olak, derim. Ola ki bizi kabul ede.

Muhtarın bu teklifi akla yakın geldi. Ali Ağa'nın göynünü ederse, onun köylerinden birine seve seve göçeceklerdi.

O anda, komutanım hatırıma düştü. Bu göç işinde bir faydası dokanır belki Kargadüzü'ne, deyi düşündüm. Şıhtan, ağadan onca tanışı vardı.

— Ben de komutanıma yazıp yardımını isteyeyim, dedim, komutanım çok hatırlıdır; şıhtan, ağadan tanışı çoktur. Ola ki, elimizden tuta, bize iyi bir ağa bula. Ali Ağa marabalığa aldı, aldı. Almadı, komutanımın salık vereceği ağaya başvururuk.

Pek sevindiler,

— Bu işimizi görürsen, biz de seni gözedirik, dediler.

Bu karardan sonra dağıldılar. Cano arkalarından bakıp içini çekti, Sorikoğlu'na beddualar yağdırdı:

— Bunca insanı yerinden, yurdundan eden namert, senin de yurdun yıkıla; Zozana'dan kökümüz sökersin, senin de kökün söküle! Benden ayrı düşende Kevi'nin ruhu seni çarpa!

Ertesi sabah köyümüze dönmeye hazırlanırken, Cemo'yu omzundan tuttum:

— Kurban, dedim, Cano babo bizimle bile oturmak ister mi ki?

Boynuma sarıldı:

— Hay kurban, dedi, istemez olur mu? İster ki, hem de nasıl ister. Sen bir boğaz fazla demezen...

— Fazla ne demek? Canım, başım üstünde yeri vardır. Biz tok, o da tok. Biz aç, o da aç. Hem de, ben çan satmaya gidende, sana can yoldaşı olur, gözüm arkada kalmaz.

Cano'ya kararımızı bildirdik. Sarıldı bağına bastı bizi,

— Göynümü ziyade hoşnut ettiniz evlatlarım, dedi. Tanrı tuttuğunuzu altın ede! Sizinle birlik oturmayı isterim. Ve lakin daha sırası gelmemiştir. Burada suyum kesilmemiştir. En son ben terk ederim burayı. Hele şu köylüğümün yeri yurdu belli ola. O zamanacak bırakın, Kevi'nin ruhu dolandığı yerlerde eğleneyim.

Helalleşip ayrılacaktık ki, nal sesleri duyduk. Döndüm baktım ki, peşinde sekiz-on atlısıyla bir ağa gelir. Cemo sokuldu kanadım altına.

— Gelen Sorikoğlu'dur, dedi.

Sorikoğlu değirmenin önünde hayvanın gemine asıldı, Cano'yu selamladı:

— Kefete hoş Cano, dedi.

Gönlünü almak ister gibi bir hali vardı. Eğri burnu ile akbabayı andırırdı. Gözleri birbirine bakardı, bet bir herifti.

Cano,

— Hudeşte razı bi, diye cevap verdi.

— Gözün aydın, kızın konuk gelmiş he? Bu da damadın Çancı Ustası mıdır?

— Beli, dedi Cano, yiğit Memo kızımı el öptürmeye getirmiştir, giderler.

— Nereye giderler?

— Evlerine giderler.

Sorikoğlu bana baktı.

— Burada neye oturmazsınız? Aşağıda Hanefiler içinde rahat yüzü görmezsiniz ki. Onlar Kızılbaş'ı kâfir bilirler. Değirmenimi Cano Ağa eskisi gibi çekip çevirecek. Siz de değirmenin yanına bir ev yaparsınız. Cano'nun yanında oturursunuz. Dilerseniz, dere boyundaki toprağımı da ekersiniz. Vakit bulanda aşiretlere çan da satarsın. Böylesi daha iyi değil mi Cano?

Cano'nun cevap vermesine fırsat bırakmadım,

— Yok aa, dedim, biz halımızdan memnunuz.
Buralarda yapamazık.

Sorikoğlu üstüme varmadı.

— Burada yerleşsen iyi idi. Kanım ısınmıştı sana Çancı. Kul kısmı, sırtını bir ağaya yaslamalı, yaslamazsa başından dert eksik olmaz, dedi.

Karşılık vermedim.

Sorikoğlu Cano'ya döndü:

— Kargadüzü'nden göçmek isteyen beyinsizler varmış, diye duydum da geldim. Bunlar töreyi bilmezler mi Cano? Ağanın izni olmadan göçüle?

Cano,

— Töreyi de bilirler, Gazi Ata'nın zagonunu da, dedi, ağa değiştiginde kalıp göçmekte kulun hakkı vardır. Cumhuriyet zagonu, marabanın dilediği ağaya kapılanmasına izin verir.

Sorikoğlu dişlerini sıktı, yutkundü, sesini tatlandırdı:

— Neye giderler? Benden iyi ağa mı bulacaklar? Ambarlarım buğday, arpa doludur. Davarımın, sığırımın sayısı binleri aşar. Şih Mahmut'un oğlu ağalık mı etti onlara? Bildir ağır kış basanda yiyecek arpa ekmeği mi buldular? Oysa benim kullarım, marabalarım buğday ekmeğinden başka ekmecek yemediler. Neye giderler? Su mu çıktı burda? Benim hatırıma çığneyip, hangi ağa, hangi şih onları kulluğa, marabalığa kabul eder? Neye giderler? Onlara gidin diyen mi var?

Cano omuzlarını kaldırdı:

— Bunu benden değil, kendilerinden sor. Ne bilirim neye göçerler?

Sorikoğlu diklendi:

— Elbet bilirsin Cano! Dün gece burda görüşmüşsünüzdür.

Cano da diklendi:

— Ben görüşmemişiz dememişim. Onların göçüp kalması benden sorulmaz, demişim. Kendileri bilirler ne yapıp edeceklerini.

Sorikoğlu pestten aldı:

— Senin hatırını sayarlar Cano, araya gir de göçmekten vaz gelsinler. Onlara her zamandan bol tohumluk veririm. Çift demirlerini, koşumlarını taze lerim, hayvanı olmayana hayvan bağışlarım. Ağalık hakkımı da sekizde bir değil, öşür olarak alırım. Daha ne isterler?

Cano ilkin aracılığa yanaşmadı:

— Yok, dedi, Sorikoğlu bu işte bana güvenme! En iyisi onlarla pazarlığa kendin otur.

Sorikoğlu Cano'nun peşini bırakmadı:

— Senin araya girmen iyi olur Cano. Onlar seni saydıkları gibi, benim de sana saygım büyüktür. Sen kadılık et ki, arada dövüş, kavga olmasın. Ağalık hakkımı kullanıp canlarını yakmayayım.

Cano, elini sakalına vurdu, düşündü,

— Bir şartla girerim araya, dedi, geniş mühlet vereceksin.

— Ne mühleti?

— Onları yavaştan yavaştan yola yatırmak gerek. İmiklerine basıp he dedirtecek gücüm yok benim. Öylesini yaparsan sen yaparsın.

Sorikoğlu geniş bir nefes verdi:

— İstediyin kadar mühlet sana Cano, dedi, yeter ki razı et onları. Göçmekten vazgeçirirsen, değirmenden iki yıl hak istemem.

Cano,

— Hudeşte razı bi, dedi, elden geleni yaparım Sorikoğlu. Nadas mevsimine dek yola yatırdım, yatırdım, yatıramadım haber veririm sana.

Böyle anlaştılar. Sorikoğlu bir kese gümüş meci-diye vermek istediye de Cano almadı.

— Para giren işe şeytanın parmağı bulaşır. Kal-sın, dedi.

Sorikoğlu atının başını çevirdi, geri dönüp gitti-ler. Gözden kaybolasıya artlarından baktı.

— Neyse, dedi, epey zaman kazandık bu anlaştı-mayla. O zamanacak her şey aydınlanır.

Hayvanın heybelerini yüklediğimi görende,

— Yok, dedi, hemen yola çıkmanız doğru değil. Sorikoğlu'na güvenilmez. Olur ki bir kalleşlik eder. Öğlenden sonra birkaç kardaşımız uğurlar sizi ... ge-diğine değin.

Kargadüzü'nden köyümüze dönende, beklen-medik bir işle karşılaştık: Kapımızın kilidi sökül-müş, eşyamız yere çalınmış, yırtılmış, parçalanmış-tı. Çan döküm yerim viraneye dönderilmişti.

Cemo evi bu halde görende perişan oldu, oradan oraya attı kendini, dövündü; yatağına, beşiğine, ha-lısına, kilimine ağıtlar sıraladı; yapanlara beddualar yağdırdı, en sonu göğsüme yaslanıp ağladı.

— Ağlama ceyran, ağlama kurban, dedim, Me-mon sana daha güzellerini alır. Gözlerine yazık değil mi? Bize bu düşmanlığı yapanı bir öğrenelim, elbet hesaplaşırık o namertle.

Elinin tersiyle yaşlarını sildi.

— Yapanın kim olduğunu öğrensem, tırnağımla gözünü oyar, damını başına yıkardım, dedi.

Cemo'nun feryadına koşup gelen komşular, evin halini görende şaşılar.

— Amanın, kim etmiş bu alçaklığı, diye dövün-düler, edene beddualar okudular.

— Evin etrafında kimseyi, bir yabancı görmedi-

niz mi, diye sordum, biri de,

— Gördük, demediler.

— Gözüm çıksın görmemişik kardeş. Hızır başı için görmemişik kardeş, dediler.

En sonu cendermeye şikâyetçi olduk. Gelip evi gezdiler, gördüler, gördüklerini kâğıtlara yazdılar.

Komutanları,

— Kimden şüphelenirsin arkadaş, diye sorguya çekti beni.

— Ne bileyim kurban, dedim, kuşkulandığım biri olsa, gider yakasına kendim sarılırdım.

— İyi düşün! Bir düşmanın, bir çekemeyenin olmalı. Bu işi ancak bir düşman eder insana. Hırsız olsa, eşyayı neyi alıp götürürdü. Oysa götürmemiş, hıncınan yıkmış batırmış ortalığı.

— Ne bileyim, diye dudağımı büzdüm. Komşu kancıklar karımı kıskandı da yaptılar bu işi, desem, yakışksız düşecek, üstelik iftiracı olacağım. Bunca yıllık komşularım. Kıskançlığı ileri vardırıp bu hayınlığı nasıl ederler? Böylesinin heç görülmuşlüğü yoktur köyümüzde. Yengem gelip de yaptı desem, kaçtığından beri heç görünmemiştir köyümüzde. Günahını nasıl alayım?

Bir düşmanımız var her hal, var ya, kim? Kendini gizlemesini bilen bir düşman bu. Dayımın canına kıydı da iz bırakmadı.

Aklımdan geçenleri cendermeye diyemedim.

Sustuğumu görende komutan,

— Kuşkulandığın biri olmayınca, bu işi edeni nasıl bulak, dedi, yürüdü. Böylece, bu namertliği de sineye çektik.

Cendermeler, komşular gidende, gözünü dikmiş, pencereden dışarıya bakan Cemo'ya dedim ki:

— Hele kurban, ortalığı derleyip, düzenleyek gece basmadan.

— Yok Memo, dedi Cemo, ben gayrı buradan soğumuşum. Bir dakika durmayak, gidek buradan.

— Gidek mi? Nereye gidek?

— Ne olursa... Buradan gidek de...

Geldi, boynuma sarıldı:

— Gidek Memo, dayına kıydıkları gibi sana da kıyarlar. Kadan alam gidek.

— Günün bu saatinde nereye gidek Cemo?

— N'ola, babomun değirmenine gidek. Yatsıya varmaz ulaşırick.

— Ulaşırick ulaşmasına ya, bugün bir yere gide-
mezik, dedim, yanağının gülünü kokladım.

— Neye gidemezik Memo? Hayvana mı acırsın
telef olur diye?

— Yok gülüm, yok ceyranım yok. İsteğin uğruna
bin hayvan telef ola. Sebep o değil. Sebep şu ki, biz
bu akşam burayı bırakır da gidersek, dünya eğlenir
bizimle. Get, yüreksizmiş Memo da karısı gibi, der-
ler. Korktular da kaçtılar, derler. Derler de, er içine
çıkacak yüz komazlar. İyisi mi, geceyi burada geçi-
rek. Yarın ola hayır ola, dedim.

Bu sözlerim üzerine Cemo boyun eğdi. Komşu-
lardan ödünç döşek, keçe almayı istemediğinden,
çulun çaputun üzerine geçtik, oturduk; heybedeki
gözlemeleri, çökeleği, cevizleri, çerezleri yedik. Ge-
ce olanda Cemo'yu dizime yatırdım, bir türkü tut-
turdum:

*“Böledir oğul böledir
Şimdiki zaman böledir
Almış yâri dizine
Hem öpir, hem söyletir.”*

Cemo gözünü ocağın alevine dikmişti. Bir eli avucumdaydı, bir eli saçıyla oynardı. Bir zaman öyle yattı. Türküyü dinler görünürdü ya, zihni başka yerdeydi.

Türküyü kestim, yanağını okşadım.

— Ne düşünürsün ceyran, dedim. Elimi aldı öptü.

— Bize bu kötülüğü edeni düşünürüm kurban, dedi, düşmanımız kim, onu düşünürüm. Düşmanımızı bilmezsek nasıl karşı dururuk? Bizi gafıl kıstırmasına nasıl engel oluruk?

— Bunu bilmek müşkül, dedim, şimdiye değin kimseye bir kötülük etmemişim, kimsenin malına, helaline el dokundurmamışım. Öyleyken bir düşman peydahlamışım. Ne diyeyim, ben de şaşıtm.

— Benim yüzümden her hal, dedi Cemo, sana düşmanlıkları benim yüzümden.

Yanağını kokladım, dudağından öptüm.

— Yanağının gülünü koklayana, dudağının balını emene kim düşman kesilmez? Belki de dünya düşman bana. Kargadüzü'nün delikanlısı, avradı, Zozana'nın ağaları begleri, buranın kancıkları kızları... Sayayım mı daha?

— Zevklenmeyi bırak! Bize düşmanlık benim yüzümden olanda, baş düşmanımız Sorikoğlu'dur. Bu işi o yaptı her hal.

Çenesini okşadım.

— Sorikoğlu bizi görende hatırımızı saydı. Toprağını esirgemedi bizden. Bu kötülüğü o etti nasıl derik? Günah...

— Günahmış... Kuşkuyu çekmesin üzerine, deyi öyle davranmıştır. Şeytan gibi hud'acıdır o.

— Burayı böyle batıracak da, ne geçecek eline?

— Ne bileyim? Kötülüğün sınırı mı var? İşin bo-

zulsun, yuvan dağlsın istemiştir. Belki meramı göz-
dağı çekmektir.

— Dökümümü yıkmakla, çulu çaputumu batır-
makla ne olurmuş bana? Sanat, bileğimde altın bile-
zik benim. Ben sağ oldukça çalışır, dünyayı kazanı-
rım. Her şeyin daha iyisini, daha yahşisini alırım.
Gözdağı dersin heçbir işe yaramaz. Bizi yıldırarak
yiğit doğmamıştır anasından.

Cemo'yu kollarımda sıktım:

— Yarın birlikte şehre varak, her istediğini alak.
Evini keyfince döşe, he mi?

Sevinir diye bekledim, oysa sevinmedi.

— Yok, dedi, yok Memo. Şimdi heçbir şey iste-
mezim. Düşmanımız fırsatını kollar, onları da yıkar
batırır. Paramıza da yazık olur. Kendimizi güvende
bulmadıkça n'ola kurban, bir şey almayak.

— Bu pılım pırtı içinde mi oturak? Düşmanımız
var diye, hey Cemo, dedim.

Celallendiğimi görende kolunu boynuma do-
ladı, saçım başım okşadı.

— Neye pırtı içinde oturak? Babomun değirme-
nine gitmeyecek miyik kurban?

— Temelli giderik demedim ki!

Cemo kulağım altını öptü:

— Temelli olur mu kurban? Kargadüzü'nde So-
rikoğlu'nun marabalığını kabul etmeyenler, göçek,
demediler mi? N'ola, biz de onlarla birlik göçerik.
Çula çapıta vereceğimiz parayla, davar, sığır alırlık.
Canlı mal çabuk ürer. Beş seneye varmaz koca bir
sürümüz olur.

Cemo'nun gözleri kor gibi yanardı.

— Canlı malın bir iyiliği de şu ki, gözünü arka-
da komaz sahibinin. Sen nere, o da ora gelir. Kolu-
nun altındadır her zaman malın, paran-pulun gibi.

Malınla sevişir konuşursun da. O senin dilinden anlar, sen onun bakışından, meleyişinden. Baş kaşınanın başın kaşırsın, kenesin devşirirsin. Tuz isteyene tuz yalatırsın. Yaylan desen yaylanır, döllен desen döllенir. Süt istesen südün' verir, oğlağın istesen oğlağın' esirgemez.

Böylece evimizin talanı Cemo'nun yüreğinin içini öğretti bana. Düzden, Ş... 'den hoşnut değildi. Yaylaya hasret çekerti fukara. Alıştığını özlerdi. Davarın kokusu tüterdi burnunda. N'ola Cemo'nun hatırına biz de göçsek, dedim kendi kendime. Çan dökmek için düzde oturmak niye gerek ki?

Gene de yüz vermedim Cemo'ya.

— Hele yarın ola hayır ola, dedim, yattık.

Devrisi gün, Kargadüzü'ne dönmeden önce komutanıma mektup yazıp Kargadüzü'nde olanları, bizim başımıza gelenleri bir bir anlattım, yardımını diledim:

“Senin hatırın büyük, şıhtan, ağadan tanışın çoktur komutanım. Bize bir ağa bul ki, yanında yürek rahathyla çalışsak, kulluk edek. Karımızda, kızımızda, malımızda, pulumuzda gözü olmaya,” diye yazdım.

Kargadüzü'nde bizi görende Cano şaşırdı. Evimizin talanını duyanda büsbütün hayrette kaldı. Cemo, Sorikoğlu'ndan kuşkusun' Cano'ya söylemedi, öyleyen Cano elini sakalına vurdu, kaygılandı.

— Bu Sorikoğlu namerdi çok iş çıkaracak başımıza, dedi.

— Talanı Sorikoğlu etti demek istersin, he mi Cano?

Cano başını salladı:

— Kendi etmese de ettirmiştir. Sana kuyruk sallaması boşuna değilmiş.

Duvara astığım tüfeği almaya davrandım.

— Öyleyse gidip haddini bildirek, dedim.

Cano kolumu tuttu.

— Yok oğul, yok dedi, Sorikoğlu bu işi etmişse tetiktedir. Su uyur, o uyumaz. Her yana gözcü, tüfekçi koymuştur. Kuş uçurtmaz. Hele sabredek. Namertlik kimsenin yanına kalmamış. Sorikoğlu'na da kalmaz.

— İyi dersin Cano ya, sustuğumuzu görende Sorikoğlu tepemize çıkmaz mı?

— Kendinden kuşkumuz olmadığını sanır. Öyle sanması daha iyi.

Cemo, babasına sordu:

— Göç işinden ne haber? Muhtar, Ali Ağa'ya gitti mi?

— Dün gitti, dedi Cano, akşama sabaha döner.

Cemo kabarak,

— Memo da kumandanına yazmıştır, dedi.

— Ne yazmıştır, dedi Cano.

— Yazmıştır ki kumandanı bize iyi bir ağa bula.

— Size mi? Siz de mi birlik gelirsiniz?

Cemo babasına sarıldı.

— Beli, dedi, bizim de davarımız celebimiz olsun, diye sözbirliği etmişiz Memo ile. Malımız çoğalanda yatak kiralayacağız. Memo da ağa olacak.

Cano yıldız yıldız güldü.

— Parlayıp silaha davranmasından anlamalıydım Memo'nun ağalığa özendiğini, dedi, bir süre göbeğin hoplatarak güldü. Sonunda gülmeyi kesti.

— Ağa olmayı kuran, davarına sığına değil, silahına güvenmeli, dedi, mal sahibi olmak da şıhlara, beglere, ağalığın' tanıtmak da silah hakkınadır. Dağda gezmeyene, ardından adam dolaştırmayana ağalık tanımaz heçbiri. Erini ağalığa kışkırtıp çan yap-

maya, bar üflemeğe alışkın ellerini kana bulamasını mı istersin? Seni obada yalnız koyup dağda gezmesini, mazlumu, günahsız soyup mülk edinmesini mi dilersin hey Cemo?

Cemo ellerini silkeledi,

— Yok babo, yok, dedi. Öyle kötü niyetimiz yoktur bizim. Tanrı yazmışsa bozsun.

— Yok da niye erinin ağa olmasını istersin? Mal-sız ağa ola? Haramsız mal ele geçse?

Söze karıştım:

— Biz kulluğa razı olanda, neye ağalar soyup ez-mesinler bizi?

— Kulluğa razı olmayan kim var? Herkes kullu-ğundan memnun. Ağa dövse de sövse de, malına ır-zına göz dikse de, heçbiri kulluğundan vazgeçebile-mez. Kulluk sefillik, kulluk tüm rezillik. Ama ira-hatlık. Aç kalanda, ağa kulun imdadına yetişir. Hay-dut basanda, kulların canlarını mallarını ağa korur. Vergi memuruna cendermeye cevabı o verir. Deli-kanlıyı eskerden o kurtarır. Kulluğa razı olmayan ki-şi ortada kalır, bir arkalayanı bulunmaz. Sahipsiz mal gibi kurda kuşa yem olur. Uzağa gitme, ilkin marabalar soyar nesi varsa. Fükarayı çırılçıplak bıra-kırlar.

— Biz eskerdeyken okutup belettiler ki, dedim, Cumhuriyet sınırları içinde her Türk hür doğar, hür yaşar. Başına buyruk olur. Madem öyledir, ne diye onca insan ağalara kulluk eder nahak yere?

Cano çubuğuna basa basa tütün doldurdu.

— O zagon, Osmanlı için yapılmıştır. Bizim bu-ralara uymaz. Bizim bu diyarda kul haymasında doğ-an, kul; ağanın, şihın otağında doğan, ağa, şih olur. Kulun haymasında doğup ağalığa yeltenen yok de-ğildir. Velakin o kişi silahına güvenecek, dağda ge-

zecek. Yoğsam hem hayvanın kuyruğu dibinde gezer, kerme'sin toplarım, hem de mal üretir, ağa olurum dersen, boşuna çalışırsın. Hiçbir ağa kullarının dişlenmesine göz yummaz. Bir gece bakarsın ki davarın, çelebin uğrılanmış gider. Kim yaptı bu uğrılığı, diye boşuna arayıp sorma. Elbet ki, ağanın kendisi yapmamıştır. Ama bilesin ki, o yaptırmıştır. Devri si gün de adamlarıyla gelip göynünü alacak sözler söyler. Soyulanın gözü önünde adamlarını haşlar. Ekmeğim gözünüze dizinize, diye beddua eder. Ule soysuzlar, ule dürzüler, siz benim konağımı da yağmalatacaksınız, diye yüksekte çıkışır, kırbacın' salar. Sonunda birkaç meci diye armağan, bir top kaptanlık kumaş vererek, gönlünü alır fukaranın gider.

Cano çubuğunu tellendirdi.

— Buralarda kul tayfası için Tanrı'ya tevekkül edip ağaya kul olmaktan başka çıkar yol yoktur, dedi.

— Öyleyse neden Kargadüzü'nde kalıp Sorikoğlu'na marabalık etmek istemezsiniz, diye sordum.

Cano içini çekti:

— Biz Kargadüzü'nün ehtiyarları, vaktinde, Şih Mahmut'un adamlarıydık. Şih Sayıtlı olayında bayrağı ardında gezen Şih Sorik'i yakalayıp Şih Sayıt gibi astırmışız. Sorikoğlu eline geçen bu fırsatı ganimet bilip bizden babosunun öcünü almak diler. Şimdilerde yüze gülmesine bakma! Hele bir marabası olak, o zaman gör canavarlığını. Yapmayacağı namertlik yoktur onun. Bu sebeple başka ağaya kapılanmak isterik. Sorikoğlu, kumandanına yazıp bize yurt aradığın', ağa aradığın' duyanda, sana iki kat düşman kesilecektir. Çan döküp obalara saraflamayı bir zaman çıkar aklından. Bir gedikte kısılır, kim vurduya gidersin.

— Yiğitlik öldü mü babo, diyecek oldum.

— Yiğitlik delilik değil, Ezrail'e bağrın' açmak heç değil, dedi Cano.

Muhtar, Ali Ağa'nın obasından, kolu kanadı kırık döndü. Başı gözü sarılı idi, Cano, muhtarın perişan halin' görende,

— Ne oldu sana Muhtar? Kim etti bu hayınlığı, diye karşı gitti. Ben de koşup attan inmesine yardım ettim. İki yandan koluna girip değirmenin önündeki taşa oturttuk.

Cemo ayran koşturdu. Muhtar, ayrandan birkaç yudum aldı, oh çekti.

— Her yanım ağrı sızı içinde. Tüm çürüttüler odunlan etlerimi, kırdılar kemiklerimi, dedi. Kısa, kesik anlattı: Ali Ağa, muhtarı çok iyi karşılamışsa da, marabası, Kargadüzü'nün kendi köylerine göçeceğini öğrenende, oduna sarılıp dere boyunda yolunu kesmişler, gafil avlayıp dövmüşler.

— Buraya gelerseniz, sağ komazız heçbirinizi. Otu, arpası bize yetmeyen yere gelip bizi de aç koyacaksınız he mi? Biz ölmeden sizi öldürerek daha iyi, demişler, çalmışlar odunu.

Muhtar, burnundan ağzından kan giderek, dere içine yıkılıp kalmış. Ali Ağa eve giderken görmese, perişan olacakmış. Adamlarına yarasını beresini sardırılmış.

— Kusura kalma Muhtar, demiş, olanlardan ziyadesiyle kederliyim, ama görürsün, zaman çok değişmiştir. Sorikoğlu efendilerin gözdesidir. Bu sebeple fitnesini bizim köyün içinde de yürütür. Gözüm yılmıştır ondan. Gene de sözümünden caymışım belleme! Sözüm sözdür, cenk kardaşlarıma obam açıktır, dilersiz göçersiz. Velakin Sorikoğlu maraba-

ların ile sizi kanlı bıçaklı eder de, onlara söz geçiremezsem, kınamayın beni, demiş.

Muhtar ofladı,

— Ali Ağa'nın obasından hayır yok Cano, dedi, oraya göçemeziz. Burada kalıp Sorikoğlu ile cenkleşmek, oraya göçüp rezil olmaktan yeğdir.

Muhtarın getirip köye saldığı umutsuzluk, günlerce sürdü. Gölge gibi dolanırdı fukaralar evlerin ardında, önünde. Ağızlarını bıçak açmazdı, elleri iş tutmazdı. Muhtarın iyi olup başka ağa bulmasını sabırla beklerlerdi. Bense komutanımdan haber gelmez, diye yedim kendimi. Cemo beni oyalamak için Zozana'da ava sürerdi. Kendi de peşimden ayrılmazdı. Zozana'nın taşı ağacı, suyu, kuşu, canavarı üzerine durmadan mesel anlatırdı. Öyle kolay anlatırdı ki, sanırdım kendi uydururdu. Söylediklerinin hepsi de sevgi üzerineydi: Birbirine varamayanlar, kuş, çiçek; onları ayıranlar taş, ya da çalı olurdu.

— Şu bir çift kuşu görür misen can, derdi, bunlar hep çift gezerler Zozana'da. Birbirlerinden heç ayrılmazlar. Bunlar, zamanında şihın kızı ile çobanı imişler. Çoban kıza, kız çobana hayranmış. Gel gör ki, şih zalım, şih paraya düşkün. Çoban, kızını isteyende, "Sen malsız pulsuz bir kulsun. Neyne tamah edem de kızımı verem sana?" demiş. Sonra da zalımlığını bindirmiş: "Kuş olur da şu dağdan aşağı uçabilir misin, uçar da karşıya konabilir misin? Konarsan, söz bir, kızımı veririm!" demiş. Hani ya, muradı, çobanı dağdan aşağı attırıp parçalatmak. Çoban, "Ben kuş olur uçarım ya, bir daha geri dönmezim. Kızın da sana kalmaz," demiş. Fükara çoban, Tanrı'nın sevgili kuluymuş. Bir dua okuyup silkinmiş, kuş olmuş, salmış kendini boşluğa. Yârinin uçtuğunu gören kız da Tanrı'ya, "Kerbela hatırı için

beni de kuş et, ayırma eşimden,” diye yalvarmış. O saat kuş olmuş uçmuş. O gün bugün Zozana’da bir-biri yanı sıra çift uçar onların döller.

Nedense unutmuş görüldüğüm Senem düştü birden hatırıma. Kederimden, yüreğim cız etti. Cemo, kederimin farkına vardı.

— N’oldun kurban, dedi, yüzün gözün gölgelendi.

— Heç, dedim, kuş olup uçamayanlar düştü hatırıma da, acındım.

Cemo,

— He, uçamayanlar da çoktur, anacığım gibi, dedi. Kevi anam Zozana’da garip kalanda, hep kuş olup uçmak istermiş. Cano babo savaştan bir türlü dönemez deydi. Uçamamış da, Zozana’da perişan olmuş.

Elimi tuttu,

— Gel, seni anamın kaldığı yere götürüyim, dedi.

Ses çıkarmadan peşinden gittim. Dere boyu yukarı tırmandık, bir çavlanı geçtik, sarp kayalar arasında derenin göllendiği bir yere geldik.

Cemo,

— Anamın çakşırını burada bulmuşlar, dedi. Burada düşmüş kalmış anacığım. Bu göllette dünyasını değiştirmiş.

— Ne bildin öyle olduğunu?

— Şöyle yukarı çıkak da, bak bakam ne göreceksin?

Hızla tırmandık kayalara, yükseldik. Cemo elimden tuttu,

— Suya bakanda ne görürsin kurban, dedi.

Baktım, kayanın suda yansıyan görüntüsünden başka bir şey seçemedim.

— Ne var ki suda Cemo? Ben bir şeyler göremezim.

— Suyun rengini görmez misin? Mercan gibi değil mi?

— Doğru, dedim, kayaların rengi suda yansır da, öyle görünür.

Cemo'nun kömür gözleri karardı.

— Yok kurban, dedi, kayaların rengi değildir o. Nereden baksan, ne zaman baksan, gölgeğin suyu hep mercan gibi kırmızı görünür. Neye bilir misin?

— Yok dedim, nereden bilem?

— Günün birinde burada bir ihtiyara rastladım. Kevi anamı bilirmiş. O dedi ki, senin anan bu sular da kalmıştır, dedi, gözünle görmüş müsün, dedim; yok dedi, görmemişim ve de gözümle görmüş gibi bilirim, dedi. Nereden bilirsin, dedim. Dedi ki, gölgeğin suyunun renginden bilirim, dedi. Eskiden cam gibi berraktı bu su, dedi; anan ortadan kaybolduğundan beri suyun rengi değişmiştir, mercan gibi kızarmıştır, dedi. Ananın boynundaki mercan boncuklar sebebiyle, dedi.

Cemo içini çekti:

— Ya, işte böyle. Kevi anam bu gölkte değiştirmiş dünyasını. Ruhu buralarda dolandır. Mercan Gölgeği koymuşum bu yerin adını. Başım sıkılında, gelir, derdimi suya söylerim, anamdan yardım dilerim. Kayanın dibine yatıp uyuyanda düşüme girer, bana öğüdünü bildirir.

Yavru bebe gibi gözleri iri iri idi Cemo'nun. Dizi-me yatırdım, çocuk gibi saçlarını okşadım. Anlatması hoştu, heç susmasın isterdim...

— Ne öğütlerdi Kevi anan sana, Cemo?

Elimi tuttu, yanağı altına koydu.

— Hiç ummadık şeyler öğütlerdi. “Tenin gül gi-

bi olsun ister misin kızım?” derdi, “İsterim ana,” derdim. “Öyleyse, güller açanda, gül yaprakların derle, bu göllege at, suyuna gir yıkan!” derdi. Dediğini yapardım. Bir de bakardım ki, tenim gül gibi kızarmış.

— Tenin bu yüzden mi gül gibi, dedim gülerek, bense, öpüp okşadığımdan güllenir sanırdım.

Kaftanını sıyırıp gül tenini öpmek istedim, bırakmadı.

— Sen öptüğünde soldurursun her yanı, dedi. Doğruldu oturdu.

— Anamın en has öğüdü nedir bilir misin?

— Yok, dedim, nereden bileyim?

— Dedi ki, beğenmediğin erin biri seni kaçırmaya kalkanda, Zozana’ya gel, koynuma sığın.

— Koynuna mı?

— He ya.

— Nasıl iş o, anlamadım, suya mı gireceksin?

Cemo başını salladı.

— Bak da gör, dedi, koşarak kayaları indi. Gölleğin kıyısına varanda,

— Sırtını dön, dedi.

Döndüm.

— Yüze dek say, sonra dön, bakalım beni bulacak mısın?

Yüksek sesle saymaya başladım. Basbayağı meraklanmıştım. Merakımdan hızlı hızlı sayardım. Ben sayarken, Cemo’nun suya girende çıkardığı sesleri duyardım.

—Doksan dokuz, işte yüz, dedim. Geri dönüp baktım ki, ortalıkta kimseler yok. Cemo su perisi gibi sır olmuştu. Kayalardan indim, gölleğin her yanına aranarak baktım, bir şey göremedim. Her hal suya girmemişti, çevrede bir yere gizlenmişti.

— Cemoo, diye ünledim. Sesim kayalarda yankılandı.

— Hey Cemooo! diye daha tiz haykırdım, uzaklardan sesimin yansı geldi:

— Hey Cemooo!

Yüreğime bir kuşku düştü. Yoksa gerçekten suya mı girdi? Suyu girse, şimdiye soluksuz kalır, dışarı fırlardı. Ne oldu ki bu kız? Gözümü sudan ayıramazdım. Hiçbir kımiltı yoktu suyun üzerinde. Dipteki kumlar, çakıllar pırıl pırıl görülürdü.

Telaşlı haykırdım,

— Cemo, oyun bitti Cemo, yetsin! Nerelerdesen çık gayri çık, dedim, hiçbir karşılık alamadım. Hey Tanrım, oyun yüzünden kız helak mı oldu ne, diye korkup olanca gücümle haykırdım:

— Cemooo!

Sırtım, her yanıma tere bulanmıştı:

— Cemooo! Cemooo!

Kayalara tırmandım, görünür yerlere baktım, ne bir kovuk, ne bir ağaç göremedim. Bu çıplak kayalıkta yer açılmalı ki Cemo'yu gözden gizleye.

— Cemooo, diye bağırarak tekrar indim gölge, çapul çupul içine daldım. Kayalığın dibine doğru sular derindi. Koltuğuma çıkanda geri döndüm. Her yanımdan sular sızarak dışarı çıkanda, karşı kıyının kayaları dibindeki kamışlar hışırdadı, aralandı. Cemo'nun çanları ıslak ıslak çingirdadı. Ardından kahkahası çınlattı kayalık boğazı.

— Nasıl, dedi, anamın koynuna girende, sen bile bulamadın Cemo'nu.

Yüreğim sevinçten kuş gibi atardı. Fırladım koştum. Cemo'yu sudan çıkardım. İkimiz de ıslak, sarıldık birbirimize.

— Nasıl durdun, bunca zaman soluksuz, suyun

içinde kurban, dedim.

— Hele şu üstümüzü soyunak, kayalara serek kurusun da, sonra gösteririm nasıl durduğumu, dedi.

Soyunduk. Cemo kaftanını kayaya bırakanda attı kendini suyun içine. Ben de soyunup peşinden gittim. Yakalayıp bastırdım suya. Oynaşıp keyiflendik bir süre.

Cemo bir ara elimden tuttu,

— Gel bak, anamın koynunu gösterem sana, dedi. Kıyıda dolandırdı, kamışların yanına götürdü. Kamışların sıklaştığı yerde suya dik inen kaya, su altında mağaralanırdı. Mağaranın üst yanındaki yarık, temiz havaya açılırdı. Cemo, mağaranın orada usulca suya gömüldü. Başını yarığa sokup öyle gizlendi ki, yukarıdan bakılında görülmesi mümkün değildi. Az sonra yüze çıktı. Sular sızan kara saçları kırk yılan gibi yapışmıştı sırtına.

— Anamın koynuna gizlenende canavar arasa bulamaz beni. İnandın mı şimdi can, dedi.

Güle oynasa üstümüzü giyinende, yukarıdan bir melemedir koptu. Baktım, yaban tekesinin biri kayanın üstüne çıkmış, böğürür de böğürür.

Cemo, tekeyi görende,

— Ceyranım, tekem, diye fırladı koştu. Kayalardan sekerdi. Teke de attı kendini kayadan aşağıya. Birbirlerine kavuşanda, teke iki ayağını Cemo'nun omzuna atıp yaladı. Cemo da onun boynuna sarıldı, gözlerinden öptü. Teke meler de meler. Sanırsın durmadan dert yanar, şekva eder.

Onlar böyle birbirini okşar, söyleşirken yanlarına varayım dedim. Ayağım sesini duyanda teke başını çevirdi baktı, ürkererek sıçradı, yandaki kayalara tırmandı. Cemo'nun omzundan tuttum, hayvana seslendim,

— Gel hele gel, ben yabancı mıyım herif? Cemo'nun eriyim, dedimse de kıpırdamadı.

Cemo da,

— Gel ceyran, gel arslanım, diye dil döktü, nafi-le. Aşağıya inmedi hayvan. Uzun uzun meledi bir süre, öyle melerdi ki, gözünden yaş gider sanırdın. Sonunda Zozana'ya doğru kaçtı gitti. Cemo ardından baktı kaldı,

— Seni kıskanır biçare, dedi. Belinden tuttum,

— Bu hayvan sana âşık. Elimden kan çıkaracak günün birinde, dedim. Gülüştük.

Cemo, bir kolunu bana doladı, göğdesini göğde-me yasladı, yürüdük. Dönüp dönüp baktı bir süre hayvan gelir mi diye.

Komutanımdan beklediğim cevap bir türlü gelmezdi. Unuttu mu ola, diye tasalanıp tüm umutsuzluğa düştüğüm bir gün, bir cenderme çıktı geldi. Ş..'da aramış bulamamış, komşular burayı salık vermişler. O da sürmüş hayvanı, çıkmış Zozana'ya. Hayvanı da, kendi de tüm tere bulanmışlardı.

Cano cendermeye,

— Buyur otur şöyle hele evlat, bir soluk al, diye yer gösterdi. Bana da,

— Sen de hayvanı dolandır Memo. Terini kurut ki, sancılanmaya yazık, dedi.

Değirmenin önünde hayvanı dolandırmaya başladım. Cenderme yağlığına terini silerek su istedi. Cano,

— Yok azıcık sabırlı ol, terin kurusun hele evlat, dedi, sonra ayran da içersin, su da.

Ben gibi Cano da, Cemo da cendermenin ne maksatla geldiğini merak ederlerdi. Lakin kötü bir haber duymak korkusuyla ağızlarını açıp bir şey so-

ramazlardı, oyalanırlardı. En sonu Cano dayanamadı,

— Hayır haber oğul? Buralara boşuna yor-
madılar her hal seni, diye sordu.

Cenderme,

— Hayır, şer Allah'tan, dedi, Memo Efendi'ye
Şube Reisi'nden bir mektup getirmişim.

Cenderme çantasından mektubu arayanda Ca-
no,

— Hayırdır inşallah, dedi. Hükümet kâğıtların-
dan hayır haber çıktığı görülmemiştir a, niyetimizi
bozmayak hele!

Cendermenin uzattığı mektubu titreyen ellerle
aldım. Cendermeye ayran getiren Cemo'ya,

— Şu hayvanı sen dolandır da, mektubu oku-
yak, dedim.

Zarfı açtım. İçinden, makinede yazılmış bir kâ-
ğıtla, ikiye bükülmüş bir zarf çıktı. Zarfın üzerinde
komutanımın el yazısını tanıyanda sevinçten sıçra-
dım.

— Komutanımdan gelmiştir babo, dedim. Zarfı
dudağıma götürdüm, öptüm. Hey arslan komuta-
nım, hey kurban!

Cano ateşlendi,

— Aç da oku herif. Ne öpüp koklarsın kâğıtları,
dedi.

— Komutanımdan gelmiştir. Nasıl öpmezim?
Hay can komutanım, hey kurban! Bak ne yazmış
zarfın üzerine: Ş... 'da çancı ustası Memo Efendi'ye...
Görür misin? Efendi, der bize. Hey gözüm komu-
tanım!

Ne dediğimi bilmez bir halde söylendim bir za-
man. Heyecanım yatışanda, ilkin Şube Reisi'nin
kâğıdını okudum. "Cenderme ile gönderdiğim mek-
tubu alanda, vakit kaybetmeden gel, beni gör!...

‘Ben komutanın yazdığı çancı ustası Memo’yum,’ diye kendini tanı!” deyi yazmış Şube Reisi.

— N’ola, giderik, dedim. Sonra komutanımın zarfını açtım, uzun bir mektup çıktı içinden: “... Sana yazdığım mektubuma cevap gelmeyince, eline varmadığını anladım. Bu kez askerlik şubesiyle yoluyorum mektubumu. Hiç şüphe yok eline degecektir,” diye başlamış komutanım. “Yurtluk yer için tasalanmayın! Emlaki Milliye’den bir yer bulacaklar size. İskânınız için vilayete emir yazıldı. Askerlik Şubesi Reisi Fahri Bey kardeşimize vaziyetinizi uzun uzun yazıp anlatmışım. O da elinizden tutacak. Bir müşkülle karşılaşırsanız, gene bana yazasın! Bir çaresine bakarım. Senin ve bütün köylü kardeşlerimin gözlerinden öper, cümlelerinizi Tanrı’ya emanet ederim,” diye bitirmiş.

Habere öyle sevindik ki, nerede ise kalkıp oynayacaktık. Cendermeye ne ikram edeceğimizi bilemedik. Karnını bir iyi doyurduk. Heybesine de azık, çerez doldurduk. Cano, üstelik iki mecrediye bağış verdi. Cenderme, Şube Reisi’nin zarfını imzalattı bana, aldı çentesine yerleştirdi, sonra izin istedi,

— Yol irak, dedi.

— He irak, dedik. Hayır dualarla cendermeyi yolun başına dek uğurladık, gitti.

Değirmene dönende Cano’ya dedim ki:

— Yürü, gidek, muhtara, ötekilere müjdeyi vererek ki, ferahlasınlar fakirler.

Cano,

— He, gidek, dedi.

Lakin Cemo yolumuzu kesti,

— İş olup bitmeden gidip nafile yüreklerini kaldırmayın, dedi. Ola ki, haber Sorikoğlu’nun kulağına gide, bir oyun bozanlık ede!

Cano,

— Doğrusun, dedi, Cemo'nun saçını okşadı. Sevinç insanı boşboğaz eder. Doğrusun Cemo. Haber Sorikoğlu'nun kulağına gitmiye. Sorikoğlu hükümeta dış geçiremez ya, ne olur ne olmaz! İş olup bitmeden kimseye duyurmayak bunu.

Böyle kararlaştırdık.

Devrisi gün ben şehre vardım. Şube Reisi Yarbay Fahri Bey'i buldum. Şeker gibi bir adamdı. Dilinden bal akardı. "Ben çancı ustası Memo'yum" diyende, kalktı kırk yıllık komutanımmış gibi sarıldı.

— Vay, hoş gelmişsin Memo evlat, diye beni bağrına bastı, yanına oturttu, çay söyledi. Uzun uzun komutanıma olan muhabbetini, saygısını anlattı:

— Kurtuluş Savaşı'nda omuz omuza dövüşmüşüz onunla, dedi, iki kez ölümden kurtarmıştır beni. Uğruna katlanmayacağım yoktur. Mektubu alanda kolları sıvamışım, size yurtluk, âlâ bir yer bulmuşum. Yirmi komluk¹ bir mezra. Şih Sayıtlı'ya katıldığından dolayı halkı sürgün edilmiş bir köy. Komları bakımsızlıktan viran olmuşsa da, küçük bir himmetle oturulur hale gelebilir. Tam size göre bir yer orası. Otlığı geniş. Üstelik kazanız dahilinde.

— Nerede imiş, diye sordum.

— Merkeze dört saat irakta. Çakalgediği derler bir yer varmış, bildin mi?

— Bilmez olur muyum? Dayımın boğulduğu gölün üst yanındadır. Çok güzel bir yerdir. Ağası yok muymuş oranın?

— Varmış ya, söylediğim gibi, hükümeta isyan-kârlık etmiş. Cezasını da bulmuş. Köylüsü de tüm sürgüne gönderilmiş. Ora şimdi millet malı. Toprağını, yatağını kiraya verirlermiş. Bundan böyle kira-

¹ Kom: Yamaca oyulmuş, çevresi ağıl olan ev.

ya vermeyecekler, siz yerleşeceksiniz oraya, köyünüzün ağası kendiniz olacaksınız. İyi mi?

Kalktım elini öptüm.

— Ne diyeceğimi şaşırmışım, Allah ömrün arttıra komutanım. Elin nur olsun, dert yüzü görmeyesin. Bizi ihya ettin.

Çekmecesinden kâğıtlar çıkardı Fahri Yarbay:

— Bunları köye götüreceksin. Yurtluk yer isteyenlere parmak bastıracaksın. Muhtara mühürleteceksin, sonra bana getireceksin, gerisini ben takip ederim, hiç merak etmeyin! Size Ziraat Bankası'ndan ödünç para da alırız, tohumluk da alırız. Kış bastırmadan komlarınızı onarıp Çakalgediği'ne yerleşirsiniz, toprağınızı ekersiniz.

— Allah ömürler versin komutanım, dedim. Şube Reisi'nin sarı zarfa koyduğu kâğıtları aldım, koyuma yerleştirdim. Tekrar tekrar elini öpüp huzurundan ayrıldım.

Müjde götürüyorduk a, yetmez. Şeherden dönenin eline bakarlar. Boş gitmeyek, dedim. Cemo'ya bir yeşil yazma, leblebi şekeri; Cano'ya bir okka lokum almak için çarşıya vardım.

Abukatın yazıhanesi önünden geçende, beni görmüş. Dışarı fırladı.

— Memo Ağa, diye ünledi ardımdan.

— Buyur, diye döndüm.

Abukat elimi sıktı, hal hatır sordu.

— Gel bir çay içek, diye yazıhanesine çağırdı.

— Sağ ol begim, dedim, yolum irak. Eğlenecek vaktim yok, çarşıdan öteberi alıp döneceğim.

— Gel hele, abukat ağanızdan mektup var. İnsan tuttuğu işin ardını aramaz mı herif, diye beni içeri soktu, oturttu.

— Arayacakık da, ne olacak? Vali beg, köyün So-

rikoğlu'na satıldığını tapudan tahkik etti, öğrendik. Ağamızdan kimsenin bir umudu kalmadı ki. Ne yazmış ağamız?

— Köylüğüne selam edip Sorikoğlu'nu ağa tanımasını buyurur. Sorikoğlu eski günleri unutacağına, köylüyü eskisinden bin kat iyi gözeteceğine ant içtiğinden, tüm köylerini ona tapuladığını yazar.

— Ne edelim, mal kendinin, kimseye söz düşmez. Tapular tapular.

— Yakında ben de Sorikoğlu'nu tanımışım. Çok iyi bir ağadır, dedi abukat.

Tartışmaya vaktim olmadığından,

— İyi bir ağadır, dedim kestirdim.

— İyi bir ağadır da, neden köyü bırakıp gitmek isterler, dedi.

Bunu nereden duyduğuna şaşıtm.

— Sorikoğlu'na güvenmezler de ondan, dedim.

— Abukat Şihiniz güvenir de, onlar neye güvenmezler? Sorikoğlu ant içmiş, daha ne?

Abukat dik dik baktı yüzüme:

— Şihtan iyi mi bilirler? Kul kısmı şihinin ağasının buyruğundan çıkar mı? Ne millet bu Kargadüzü'nün köylüğü ki, ne şih tanır, ne töre!

Bir cevap vermediğimi görende, elini omzuma koydu.

— Sen eskerlik ettin, eğitim gördün, itaat nedir öğrendin, itaatsizliğin nasıl cezalandırıldığını bilirsin. Şu heriflere anlat ki, şıha, ağaya başkaldırmak, hükümete itaatsizlik demektir.

Abukatın, Sorikoğlu'nu bunca arkalamasına şaşıtm.

— Ben kimim ki, saç sakalı ağarmış kişilere öğüt verem? Onlar töreyi, zagonu benden iyi bilirler, dedim.

Abukat,

— Sen gibi ocak görmüş yiğidin sözünü hak bel-
ler onlar. Sen onlara kılavuzluk et ki, eğri yollara
düşmeyeler. Sen Sorikoğlu'nu gözetirsen, o da seni
gözetir.

— Yok beyim, dedim, ben çan ustasıyım. Çan dö-
ker, çan satarım. Kimsenin işine karışmazım.

Abukat, koltuğuna yaslandı.

— Eyi, dedi, bildiğin gibi olsun. Kendi düşen ağ-
lamaz. Ağanın izinden ayrılmasanız iyi idi. Başınız
ağrımazdı.

Bize yurt verilecek yeri alıcı gözüyle keşfetmek
için Zozana'ya, Çakalgediği yolundan döndüm. Kö-
yün kom biçimi evleri haraptı. Damının mertekleri,
kapıları, pencereleri tüm sökülmiş, götürülmüştü.
Duvarlar sağlamdı. Gölün kıyısında hayvan otaran-
lar, içini kirletmiş batırmışlardı. Oysa yataklarda ot-
lar diz boyu kalkmıştı, hayvanlar yayılırdı. Buraları
ekilse iyi ürün alınırdı.

Çobana sordum:

— Bu hayvanlar kimin?

Bilmediğim bir ağanın adını verdi. Çobanın di-
yesi, ağası, kira hakkına hayvan otarırmış burada.

Çakalgediği'nde fazla eğlenmeden yaylaya sür-
düm hayvanı. Yol dolambaçlı olduğundan, Kargadü-
zü'ne anca gece vardım. Cano, Cemo geç kaldığıma
sıkılmışlar, başıma bir hal geldiğini sanarak kork-
muşlardı. Öyleyken ben dönesiye Cano da, Cemo da
birbirlerine kuşkularını heç açmamışlardı.

— Hele, dedim, iş oldu Cano. Devlet babo bize
yurtluk verir.

— Yok, dedi Cano, doğrusen?

— He vallaha dedim, hemi de gölün kıyısında...

Sulanır toprağı olan, yatağında diz boyu ot biten bir köy. Çakalgediğı'ni bilirsen?

— He bilirim, dedi Cano, halkı Şih Sayıtlı'ya katıldığından, sürgün edilmiş bir köydür.

— Tamam, dedim, ora. Şimdilerde millet malıymış. Bize orayı yurt verirler. Kendi mülkümüz olacakmış toprağı, komu.

Cano, gözleri ışıltı içinde kalktı, oturdu:

— Ne söylersen kurban? Essah mı bu?

— Beli, dedim, Şube Reisi söylemiştir, sözü hak-tır. Bir tomar kâğıt da vermiştir, parmak basak, im-zalayak diye... Komutanım ona buyurmuş, o da bu işlere el koymuştur.

— Toprak kendimizin, kom kendimizin mülkü olacak, he mi?

— Şüphe mi var Cano, diye bağırdım. Şube Reisi söylemiştir derim sana. Sözü haktır. Hemi de, bankadan ödünç para almaya, tohumluk almaya söz vermiştir.

— Hay kurban, inanmazım tövbe. Heç kimsenin marabası olmayacağız, kendi toprağımızı kendimiz ekip biçeceğiz, he mi?

— Beli Cano. Başımıza buyruk birer ağa eder bizi, hiç kimsenin malını uğrılamadan, dağa çıkmadan ağa eder bizi komutanım. Çift kendimizin, tohum kendimizin, toprak, kom kendimizin olacak.

Cano sarıldı, bağrına bastı beni.

— Böyle ağalığa sözüm yoktur Memo, dedi. Toprak kendinin olanda iş başkalaşır, en yüreksiz adama can gelir, arslan kesilir, malına el uzatan ağa olsa yılmaz, savunur. Kendi toprağı ile uğraşan, alinteri-ne acımaz, yorulmak ne bilmez.

Böyle bir süre konuştu, keyiflendi. Bir ara,

— Cano, dedim, vakit geçirmeden şu kâğıtları imzalatacak göçecek kardaşlarımıza.

— Doğrusun, dedi Cano, sabaha bırakmıyak bu işi.

Cemo'ya seslendi:

— Cemo sen var muhtar, Rüstem'i, Cafero'yu, Haydar'ı, Velo Dayı'yı, Hüsso'yu, Cemşido'yu, Almış'ı çağır. Değirmende toplantı var de! Gürültüsüz, görünmeden, teker teker gelsinler buraya.

Sorikoğlu'nun şerrine, göçmeye kararlı olanlar, teker teker geldiler değirmene. Çağrılanlar bitamam toplananda, meşveret edildi. Ben,

— Böyle iken böyle, diye Şube Reisi'nin bize yaptığı iyiliği anlattım.

— Çakalgediği mezrasını yurtluk verirler bize. Göl kıyısında sulanır tarlası, yatağı vardır. İyi bir köydür, dedim.

Muhtar,

— Çakalgediği'ni bilirik, iyi bir köydür. Lakin barınakları yoktur.

— Neye yoktur, dedim. Komlarının duvarları sapaşlam durur. Onarılması kolaydır. Üzeri örtülüp kapısı, penceresi takılında, komlarda pek rahat barınılır.

Velo Dayı derler biri, sakalını okşadı, sordu:

— Oranın ağası kimmiş?

— Ağası yoktur, dedim. Şube Reisi, mülkünü zün ağası siz olacaksınız, der. Anlayacağınız, tarlası yatağı, komu ile mezrayı tüm bize verirler.

Bir sessizlik geçti.

Gene Velo Dayı konuştu,

— Ağasız nasıl ederik bunca insan, dedi. Komları neyle onarılık? Tohumu, unu, samanı, çifti kimden alırlık? Önümüz kış. Ambarımızda bir avuç buğ-

dayımız yok. Kış kıyamette ortada kalırık da, acımızdan ölürük!

Cano söze karıştı,

— Neye ölek kurban, dedi. Biz insan değil de sürü malı mıyık? Başımızda ağa olmadan edemez miyik? Bir düzüne er, omuz omuza verir de, neyi alt edemez? Kışa daha şunca zaman var. Nasıl olsa komları bir hale yola koyarık. Çifti, tohumluğu da tedarik ederik.

Muhtar konuşmaz, bıyığını kemirirdi.

Velo Dayı,

— Eyisin, doğrusun, bir düzüne adamık Cano, lakin heçbirimizde para pul yoktur, dedi. Martini alıp düşmana gitmek değil ki bu, omuz omuza vererek de hakkından gelecek... Kapı, mertek, çift, tohum, saman, hep paraynan alınacak şeyler. Yoksa sen dağa çıkıp vurgun vurmamızı mı kurarsın?

Cano kollarını açtı.

— Neye böyle konuşursun kurban, dedi, neye dağa çıkak? Hükümatın sandığından para da verirlermiş, tohumluk da. Öyle değil mi kurban, diye omzuma vurdu Cano.

— Öyledir, diye doğruladım Cano'yu. Şube Reisi söylemiştir, sözü haktır.

Velo Dayı omuzlarını kaldırdı, şaşkınlık içinde,

— Çok acayip sözler söylersiz, dedi. Hükümatın urbana para dağıttığı heç duyulmamıştır, vukuu yoktur. Bizim bildiğimiz, vergi der, ağa hakkı der, durmadan para ister kul kısmından.

Muhtar canlandı,

— Ziraat Bankası derler bir sandıktan, malı karşılığı şıhlara, ağalara para verildiğini duymuşumdur. Kula, marabaya verirler mi, bilmezim, dedi.

Cemşido derler biri, söze karıştı:

— Ben de duymuşum ki, o sandıktan para alan iflah olmamıştır. Bir uğursuz paradır sandığın parası. Girdiği hayma'nın ocağını söndürürmüş. Adamı borca batırır, malsız kormuş, derler. Hak mıdır, kizip midir bilmezim, böyle duymuşum.

Cano'nun kaşları çatıldı,

— Ne biçim bir sözdür bu Cemşido, dedi. Paranın uğurlusu, uğursuz ola? Uğursuzluk, getirse yol keserek, adam soyarak toplanan para getirirdi. Oysa haramilerin, soygun parasıyla uzak diyarlarda konaklar kurduklarını, hanlar işlettiklerini duymaz mıyık hey Cemşido?

— Bilmezim, dedim, böyle derler. Lakin hak mıdır, kizip midir bilmezim Cano. Ne kıvarsın, dedi Cemşido.

— Sana kızmazım Cemşido, dedi Cano. Böyle batılı uyduranlara kızarım. Hele bize sandıktan ödünç para versinler de bak! Mezramıza uğursuzluk mu gelir, ümran mı girer görürük. Bu parayla ilkin komları onarırık. Her hayma halkına bir sağlam barınak yaparık. İmece ile sarılrık işlere. Merteğini, toprağını birlikte çekerik, birlik döşerik, sonra demiri sağlam, müceddet bir çift alırık. Hemi de yeşil boyalı bir demir. Onca mezraya bir demir az gelir, derseniz, n'ola, iki çift alırık. Ortaklaşa alırık hemide.

Cano'nun komdan, çiftten, demirden söz açması, birden kavramıştı köylüleri. Gözleri parlamış, tüm canlanmışlardı.

— Ortaklaşa kullandanda bir demir de yeter, dedi Hüso.

— Yeter, dedi muhtar. Bir demir on hayma halkına çoktur bile. Kargadüzü'nde onca insan iki demirle idare ederdik.

Cafero derler biri sordu:

— Ağa olmayanda toprağı nasıl bölüşeceğık? Yerin eyisi vardır, kötüsü vardır. Herkes tarlanın eyisini işlemek isteyecek. Nasıl bölüşülecek toprak?

Toprağı bölüşmeyi hiç düşünmemiştik. Hele es-sahtan da nasıl bölüşülecekti toprak? Hayma başına bölsek, can sayısı fazla haymaya az toprak düşecek. Can sayısı esas alsak da, toprağı ona göre bölsek, bu kez toprağın iyisi sana gitti, kötüsü bana kaldı çekişmesi olacak. Nasıl etsek ki, diye herkes bir yol düşünüp dururken, Cano gözleri yıldız yıldız yumuşayarak,

— N'ola, dedi, toprağı bölüşmeyek öyleyse. Demirini ortaklaşa kullandığımız gibi, mezranın toprağını da ortaklaşa ekek.

Muhtar,

— Nasıl, dedi, de ki anlayak.

— Tutun ki, toprak bir ağanıdır. İsmi cismi olmayan bir ağanın... Onun hesabına işlerik toprağı. Hep birlik çalışırık, sürerik, tohumunu saçarık, otunu biçerik, kuruturuk, ekinini harman eder, savururuk.

Muhtar,

— Sonrası ne olacak, dedi.

— Ne olacak? Herkesin ihtiyacına yetecek otu, arpayı, buğdayı dağıtırık, ağa payını satarık. Malımızın vergisini, sandığa borcumuzu öderik, üst yanını da aramızda bölüşürük.

Hepimiz gibi Velo Dayı'nın da akli yatmıştı buna.

— Eyi, güzel, bir çare söylemişsindir Cano, lakin, toprağı ortaklaşa işleyende sen az çalıştın, benim daha çok emeğim geçti, kavgası olma mı aramızda?

Cano gözleri ışıltı içinde,

— Onun da kolayı bulunur elbet kurban, dedi, işlenecek yerleri eşit parçalara bölerik, her hayma birinde çalışır, kimse kimseyi kaytarmakla suçlayamaz. Biri çıkıp da, benim daha çok emeğim geçmiştir, diyemez. Çıkan ürün ortaklaşa dağıtılacağından, hiçbir hayma halkı benim toprağım ötekinden kötü, diye gözü başkasının tarlasında olmayacak.

Velo Dayı kafasını salladı.

— Sözünen kolay gibi görünürse de, başımızda bir ağa olmayanda, heç ummadık anda birbirimize girerik, deyi korkarım.

Cano parladı:

— Ağa, der de, bi daha demezsin Velo? Sorikoğlu'nun osuruğuna hasretsen, n'ola t...ğı dibinden ayrılma gardaş. Sen de öbürleri gibi, yerinde kal kalacaksan! Aramıza karışıp keyfimizi ne kaçıırırsın. Bırak da önümüze çıkan şu nimetten ağız tadı ile faydalanak. Bunca yıl ağalara kulluk ettik de, ne geçti elimize? Bir dikili ağacımız mı var? N'ola bir kez de kendimiz için alinteri dökek. Bakalım hüda ne gösterir?

Velo Dayı,

— Ne kızırırsın Cano, dedi. Meşveret ederik madem, enine boyuna düşünmek gerekmez mi her işi? Yanlış adım atıp bir hayma halkını ziyan etme de var hesapta. Bunca insanın vebalini...

Cano, Velo Dayı'nın sözünü kesti:

— İyi ya, sen Çakalgediği mezrasında yerleşmeyi, toprağının ağası olmayı yanlış adım belliyorsan, o adımı atma kardaş. Kargadüzü'nde kal, hayma halkını Sorikoğlu'na kul et ki, rezillik ne öğrensinsinler!

Velo Dayı sindi.

— Yok haşa, Sorikoğlu'na kul olarak demezim. So-

rikoğlu'nun yüreğindeki hıncı bilirim. Lakin Cano, ağasız kalmak da korkutur beni. İyi bir ağamız olsa, bize kanat gerse fena mı ola? Şu diyarda ağanın himayesi olmadan yaşar bir kul göster bana. Göster ki güvenim arta! Bir avuç insan ne yapar, ne ederik tek başımıza? Haramiler basanda davarımızı, canlarımızı mı koruyabiliriz?

— Neye bir avuç insan olarak kardaş, dedi Cano. Baksana onca savaş kardaşınız. Şih Sayıtlı'ya haddini bildirmiş erler biz değil miyiz? Hangi harami bizi korkuta? Sen ihtiyarladım dersin, haramiden neden yıalarsan, ne diyek, otur oturduğun yerde. Biz kalıcı değiliz!

Bu tartışma sabaha dek sürdü. En sonu, köye nasıl yerleşeceğimizi, toprağı nasıl işleyeceğimizi Fahri Yarbay'dan da danışmaya karar verdik. Madem toprağı bulan oydu, öyle ise onu ağa bilecektik. O ne derse razı olacaktık. Velo Dayı da ayrılmadı sürüden. Meşverette toplananların tümü, Çakalgediği'ne göçmeye karar verdi. Uğurlu kademli olsun, denildi, kâğıtlara parmak basıldı, konuşulanların heç kimseye duyurulmamasına söz kesildi, dağıldık.

Gel gör ki Sorikoğlu, şehirdeki adamlarından Çakalgediği'nin bize yurtluk verileceğini öğrenmiş. Hükümdattan göçmemize buyruk çıkmadan, bir sabah adamlarıyla Kargadüzü'nü basmış. Cemo bize haberi soluk soluğa ulaştıranda, Cano ile hançerimizi belimize sokup yürüdük, Kargadüzü'ne vardık ki, Sorikoğlu köylüyü toplamış konuşurdu:

— Töreyi çiğneyip hükümdara başvurduğunuzu, Çakalgediği'ne göç edeceğinizi duymuşum. Eski zamanda olsa sağ komaz, tüm tepelerdim sizi. Ne yapayım ki, yeni zagonlar elim' ayağım' bağlamıştır.

Gidecek olanlar, bugünden tezi yok, s...tir olsunlar! Lakin gitmeden bana olan borçlarını tüm ödesinler... Birikmiş ağılık hakkımı, çırağ paramı, öşürümü, bir tamam isterim. Vermeyenlerin malını, davarını, çulunu, pırtısını götürmesine iznim yoktur. Götürmeye kalkana haddini bildiririm, dedi.

Köylüler şaşırıp kaldılar, ne yapacaklarını bilemediler. Avratlar dizlerini dövmeye, ağlamaya koyuldular. Erkekler parmaklarını yerler, bir söz etmezlerdi.

Cano ortaya çıktı,

— Sorikoğlu, dedi, senin bu kullara yaptığın bir zulüm. Ne hakkına istersin ağılığı, çırağı, öşürü? Biz, ağamız Şih Mahmut'un oğluna, teknil borcumuzu ödemiştizdir gelende. Bir pul borcumuz yoktur. Elimizde kâğıdımız, senedimiz vardır. Şimdi de Osmanlı'nın marabası olmuşuz. Çakalgediği'ne göçerik. Ne sen, ne de başka bir şih, bize el süremezsiniz gayri. Bize el sürmek, Gazi Paşa'ya karşı gelmektir. Bu sebepten, malımızı, davarımızı, pırtımızı sana vermezik. Zorla alırım dersen, Şih Sayıtlı babon gibi, harami olduğun meydana çıkar. O zaman da hükümatın hışmını üzerine çekersin. Burnundan getirirler yaptığını... Yedi ceddine pişman ederler. İyisi mi, bu sevdadan vazgeç!

Sorikoğlu köpürdü, atını Cano'ya sürdü. Kırbacı vuracak sandım, vurmadı.

— Fitnelik hep senin başın altından çıkar Cano, dedi, bana verdiğin sözü tutmamışsındır. Bu milleti göçmeye kıskırtan sensin. Damadın da hükümatara aracılık eder, bilirim. Bunu yanınıza komazım.

Cano karşılık verdi:

— Neye suçu şunda bunda ararsın Sorikoğlu, dedi, neye ben fitnelik edem? Sana kul olmak dile-

yeni ben nasıl caydırırım? Malım mülküm mü var? Şih mıyım, ağa mıyım yoksa? Lakin, Osmanlı'ya maraba olmayı, benim gibi onlar da gönüllü istemişlerdir. İşte yüzleri.

Sorikoğlu, göçecek olan hayma reislerine döndü:

— Bu eski haraminin peşinden gidersiz, lakin pişman olacaksınız. Gelin, vaktınan aklınızı başınıza devşirin, rahatınızı bozmayın, nasıl olsa ağasız edemeyeceksiniz. Osmanlı'ya güvenip sefil olacaksınız. Bir gün muhtaç düşüp ayaklarıma kapanacaksınız, lakin o zaman iş işten geçmiş olacak. Hele, ağzınıza mühür mü vuruldu, ses verin namertler!

Muhtar, Cafero, Haydar, Velo Dayı, Cemşido, Hüsso hep susarlardı.

— De söylen, gidici misiniz, kalıcı mısınız? Açık bir cevap verin bana!

Önce Muhtar cevaba durdu:

— Ben kalıcı değilim Sorikoğlu, dedi. Senden ziyade Osmanlı'ya güvenirim. Kemal Paşalının hükümatı milletin babosudur. Bunu böyle bilirim. Hükümetimiz bizi arkalamıştır, bize yurtluk verir. Ben kalıcı değilim.

Muhtarın ardından ötekiler de teker teker, gideceklerini söylediler.

Bu davranış, Sorikoğlu'nu ziyadesiyle kızdırdı. Atını sürdü üzerlerine, kırbacı ile rastgele vurmaya başladı.

— Ne durursunuz öyleyse? Bugünden s...tir olun gidin! Arpanızı, buğdayınızı hükümet babonuz versin!

Avratlar, kocalarını korumak için haykırarak ileri atılанда, Sorikoğlu'nun adamları işe karıştılar. Sopalarla avratları hırpaladılar, geri ittiler.

— Ne dururuz Cano? Kardaşlarımızı öldürürler, deyip harçerime davrandığımda, Cano elimi tuttu.

— Delirdin mi Memo? Sorikoğlu'nun ekmeğine yağ mı sürersin, dedi. Sonra ileri varıp Sorikoğlu'nun dizginine yapıştı. Sorikoğlu nedense ona kırbacını kullanmadı. Kullansa, üzerine atılacaktım.

— Bu ne iştir senin yaptığın Sorikoğlu, dedi Cano, garibanı ne hakkına kırbaçlarsın? Kemal Paşa'nın zagonuna asilik mi edersin? Hem git dersin, hem de gidecek olanlara kırbaçlan karşı durursun.

Sorikoğlu kızgınlığından ne diyeceğini bilemedi,

— Elbet kırbaçlarım, dedi, ağılık hakkımı, çırağ paramı, öşürümü vermemişlerdir. Hakkımı almadan, onları şurdan şuraya bırakmazım.

— Kimsenin borcu yoktur demişim sana. Senedimiz, kâğıdımız vardır.

Sorikoğlu,

— Bana borçlarını ödediklerine dair senetleri var mıdır, diye sordu.

— Yoktur, dedi Cano, sana borçları olmamış ki senetleri bulunsun.

— Madem senetleri yoktur, öyleyse alacağımı versinler, öyle gitsinler. Ben alacağımı kimsenin yanına komazım.

Bunun üzerine Sorikoğlu, atının dizginini Cano'nun elinden kurtarıp adamlarına, göçecek olanların evlerindeki pırtılarını, damlardaki hayvanlarını toplamalarına buyruk verdi. Göç edeceklerin avradı, eri, mallarını korumak için haymalarının önüne seyirttiler. O zamana dek uzaktan seyir bakan öteki Kargadüzü köylüleri, evlerine kaçıp kapılarını örttüler.

Sorikoğlu'nun adamlarından bir bölümü hay-

vanlarını arkadaşlarına emanet edip evlere damlara saldıranda, itiş kakış, sille sopa, küfür başladı. Kapılarının önüne dikilen avratlar,

— Ölümüzü çiğnemedен içeri giremezsiniz, diye gelenlerin bacaklarına sarıldılar. Erkekler, ellerine geçirdikleri taşlarla, sopalarla Sorikoğlu'nun adamlarına karşı koydular. Kıyasıya bir dövüş tutuldu. Cano ile ben de, kardaşlarımızın yanı sıra dövüşe katıldık. Dövüşenlerin çoğunun ağzından burundan kan gelirdi. Derken bir silah sesi duyduk. Küfürler, bağrışlar kesildiği anda, Cemo'nun sesi yankılandı:

— Sorikoğlu! Adamlarını alıp gitmezsen, beni katil edersin.

Döndüm baktım ki, Cemo mavzeri Sorikoğlu'na doğrultmuş, gözleri ateş saçar.

Cemo'nun şakası olmadığını görende Sorikoğlu'nun rengi attı. Karanlık bakışlarını Cemo'dan ayırmadan adamlarına, kırbacı ile, toplanmalarını işaretledi. Az sonra hepsi hayvanlarına binmişler, Sorikoğlu'nun çevresinde toplanmışlardı. Sorikoğlu, sıkılı dişleri arasından,

— Gün kavuşana dek malınızı, pırtınızı alıp göçmezseniz, gelir damları başınıza yıkarım, bilmiş olarsınız, dedi, hışımlı gözlerle Cemo'ya baktı, baktı, tükürdü,

— Kahpe, dedi. Yenilmiş, çekildi gitti.

Koşup Cemo'ya sarıldım. Hey yiğit Ceyran, diyerek, sevip okşadım, bağrıma bastım. Peşim sıra Cano, onun ardından köylüler, avradı eri gelip Cemo'nun omzun öptüler, tahsin söylediler.

Yarası olanların yarasına tütün basılıp sarıldıktan sonra, meşveret kuruldu. Sorikoğlu ile bir daha

karşılaşmadan göçmeye karar verildi; “Yaz günü n’ola, bir süre açıkta yatarık,” denildi, göç hazırlığına girişildi.

Avratlar bir yandan erlerine yardım ederler, bir yandan ağıda dururlardı. Çocuklar ağlaşırlar, davarlar meleşirlerdi. Öğleye varmadan pırtılar dürültü, denkler sıkıldı, hayvanlara sarıldı. Katırlara, bir yanında kap kakak, bir yanında bebe yüklü heybeler asıldı. Bebeler, şenliğe gider gibi sevinirlerdi. Emzikteki kardaşları sırtlarına bağlı analarının neye ağladıklarını anlayamazlar, parmaklarını burunlarına sokup şaşkın bakarlardı.

Köyde kalanlarla ağlaşıp helalleşen avratlar, bir türlü haymalarının kapılarından sökölüp alınamazlardı. Eşikleri öper okşarlar, babolarının, dedelerinin ruhundan, kara günler için imdat isterlerdi.

Biz de dengimizi aracımızı katırlara yüklemiştik ki, Cemo,

— Anacığım, göçtüğümüzü duyurmadan gitmezim, dedi, fırladı. Ben de peşinden gittim.

Mercan Gölleği’ne varanda, Cemo suya daldırdı ellerini, şapırdattı.

— Anacığım beni duyar mısın, dedi. Bir namert uğruna buraları bırakır göçerik. Çakalgediği derler bir mezraya giderik. Kızını vefasız belleme. Fırsat bulanda ziyaretine gelir, mumunu yakarım. Başım sıkılında koynuna sığınırım. Seni çok severim anacığım, ölsem unutamazım.

Suya gözyaşını akıttı, helalleşti.

Çakalgediği’ne ikindiüstü vardık ki, mezranın ağaçları altında çadırlar kurulurdu. Beyaz beylik çadırlarıydı bunlar. Birkaç esker, kazıkların iplerini gererlerdi. Aşağı inip eskerlerden işin aslını soranda,

— Komutanımız göndermiştir bizi, dedi onbaşıları, göçmenler için kurarık bu çadırları.

— Şube Reisi Fahri Yarbay mı göndermiştir, diye sordum umutla.

— Beli, dedi, o göndermiştir. Yarına hazır ederiz, Kargadüzü'nden göçmenler gelirmiş buraya.

— Hay kurban Fahri Yarbay, hey arslan, dedim, sevinçten deliye döndüm. Onbaşıya sarıldım.

— Biz sabahı bekleyemedik, akşamdan geldik kardaş, dedim. Yukarıda mallarıyla, davarlarıyla, itiyle, eniğiyle dinelmiş bizimkileri gösterdim.

— Hoş gelmişsiniz kardaş, dedi onbaşı. Er geldiğiniz iyi oldu, akşama dek hep birlik işe bulaşır, tek-millerik çadırları kurmayı. Yarına iş kalmaz. Yarın Fahri Yarbay gelende, her işi hazır görsün...

— Elbet, dedim, ona şüphe mi var? Ben de eskerlik yapmışım, çadır kurmasını bilirim.

Müjdeyi verem diye, bizimkilerin yanına koştum. Erkekler etrafımı sardılar. Gözleri kuşkudan yanarak hep birden sordular.

— Hayır habar Memo?

— O haymalar neymiş ki?

Elimi göğsüme vurdum,

— Beylik çadırlarıdır, komutanım Fahri Yarbay kurdurur bizim için, dedim gururla, bir insan komutandır Fahri Yarbayım. Komları onarasıya, bebelerin açıkta yatmasına gönlü razı olmamıştır. Hemi de yarın buraya gelir... Malımızı, toprağımızı bir tamam teslim etmek için.

— Hay ömrüne bereket komutan, hay seni doğuran ana sağsa bin yaşaya, ölmüşse nur içinde yata!

Velo Dayı ağzını açmazdı: Göl kıyısına dayanan mezranın otağına, yatağına şaşkın bakardı. Bunca yere sahip olmamızı aklına sığdıramazdı.

— Şu gözün alabildiğine uzayan mera tüm bize verilecek, he mi, diye sordu. Dua edenlerin sesini bastırarak,

— Şüphe mi var Velo Dayı, dedim. Verilecek ki, Fahri Yarbay beylik çadırları kurdurur.

Velo Dayı dudaklarını büzerek, başını salladı.

— Tövbe inanmazım, dedi, hem ağamız olmaya, hemi de bunca yeri bize bırakalar, akıl alacak iş değildir bu kardaş!

Güldüm,

— Yarın, Fahri Yarbay senedi elimize verende inanırsın her hal, dedim.

Velo Dayı inanmazlıkla kırpıştırdı gözlerini,

— Vallaha kardaş, dedi, senet değil, Padişah fermanı olsa nafiye. Bunca merayı sahipsiz bir avuç kul tayfasına zor bırakırlar.

Cano, Velo Dayı'yı payladı, susturdu.

— Bak Velo, dedi, bir daha ağzını açar da, ağa sözü edersen, çenenı kırarım senin, yetti gayri be!

Velo Dayı sindi.

— Peki Cano, kızma, sustum.

Cano burnundan solurdu.

— Seni aramıza aldığımıza pişman etme bizi kardaş, dedi. Bebe bile, elinden lokmasını alana karşı koyar. Malımıza el atacaklar da, biz boyun eğip susacak mıyık sanırsın? Elbet ki, direneceğiz. Senin şaşkınlığın, inanmazlığın kulluğundan ileri gelir. Bu yaşa dek, hep şihlara, ağalara kulluk ettiğinden, başka türlü yaşanabileceğini aklına sığdıramazsın. Güvensizliğin bundandır. Gel gör ki, toprağın olan da sen de denişeceksin. Toprak, en ödelek kişiyi yüreklendirir.

Velo Dayı ağzını açmadı.

Cano,

— Hadin, dedi, durmayak, aşağıya inek de, Yarbay'ın eskerlerine yardım edek!

Bunun üzerine hayvanları düze indirdik. Kimimiz ağır yükleri yıkmada avratlara yardım ettik, kimimiz merhabalaşıp, çadır kuran erlere katıldık. Çocuklar hayvanları çayıra saldılar, oyuna durdular. Sevinirler, birdirbir oynar, perende atarlardı çayırın üzerinde.

Gün kavuşmadan çadırların kurulması tekmilendi. Her hayma bir çadıra yerleşti. Avratlar ocak yakıp, bazlama hazırlığına giriştiler. Muhtar, eskerleri ağırlamak için bir oğlak kesti. Oğlağın çevrilmesini Cemo üzerine aldı.

Cano, yemek hazırlanmasıya, gidip komları bir keşvetmemizi istedi. Erkekler hep birlik gittik. Komların büyüklüğü, duvarların sağlamlığı, hepsini keyiflendirdi. Anası, sakat bacısı, iki avradı, altı çocuğu olan Cemşido,

— Komlar kale gibiymiş, dedi, en küçüğü bile benim orduyu rahat rahat barındırır.

Mezrada ilk akşam yemeğimizi bir arada keyifle güle söyleşe yedik. Muhtar, oğlağın başını Cano'ya verdi,

— Dişlerin eskisi gibi sağlam mı? Hele bir görek Cano, dedi.

Canavardan sağlam çenesi varmış meğer bizim Cano'nun. Kelleyi, kemiği ile birlik kotur kutur yemez mi? Tüm öldük gülmekten.

— Gençlikte daha keskindi dişlerim. Sığır kellesini un gibi öğüdürdüm, dedi.

Yemekten sonra Cemo, meyimi getirdi, delikanlılardan biri davul aldı, geldi. Birlikte bir horon vurduk ki, karşı dağlar iniledi. Genci, ihtiyarı ortaya çıkıp, ateşin çevresinde saatlerce oynadılar. Bizimki-

leri gören askerler de coştular. İkisi Erzurum dadaşymış.

— Hele bir ‘Hoş Bilezik’ vurun ki, biz de marifetimizi göstererek, dediler. Onlar da ter dökmesiye oynadılar.

Mezrada ilk gecemiz böyle cümbüşlü, eğlenceli geçti. Herkes halinden memnundu. Velo Dayı bile mutluydu.

— Tanrı, her günümüzü böyle eder inşallah, dediğini duydum bir ara.

Geç vakit yorgun düşen millet çadırlara çekilip yatmak isteyende, Cano,

— Bu gece ola ki Sorikoğlu bir namertlik ede. Mezramızı basa, hayvanlarımızı çevirip götürmek isteye... Meşhur sözdür, su uyur, düşman uyumaz. İyisi mi, aramızdan iki silahlı gözcü ayırak, obamızı bekleyeler.

Onbaşı, Cano’nun sırtına vurdu.

— Yok Cano kardaş, yok dedi, yüreğini ferah tut. Beylik çadırlar bulunan yeri basmak kimin haddine?

— Doğrusun onbaşı, dedi Cano, gecenin keyfi ilen akıl edemedim bunu.

Lakin gene de eskerlere duyurmadan, Cafero ile Rüstem’i komların sırtına yolladı, kendi de silahını alıp gitti yanlarına. Sabahacak gözcülük ettiler. Ne var ki hiçbir saldıran olmadı obamıza.

Yatağa girende Cemo sarıldı, kulağıma fısıldadı:

— Göç yerinde ilk gece ne niyaz edersen, Tanrı kabul edermiş.

Dudağını öptüm.

— Ne dileyek, de söyle!

Bana iyice sokuldu.

— Yerimiz yurdumuz olur madem, gayri bir dö-

lümüz olmasın mı, dedi.

Islak, sıcak dudakları karşılık vermeme fırsat bırakmadı, soluğum kesildi.

Onbaşı, Fahri Yarbay'ın öğleüstü mezraya geleceğini söylediğinden, bize bunca iyilik eden komutanı davulla, barla karşılamaya gittik. Ayağı dibinde kesilecek bir kurban da götürdük. Gölün alt yanına varanda, karşıdan, tozu dumana katarak beş atlının geldiğini gördük. Onbaşı elini gözüne siper edip baktı.

— Gelen komutanımdır, dedi.

Cano'nun işareti üzerine davul vurmaya başladı, ben de yanağımı şişirerek meyimi üfledim.

Fahri Yarbay'ın yanı sıra iki asker, iki sivil gelirdi. Sivillerden biri tahrirat kâtibi, öteki orman memuruymuş. Yanımıza yaklaştanda Fahri Yarbay gemlere asıldı, biz de çalgıyı kestik.

— Merhaba ağalar, dedi Fahri Yarbay.

Eskerdeki alışkanlıkla,

— Sağ ol, diye bağırdım. Bizimkiler de peşim sıra, sağ ol, diye bağırdılar.

— Neye zahmet edip karşı çıktınız, diye sordu komutan.

— Senin uğruna ölsek azdır, dedi Cano, ayağına sarıldı. Her birimiz ayağı tozuna yüz değdirdik. Muhtar, kurbanı sürüyüp komutanın atı ayağı dibine yıktı.

— Ya bismillah deyip bıçağı çaldı. Bu ara onbaşı da tekmil verdi:

— Tesisatımız tamam, vukuatımız yoktur komutanım, çadırları da bir tamam kurmuşuz, dedi.

Hep birlikte mezraya vardık. Fahri Yarbay çadırlar önünde, kendisini karşılayan, ayağına kapanan

avratların halini hatırını sordu. Bebelere çerez dağıttı. Sonra bizi çevresinde topladı. Cümlemiz el kavuşturup divan durduk.

— Ağalar, diye söze başladı Fahri Yarbay... Cumhuriyet hükümetimiz buyruk yazıp Çakalgediği mezrasını size yurtluk vermiştir. Bundan böyle burada ekip biçmek, hayvan otarmak hakkı yalnız sizindir.

Eliyle yanındaki sivillerden birini işaretledi:

— Kaymakam vekili olan tahrirat kâtibi arkadaşımız, en kısa zamanda buranın kadastrosunu yaptırıp tapularınızı verecektir. Evlerinizi onarmak için gerekli keresteyi nereden tedarik edeceğinizi de, kıymetli ormancı arkadaşımız size bildirecektir.

Bunu söylerken de solunda dikilen orman memurunun sırtını okşadı.

— Gerekli çift araçlarını, tohumluğu, unu, otu, samanı almanız için de size, ilimiz Ziraat Bankası'ndan yetecek kadar, ödünç para verilecek.

Bizimkiler hep bir ağızdan Fahri Yarbay'a, tahrirat kâtibine, ormancıya hayırdüa okudular.

Komutan sözün bitirende, Cano iki adım ileri çıkıp yer öptü.

— Bunca eyiliğin için ne diyek, nasıl şükranlık gösterek bilmezik. Tanrı ömrün arttıra, gücün ziyade ede ki, daha nice fakir fukarayı gözedesin. Bizi namerde muhtaçlıktan kurtarıp toprak sahibi edersin, dünya malına kavuşturursun. Ömrümüz boyunca kulluk etsek, hakkını ödeyemeziz. Lakin kumandanım, bize bir baboluk daha yap! Yap ki, bunca emeğin yabana gitmeye.

Komutan gülümsedi.

— Söyle bakalım ağa, istediğiniz neymiş, bilelim, dedi.

Hep kulak kesilmiş, Cano'nun ağzına bakardık, Cano başladı:

— Dünkü gün buraya gelende, kardaşlarımızdan biri bize yurtluk verilen mezranın bereketli toprağını görende dertlendi. Şıhlar, ağalar bunca toprağı bize komazlar, dedi. Hele bizi can düşmanı belleyen Sorikoğlu, heç aman vermez, dedi. Yabana atılacak bir söz değildir. Sorikoğlu dün Kargadüzü'nü bastığı gibi, yarın burayı da basar, unumuzu, ekinimizi yakar, malımızı, pırtımızı talan eder, bizi ondurmaz.

Komutanın kaşları çatıldı.

— Cumhuriyet hükümetinin verdiği mala göz dikmek kimin haddine, dedi. Kimmiş bu Sorikoğlu denen namert ki, sizi ondurmaya?

Cano, Sorikoğlu'nun kim olduğunu, Kargadüzülülere neler ettiğini, yakılarak anlattı:

— İşte bu sebebe, bize bir baboluk daha yapmanı, Sorikoğlu'na gözdağı çekerek, hükümetin zagonunu tanıtmayı dilerik. O zalim basmazsa, ancak hükümat korkusuna basmaz obamızı; malımıza da, zahiremize de o sebeple el sürmez. Yoksa o namerde kalsa, bize heçbir zaman dirlik yüzü göstermez, diye sözünü bağladı.

Fahri Yarbay bıyıklarını yolarak, Cano'yu dinlerdi. Sorikoğlu'nun şerrine temelden içerlediği görüldü. Cano sözünü bitirinde, celallenip kaymakam vekilinin yüzüne patladı:

— Bu Sorikoğlu ne mene bir şıhtır ki, Allah'tan korkmaz, peygamberden utanmaz, fukaraya zulmetmeye kalkar? Gazi Paşamızın gününde böyle namertlik edilir mi? Edilirse, iki paralık şıhların, ağaların Cumhuriyet zagonlarını çiğnemelerine göz yumulur mu? Bu düvelin candarması, askeri ne güne durur? Müfettiş paşa duysa acep ne der bu hale?

Kaymakam vekilinin yüzü sararmıştı, ellerini ovuşturdu.

— Kazamız sınırları içinde bugüne değin böyle uygunsuz işlerin vukuu hiç yoktu yarbayım. Sorikoğlu, bu namertliği ne cesaretle işlemiş, şaşmışım. Derhal çaresine bakarım, hiç merak buyurmayın. Cumhuriyet zagonlarına itaat etmeyenin haddini bildirmek hükûmatın birinci vazifesidir.

Fahri Yarbay yatıştı.

— Bunların yularını gevşetmeye hiç gelmez, dedi. Aman kardaşım, yoksa başını alır giderler, zapt edemezsin. Yarın ilk işin, o şihî hükûmete çağirtmak olsun. Herifî iyice hizaya getirmelisin ki, bir daha bu fukaralara nahak yere zulmetmeye.

Kaymakam vekili,

— Merak buyurmayın, akşamdan yollarım candarmayı, alır getirtirim, dedi. Sonra bize döndü.

— Bundan böyle Sorikoğlu'ndan yana hiç korkunuz olmasın ağalar, dedi, hiç kimse kılınıza doku-namaz. Cümlemiz Cumhuriyet kanunlarının hima-yesindeyiz. Ben burada hükûmetin vekiliyim. Başınız sıkılında koşup bana gelin! Her derdinize merhem bulmak, boynumun borcudur. Çok yakın zamanda toprağınızın tapularını da veririk inşaallah.

Cano, her ikisine de hayırdualar etti.

— Tanrı, devlete millete zeval vermeye, dedi.

Yanıma gelende rahat bir soluk verdi.

— Bu abdest çok namaz kıldırır Sorikoğlu'na, diye fısıldadı.

Ne var ki, komutanın, kaymakamın ahdu peymanı Velo Dayı'nın yüreğine gerekli ferahlığı getirmemişti. Yüzü asıktı. Bir şey söylemek ister, Cano'dan sakınıp söyleyemezdi. Velo Dayı'nın tedirginliğini komutan fark etti.

— Bir şey mi söylemek istersin ağa, dedi.

Velo Dayı, Cano'ya bakmadan ileri vardı, önce komutanın, sonra kaymakamın elini öptü:

— Bize toprak verirsiniz, ev bark verirsiniz, bizi Sorikoğlu'nun şerrinden korumaya ant içersiz. Görürüm ki, sözleriniz kardaşlarımın yüzlerini güldürmüş, yüreklerini aydınlatmıştır. Ne diyeyim, Tanrı sizden razı olsun.

Velo Dayı, sözünün burasında duraladı. Bir zaman sakalı, bıyığı ile oynadı.

— Sözü nasıl toparlayacağımı bilemezim, diye yeniden başladı konuşmaya, söyleyeceklerimden Cano'nun bana kızacağını bilirim. Kızsa da söylemem gerek. Böyle günde susmak olmaz. Herkes doğru, eğri bildiğini söylemelidir.

Komutan,

— Çekinme ağa, söyle, dedi.

Velo Dayı başını salladı:

— Şunu demek isterim ki, biz Kargadüzü'nden Çakalgediği'ne göçmüş bir avuç insanık. Başımızda şıhımız, ağamız yoktur. Öyleyken yeni zagona uyarak, bu toprakları bize tapularsınız. İyi hoş, lakin şıhların, ağaların şerri korkutur beni. Bunca iyi toprağı bizim gibi sahipsiz üç-beş fakir kula bırakacaklarına, ayıp değil a, bir türlü akıl erdiremezim. Bir fırsatını kollayıp onu elimizden alırlar, maazallah bizi eskisinden beter ederler. Onun için gelin, bize bir iyilik edin! Çakalgediği'nin tapusunu bize veremeyin! Bura şimdi nasıl devletin malı ise, gene öyle kalsın varsın. Biz devlet babonun marabası, yarıcısı olarak. Buralarda çalışsak, ürünümüzü devlet babo ile bölüşek. O zaman yüreğim rahat eder. Heçbir şeyden kuşum, korkum kalmaz. Sebebi şu ki, devlet babo atamız olanda, şıhlardan, ağalardan heçbiri

malımıza, ekinimize el uzatamaz. Gazi Paşa'nın malına, toprağına el uzatmak kimin haddine? Yedi düvel baş edememiş onunla, Şih Sayıtlı darağacını boylamış. Bunlar elbet ki, el uzatamaz. Velakin toprak bizim malımız olanda iş değişir. Onu elimizden almak için birbiriyle yarışır. Türlü düzen edip bizi namerde muhtaç düşürürler. Biz bir avuç insan, ağasız, beysiz onlarla baş edemeziz komutan.

Velo Dayı sözünü tekmilleyince, Fahri Yarbay onun sırtını okşadı.

— Boşuna dertlenmişsin ağa, dedi, Cumhuriyet Hükümeti, Çakalgediği'ni tapulamakla sizi şihlara, ağalara karşı kanadı altına alır, bir bakıma ağanız, beyiniz olur. Hükümetin hışmını üzerine çekmeyi göze almadan kim dokunabilir bundan böyle size? Yüreğini boşuna sıkıntıya sokma ağa, dedi, yeniden sırtını okşadı.

Bu kez Cano, Velo Dayı'ya kızmadı:

— Velo'nun da, benim de, tümümüzün de kusuraumuza bakma komutan! Bu işlere aklımız pek ermez bizim. Şimdiyecek mal sahibi, toprak sahibi olmamışık. Hep şihların, ağaların kulluğunu etmişik. İyisini, doğrusunu sen daha iyi bilirsin. Nasıl edin dersen öyle ederik. Ne var ki, Velo'nun dediği gibi, toprak devlet babo'nun olursa, yarın öbür gün bölüşek, diye kavgaya durmayız. Toprak devletin olanda, sana iyisi, bana kötüsü düştü, diye kimse ağzını açamaz. Toprağı tüm sürer, üzerinde elbirliği ile çalışırık.

Komutan, şehre er dönmek istediğinden, sözü kısa kesti:

— Siz hele tapunuzu alın, toprağa sahip olun, sonra üzerinde nasıl dilerseniz öyle çalışırsınız. Kendi bileceğiniz iş, dedi; bir kez daha, şihdan, ağa-

dan bir zarar gelir diye kuşkunuz olmaya, dedi.

Gerçekten de Fahri Yarbay'ın dediği çıktı. Bir daha obamıza Sorikoğlu'nun gölgesi düşmedi. Gün günden yüreğimiz rahatlardı, güvenimiz artardı. Çakalgediği'ne yerleşmeye koyulurduk, işe dört elle sarılırdık. Her işimizi imece ile görürdük. Orman memurunun gösterdiği yerden büyük ağaçları birbirimizle yarışarak biçerdik. Balta ile ağaç devirmede Cano ile Cemşido başta gelirdi. Baltayı ustalıkla kullanırlar, yorulmak ne bilmezlerdi. Üç haftada dağın koca ormanını devirdik, Çakalgediği'ne indirdik. Komların onarılmasında çoluk çocuk, karıncalar gibi didindik. Az zamanda komların üzeri kalaslarla, toprakla örtüldü. Kapısı, penceresi takıldı. Doğramacılıkta Velo Dayı'nın üstüne yoktu. Ustalığını göstereceğini diye, her komun kapısını başka biçimde yontardı. Sıra bizim kapımıza gelende Cemo'ya seslendi:

— Cemo Gelin, dedi, senin komun kapısını, penceresini daha bir süslü oyacağım. Bilirsin neden?

— Ne bileyim, dedi Cemo, fikrinin içinde miyim?

— Bilirsin, bilirsin, dedi Velo Dayı, kümesini beğenen tavuk, yumurtaya oturur, derler. Sen de kapıyı, pencereni süslü görende, dölleneceğine durursun, diye düşündüm.

Cemo, yarasına bıçak salınmış gibi gerildi. Velo Dayı'ya bir şey demedi ya, içi kaynardı, görürdüm. Velo Dayı'nın başına dikilen Cafero'nun gebe karısı,

— Kapıynan, pencereynen dölleneceğini bilseler, erleri, kısır karılarına saray yaptırırlardı, hey Velo, dedi de, Cemo'nun yarasına tuz biber ekti. Fakir Cemo, kısır karı sözüne tüm gece ağladı koyununda.

— Netsem, neylesem, döl tutmak için ocaklara adak mı götürsem, dedi durdu.

Köylümüzün çift araçlarını, tohumluğunu, hayvanını tedarik etmemiz, komları onarmamız kadar kolay olmadı. Ziraat Bankası'ndan parayı ha deyince alamadık. Bankanın başı, toprağımızın tapusunu almadan bize para vermek istemezdi. Tapunun ne zaman çıkacağını ise kimse bilmezdi.

Kaymakam vekili, Fahri Yarbay'ın zoruyla, çıkar bir yol düşündü. Çakalgediği'ni hükümetten bize iki yüz altına kiraladı. Senetleri imzaladığımız gün,

— Velo Dayı'nın istediği oldu işte, dedi kaymakam, devlet babonun marabası, yarıcısı oldunuz, böylece...

Hükümete iki yüz altın borçlanıp toprağın ekicisi olduktan sonra, Ziraat Bankası da bize ödünç para vermeye yanaştı. Ne var ki, hatırlı bir kişiyi kefil etmeden de parayı avucumuza saymadı. Kaymakam vekili, o işi de üzerine aldı, hatırını sayan ağanın birini senedimize kefil etti. Kim, diye sormadık.

Şehirden onca para ile dönende, Çakalgediği halkı düğün bayram etti. Heç bu kadar parayı bir arada gören olmamıştı. Parayı bölüşek, diye tutturdu Cafero ile karısı. Cemşido ile karıları da onlara katıldılar:

— He bölüşek, dediler, ola ki, bir bagi basa obamızı. Topluca kaptırmayak paramızı.

Cano diklenmese, birer ikişer tümü de, bölüşek, diyenlere katılacaklardı.

Cano,

— Etmeyin ağalar, bacılar, dedi; bize bu para, kemerlerimizde saklayak, diye verilmemiştir. Çakalgediği'ni mamure edek, diye verilmiştir. Pulluk, tohumluk tedarik edek, toprağımızı sürüp ekek diye

verilmiştir. Paraları bölüşürsek, teker teker bunların heçbirini yapamazık. Ne pulluk alınır, ne toprak sürülür. Maazallah gölün kenarında mezra, Kerbela'ya döner. Bize onca iyilik yapan yiğit komutanımızın yüzün kara çıkartmak mı isteriz? Bizi arkalayan büyüklerimizi aldatmış, onlara sadakatsizlik etmiş olmaz mıyık? Bu sebeple paralar bölüşülmeyecektir kardaşlar, dedi.

Cafero ile Cemşido, Cano'nun kesin sözlerine karşı bir şey diyemediler, canları sıkılsa da, dillerini tuttular. Velo Dayı, Cano'yu arkaladı,

— Doğrusun Cano, dedi, parayı bölüşmemiz hatta olur. Biz para taşımaya alışkın değilik. Avratlarımızsa ellerine geçen parayı köstebek gibi toprağa gizlerler. Öldürsen bir daha meydana çıkarmazlar. İyisi mi, para eskiden nasıl agramızda dururdu ise, şimdi de seninle muhtarda dursun. Tutak ki, ağanın vekilharcısınsınız. Başımız sıkılанда size başvururuk. Memo'nun yazması vardır, o da sarfiyatımızı deftere geçirir.

Velo Dayı'nın teklifi geleneğe uygun görüldü, beğenildi. Cümlesi,

— Öyle edelim, dediler.

Cano'nun gerilen yüzü gevşedi.

— Hele pulluğumuz alak, tohumluğumuzu, kışlık unumuzu ambara koyak, sonrası bizim vekil-harçlığımıza heç ihtiyaç kalmaz. Paranın artanını bir tamam paylaşırık.

Bunun üzerine paranın nerelere harcanacağı görüşüldü. Cafero, fazla para harcanmasın diye, bu yıl Velo Dayı'nın yapacağı karasapanla idare edilmesini ileri sürdüyse de, muhtar iki pulluk alınmasını gerekli gördü. Bir pulluk işimizi görebilirdi. Lakin tek pulluk sakatlanırsa, tamir edilesiye toprağın tavi

kaçabilirdi. Bu sebeple iki pulluk alınması doğru görüldü. Sonra tohumluğa, yiyeceğe geçildi. Yetmiş canın geçimi için ne kadar buğday, arpa ununa ihtiyaç olduğu, ne kadar yeri sürmek, ne kadar tohum saçmak gerektiği ince ince hesaplandı. Tohumluk olarak on çuval buğday, otuz çuval arpa, çavdar, yulaf alacaktık. Kışlık yiyeceğimiz için de seksen çuval buğday unu, yirmi çuval arpa unu tedarik edecektik. Bunları paçal edip ambara yığacaktık. Hayvanlar için meramızdan kışacak çok ot biçip kurutmak mümkündü. Gene de ambarımızda hayvanlar için yulaf, arpa bulundurmalıydık. Muhtar, Cano, Velo Dayı, bir de ben il'e gidip kararlaştırılanları satın alacaktık. Kalanlar, biz dönesiye, el sürülmemiş komlardan ikisini onarıp ambar biçimine sokacaklardı.

Uzun sözün kısası, birkaç hafta geçmeden tohumluğumuzu da, kışlık zahiremizi de ambarlara koymuştuk. Demiri yeşil boyalı iki müceddet pulluğumuz, toprağın bağırını eşmeye başlamıştı. Heç kimse işten kaçmazdı. Toprağı elbirliği ile işlemek, bizi birbirimize akraba etmişti sanki. Her zamandan çok birbirimizin sağlığı ile ilgilenirdik. Hasta olanın işini seve seve üzerimize alırdık. İş hep birlik gördüğümüzden, bir arada yer içer olmuştuk. Akşamları komların önünde büyük ateşler yanardı. Türkü, oyun ile inilerdi mezranın çevresi. Her gün biraz daha canlanır, keyiflenirdik.

Cano'nun artan paraları bölüştürmesi mezraya başka bir şevk getirmişti. Komların avlusunda meleşen hayvanların sayısı her gün artardı. Ben de Cemo'ya iki keçi, bir inek almaya karar verdim, ondan habersiz ... Panayırı'na gittim. Dersim'deki aşiretler

tüm hayvanlarını panayıra döktüklerinden, talihi-me hayvanlar çok ucuza giderdi. Bu sebeple keçiler-den başka, bir düve ile üç koyun satın aldım. Hayvanları panayıra indirenlerin yüzü asıktı. Dalgın dalgın çubuk tüttürürlerdi. Önüne beş koyun katmış götüren köylünün biri,

— Panayırda bunca hayvan bolluğu heç görülmemiştir çocukluğumdan beri, dedi. Ucuz pahalı demez hayvanları elden çıkarmaya bakar Dersimliler. Bunda bir iş vardır. Seyyitleri remil atıp keçinin kuyruğuna bakmış, kışın zorlu olacağını haber vermiş olmalı. Hayvanlar açlıktan kırılacağına, üç-beş meci diyeye de satılsa kâr.

Boyunlarına takılacak çanları olmadığından, hayvanlar için panayırda satılık çan aradım. Çanların heçbirini beğenmedim. Biz sanattan çekileli çancılık kötülemişti. Ne var ki, çanları yoklarken birden çancılığım depreşti. Erimiş bakır kokusu burnumu sızlattı. O saat kararımı verdim. İmece işleri hafifleyende döküm araçlarımı, kalıplarımı yenileyip çan dökecektim. Hem obamızı çanlarımla şenlendirecektim, hem de pazarcılık edip çancı ustalığımın hakkına para kazanacaktım eskisi gibi. Çanları beğenmediğimden hayvanlarım için türlü renkte boncuk dizileri aldım. Boncukları görende, mahzun olmaya, diye Cemo için de bir dizi boncuk aradım. Mercan Gölleği hatırıma düştü, Cemo'ya âlâ bir mercan dizisi seçtim.

Cemo hayvanları görende kopup geldi:

— Bunlar bizim, he mi kurban?

— He, senin ceyran, hepsi senin. Tanrı kem gözden sakına. Kısmetin gürmüş. Sana iki keçi alayım, diye panayıra vardım, baktım ki hayvanlar yok pa-hasına gider, ben de iki keçiden başka üç koyunla

bir düve satın aldım senin için. Sevmişsin hayvanlarını?

Sormaya lüzum yoktu. Cemo hayvanın birini bırakır, ötekine sarılırdı. Durmadan yüzün gözün öperdi.

Öteden hayvanları görenler, gelirlerdi. Uğurlu kademli olsun, diye çevremizde toplanırlardı. Hepsi de hayvanları beğenmişlerdi. Bebe gibi okşar, severlerdi. Düvenin memelerini, biri bırakır, öbürü yoklardı.

— Sağlama bir batman süt verir bu hayvan, derlerdi, nazara gelmesin diye, 'Maşallah!' çekerlerdi.

Cemo, bildiği çiçek, hayvan adlarından seçerek, mallarımızın her birine ad taktı. En çok tüyleri atlas gibi ışıldayan karakeçiden hoşlandığından onun adını seçmede titizlik gösterdi. Koduğu birçok adı beğenmedi. En sonunda gözlerinin rengine baktı.

— Mercan gözlü keçimin adı Mercan ola, dedi. Saçındaki çingirdaklardan birin koparıp ona takmak isteyende elini tuttum,

— Yok kurban, dedim, onlar senden başkasına yaraşmaz.

Heybedeki boncukları çıkardım,

— Hele şunları tak hayvanlara şimdi. İlk fırsatta her birine ayrı birer çan dökerim, dedim.

Cemo,

— Nerede dökersin, nasıl dökersin, diye sormadı. Boncukların dürülü kâğıtlarını yırtardı. Her birinden yeşil, mavi, kırmızı boncuk dizileri çıkanda, bir kez çığlığı basardı. Dizileri önce kendi gerdanında sınar, sonra hayvanın boğazına takardı.

Kırmızı boncukları Mercan'ın boynuna bağlayanda hayvanın yüzünü öptü.

— Pek yaraşmadı mı kurban, dedi.

— He, pek yaraştı, dedim. Koynuma el attım, mercan dizisini kâğıdından çıkardım.

— Dur hele, şunları da senin boynuna takak, dedim, anasına yaraşan, kızına tümünden yaraşır.

Mercanları görende gözlerinin içi yandı.

— Anamın mercanlarından mı getirdin bana? O... kurban, diye boynuma atıldı. Sarmaştık, öpüp koklayarak mercanları boynuna bağladım. Avratlar tahsin çekip,

— Pek yaraştı, dediler.

O sırada yanımıza Cano geldi. Boğazına bir şey tıkanmış gibi yutkunurdu. Bir şey söylemek ister, söyleyemezdi, dudakları titrerdi. Kızını bağına bastı, yanağını yanağına sürttü, gözünün yaşı sakalından süzülür, giderdi.

— Boynunda mercan dizisiyle seni görende anan dirilmiş sandım Cemo, diye iç geçirirdi. Tanrım talihini onunkine benzetmeye!

Aldığım hayvanlar tüm yüklüydü. Bir düvenin karnı boştu. Onu satan Dersimli, yaşı küçük olduğundan boğaya çektirmediğini söylemişti.

Velo Dayı hayvanın sağrısını yakaladı.

— Dersimli, on yaşında kızını satar da, hayvana gelince boğadan kıskanır. On beşinde kız gibi bu mal. Tam dölleneceği sıra. Kızıışmış hemi de. Gözünün akını belirtir, havayı koklar durmadan, boğa kokusunu izler. Vakit kaybetmeden boğaya çektirmeli ki, ilk yaza döllene, dedi.

Cemo'nun Menekşe Kız dediği düvemizi, Kargadüzü'nün boğasına çektirmeyi kararlaştırdık.

Cemo,

— Malımızı Kargadüzü'ne götürmeden n'ola Veysel Karani Hazretleri'nin ziyaretine gidek, dedi.

— Neye ki, diye sordum.

— Neye olacak? Döl bereketi için. Herkes Veysel Karani Hazretleri'ne adak götürür. Ora pınarından su getirir.

— Eyi ama kurban, irak yer ora. İki gün çeker gidip gelmesi. Helak olursun.

— Heçbir şey olmazım, dedi, malımızın döl bereketi uğruna her zorluğa katlanırım ben.

Cemo'nun bunca zahmeti göze almasından anladım ki, hayvanı bahane eder, kendi için adak götürmek, niyazda bulunmak dilerdi. Şimdiye gitmek istememesi, belki onurundandı, belki kancıkların diline düşme korkusundan.

— Sen yolu göze alanda, n'ola giderik, dedim.

Nadas sıramı bitirende yola çıktık. Giderken de, dönerken de Cemo bezginlik göstermedi. Az konuştu, dudağı aralığından hep dua mırıldandı.

Akşam vakti Veysel Karani'nin türbesine vardık. Büyük bir ziyaretgâhtı. Avlusunu, kale gibi muhkem duvarlar çevirirdi. Duvar diplerinde niyaza gelmiş kişiler, dertli ihtiyarlar, şifa arayan deliler, döl isteyen avratlar oturur ya da uyanık yatarlardı. Avlunun oymalı kapısından içeri girmeden, pınarın oluğundan avuçlarımızla kana kana su içtik.

Ziyaretgâhın her yanı yazılar, nakışlarla süslüydü. Türbedar, büyük anahtarla türbenin kapısını açtı, pabuçlarımızı elimize alıp içeri girdik. Her yan kilim, her yan halı döşeliydi. Duvarlar nakışlar, ayetlerle işlemeli idi. Bir kapıdan daha geçtik. Kafesten perdenin ardında Veysel Karani Hazretleri yatardı. Sandukasının üzeri yeşil ipek kaftan örtülüydü.

Cemo, yatacının önünde diz çöktü, kafesin tellerine asılıp Veysel Karani'den niyazlarda bulundu. Ne söylediğini duymazdım. Sonra koynundan çıkardığı

paraları içeri saçı. Yerler para doluydu.

Geceyi biz de türbenin avlusunda geçirdik. Cemo'yu dizime yatırdım. Bütün gün yol tepmişken, yüzü ay gibi ışıldardı. Döllenme umudu ile rahatlamıştı. Aylardan beri ilk kez kuzu gibi uyurdu.

Dönüşün, üç gün içsin diye pınardan bir testi su götürdü.

Gözleri iyice aklandığından, sağı solu süstüğünden, döner dönmez Cemo ile birlik Menekşe Kız'ı boğaya çekterek diye, Kargadüzü'ne götürdük. Köye yaklaştıkça hayvan havayı koklayıp böğürmeye, acelesinden bizi sürümeye başladı. Boğanın sahibi Zülfikâr'a, Cano'nun, muhtarın, Velo Dayı'nın, Cemşido'nun, hasılı cümlesinin selamını ilettik. Paramızı, armağanımızı verdik. Almak istemedi, zorla kabul ettirdik.

İşe gitmemiş olanlar düve ile geldiğimizi görenden sağdan soldan seyirtip çevremizde toplandılar. Hem hatır sorarlar, hem düveyi hayranlıkla yoklardı.

— Kimindir bu hayvan? Ağanızın mı?

— Yok, dedi Cemo, bizimdir, Memo panayırdan almıştır.

— Doğrisin?

— He vallaha, karnı yüklü üç koyunumuz, iki keçimiz daha vardır.

Ben söze karışıp,

— Biz gibi, her kişinin malı, davarı vardır. Pan-kadan ödünç para almışsızdır. Ambarımızı un doldurmuşuzdur. Müceddet pulluklar almışsınız, tarlaya tohumluğumuzu saçmışsızdır, diye mezradan haber verende şaşırırlar, elleriyle dizlerini döverler, bizimle birlik göçmediklerinden pişmanlık getirirlerdi. Zül-

fıkâr dert yanarak haber verdi ki, Sorikoğlu, boşalan haymalara tanımadık marabalar getirmiş, yerleştirmişti. Kargadüzü'nün dirliği düzeni bozulmuştur. Zülfikâr'ın karısı, Cemo'nun ellerine sarılıp,

— Kavgamız, gürültümüz, heç eksik değildir. Ağzımızın tadı kalmamıştır. N'ola erin, yurtluk bir yer de bize bula. Efendi zabiti, onun hatırın sayar.

Zülfikâr, avradının isteğini tekrarladı:

— He Memo Ağa, şefaet et, önümüze düş de, bi zi Sorikoğlu'nun zulmünden kurtar, dedi. Ötekiler de niyaza katılınca, sordum:

— Essahtan göcmeyi diler misiniz?

— Beli, dediler, iyi bir yurtluk bulsak bir saat durmazık burada.

Ben gibi Cemo da sevindi bu işe, şevka geldi,

— Heç merak etmeyin, Memo hacetinizi görür, dedi.

O bıraktı ben aldım:

— Fahri Yarbay fukara babosudur. Her yardım dileyene elini uzatır. Size de yurtluk bulacağından heç kuşum yoktur. Ne vakit dilerseniz, bizim oraya gelin! Önünüze düşer, sizi Fahri Yarbayıma götürürüm, diye söz verdim. Ziyadesiyle sevindiler, hayırduda bulundular.

Biz konuşanda, Menekşe Kız direnir, ayaklanırdı. Gözlerinin akı iyice belermişti. İpinden asılır, başın alamazdım. Zülfikâr'a,

— Hele kardaş, dedim, önümüze düş de, şu hayvanı bir çektirek. Baksana hasretliğe dayanamaz.

— Çektirek kardaş, dedi Zülfikâr. Önümüze düştü, hep birlik yürüdük.

Zülfikâr'ın boğası köyün alt yanında, dere otlığındaydı. Genç, iyi besili, ensesi kalın bir hayvandı. Zaptı güç olduğundan çifte zincirle kazığa vurul-

muştı. Boğa, Menekşe Kız'ı görende öyle bir böğürüp zincirlerini şangırdattı ki, dere boyunda gök gürler sandım. Genç düvenin korkudan bacakları titrerdi.

Boğa yeri eşmeye, zincirlerini şangırdatıp bağlı olduğu kazığın çevresinde dönmeye başladı.

Zülfikâr derenin soğuk suyundan bakracı dolurup hayvana yürüdü.

— Hele çalı malı hele, diye bağırdı, kancığı görende deli divane olursun. Acık sabırlı ol! T...a bir bakraç su çalak ki yayın gerile, dedi.

Köylüler boğanın zincirinden tutup hayvanı zapta çalıştılar. Zülfikâr'ın, suyu hayvanın apışına çalmasına yardım ettiler. Ben, Menekşe Kız'ı yularından çekip ağaca bağladım. İpini kısa tuttum ki, sağa sola kaçmaya. Menekşe Kız gözlerini boğadan ayırmazdı. Burnunun delikleri açılır kapanırdı, durmadan titrer, böğürürdü.

Avratlar,

— Döllene, döllene, diye niyazda bulunduğu sırada, Zülfikâr, boğanın zincirini boşladı. Hayvan ayaklarından taş, toprak saçılarak, horklayıp böğürerek, kuyruğun' yılan gibi sağa sola çarparak saldırdı, tetik davranıp yana sıçramasam ezilecektim. Zülfikâr'ın boğası koklaşıp sevişme ne bilmez, gözü dönmüş uğrı gibi aştı Menekşe Kız'ı.

Kargadüzü'nden dönüşün Cemo, anasını ziyaret etmek diledi. Mercan Gölleği'ne uğrayak, dedi. Vakit erkendi, rıza gösterdim. Cano'nun değirmeni önünden Zozana'ya vurduk. Değirmenin çarkı dönmezdi. Avlusu ıssızdı. Cano orayı terk edeli, değirmen çökmüş, yıkıntı halini almıştı. Yüreğime dokandı,

— Güzün iyi çan satar, önümüzdeki yaz da tarladan bereketli bir ürün kaldırırsak, 'Çakalgediği'nde Cano'ya tek taşlı bir değirmen kurarık, dedim. Değirmenden ayrılalı babonun eski keyfi, neşesi yoktur.

— Doğrusun, dedi Cemo, Cano uykusunda hep değirmen sayıklar, sen çan, çingırdak sayıklarsın.

Cemo'yu omzundan tuttum,

— Dönüşümde çan, çingırdak sayıklar mıyım bilmezim. Lakin ne yalan söyleyeyim, işimin hasretini çekerim. Er kısmına işinden de, eşinden de ayrılmak güç gelir.

Cemo, değirmen arkından geçmek istemeyen Menekşe Kız'ın ipinden asıldı,

— İyi ama kurban, dedi, senin işin bir uğursuz iştir. Çana, çingırdağa kavuşayım dersen, eşinden ayrılırsın.

— O ne biçim sözdür Cemo? İki üç hafta obalara gitmek, çan pazarlamak neye eşimden ayrılmak ola? İki-üç hafta ne ki? Göz açıp kapayana dek geçer.

Cemo, hayvanın su içmek istediğini görende, yularını çekiştirmekten vazgeçti, başını serbestledi.

— Ayrılığın günü haftası fark etmez. Acısı, aynı acıdır. Sen şehre gidende gözden kayboldun mu, hasretliğin acısı çöker yüreğime. Vakit geçmek bilmez, gündüzün elim iş tutmaz, geceleyin gözüme uyku girmez. Hep yolunu gözlerim.

Çenesinden tuttum kaldırdım,

— Ne edek, çan çingırdak dökmeye tövbe mi diyek kurban?

Acı acı güldü,

— Yok kurban, dedi, neye tövbe edeceksin? Çan dökmezsən, işinin hasretliği yüreğini karartır,

gözün beni temelli görmez olur. Ne edek, yazım böyle yazılmıştır, hasretliğe dayanmak bana düşer.

Soluk verir gibi sesini yavaşlattı:

— Döllenmeyi onca isteyişim, bu yüzdendir. Sen gidende yavrumu bağırma basar, avunurum.

Eğilip avuçlarıyla yüzüne su çarptı, gözyaşlarını görmemi istemezdi. Bir söz bulup söyleyemedim.

Mercan Gölleği'ne varanda hayvanı otlamaya bıraktık. Cemo koştu, gölletin sularını şapırdattı.

— Anacığım, beni duyar mısın? Cemo kızın ziyaretine gelmiştir, dedi. Çakalgediği'ne bir tamam yerleşmişiz gayri anacığım. Çiftimiz, toprağımız olmuştur. Büyük komlarda otururuk. Memo panayır-dan üç koyun, iki keçi, bir düve almıştır. Koyunları-mın, keçilerimin karınları yüklüdür, önümüzdeki yaza tüm dölleyeceklerdir. Düvemizi Kargadüzü'n-de boğaya çektirmişizdir. Lakin benim karnım hâlâ boştur anacığım. Bin ilaç etmiş, bir faydasını görme-mişimdir. En sonu üç günlük yola varıp Veysel Kara-ni Hazretleri'ni ziyaret etmişim, toprağına yüz sür-müşümdür. Döl vermesi için niyazda bulunmuşum-dur. Şimdi sana vardım, sen de bana imdat eyle ana-cığım! Komşularım Zelho ile Zeyno, karınlarını şişi-rip dolaşırlar, bana nispet verirler, durmadan urçan¹ sözün edip yüreğimi dağlarlar. Gerçekten urçan mı-yım ki bir türlü döllenmezim anacığım?

Cemo üzerinden kaftanını attı, çıplak soyundu:

— Kalçalarım Zelho'dan da, Zeyno'dan da, öbür kancıklardan da geniş değil mi? Şu karnım ikiz döl tutsa acap taşımaz mı? İkiz dölleyende şu iri me-miklerim süde sandırmaz mı onları ki, Tanrı beni a-nalıktan mahrum bırakır? Erimi sorarsan, erlerin hası, erkekliğinin heç kusuru yoktur. Menekşe Kız'a

¹ Urçan: Kısır.

aşan boğa gibi güçlüdür. Gece demez, gündüz demez, hamur gibi ezer beni.

Cemo bunları söylerken hırsından titrerdi. Vücutu bir kızarır, bir sararırdı. Boğa, Menekşe'yi aşalı beri bu sıtmaya tutulmuştu. Kolum beline dolananda inledi, yere devrildi. İçinin ateşini yüzüme soludu.

— Erim, arslanım, diye iniledi, dölle gayri beni!

Akşam vakti Çakalgediği'ne dönende, tarlaların ekimini tamamlamış olan erkekleri, çubuklarını keyifle tüttürür bulduk. Yanlarına varıp Kargadüzü'ndeki cenk kardaşlarının selamlarını ilettim.

— Cümlesi bizimle birlik göçmediklerinden pişmanlık getirirler, dedim, Sorikoğlu, sizden boşalan haymalara maraba doldurup rahatlarını kaçırmıştır. Fahri Yarbay'dan medet dilerler. N'ola bize de yurtluk bir yer bulsa da göçsek, derler; kılavuzluğum dilerler.

Hepsi, cık cık edip kafa salladılar, Sorikoğlu'na beddua yağdırdılar. Cano,

— Kılavuzluğa söz vermiş misindir kurban, dedi.

— Beli, dedim, vermişimdir. Ne vakit dilersez, önünüze düşer, sizi Fahri Yarbay'ın katına çıkarırım, demişimdir, bir iyi komutandır, elbet ki size de yardım elini uzatır, demişimdir.

Cano, çubuğunu ağzından çekip yere tükürdü.

— Bunu iyi etmemişsindir Memo, dedi. Vaktınan düşünüp bizimle birlik gelmeyenler, n'ola, vebalin' çeksinler. Günahlarına ortak çıkmaya heç mecburluğumuz yoktur. Bize düşeni biz yapmışızdır vaktınan.

Cano'nun hoşnutsuzluğu sebebini birden kavrayamadım.

— Başı darda olanlara yardım etmek insanlığın şanından değil midir Cano? Bunun kötülük neresindedir ki, kınarsın beni, dedim.

Cano başını salladı.

— Oğul, dedi, uyumuş yılanın kuyruğuna basıp uyarmak ne zorumuza? Sen göçmek isteyenlere kılavuzlukla, iyilik ederim dersin, Sorikoğlu öyle anlamaz, işi tersinden alır, “Şıh Mahmut’un eski kulları, adam olmuş da, marabamı ayartırlar, göçürürler,” der. Durup dururken Sorikoğlu’nun düşmanlığını tazelemek neye?

Velo Dayı, Cano’yu destekledi.

— Doğru söyler Cano, dedi, cenk kardaşlarımız göçme fırsatını kaçırmışlardır. Şimdi onların önüne düşüp göçmelerine yardım edersek, Sorikoğlu bize yeniden düşman kesilir. Hayvanlarımıza, ekimize zarar vermekle kalmaz, tüm şıhların, ağaların düşmanlığını üzerimize çeker. Marabalara kötü örnek olurlar, onları ayartırlar, göçürürler, toprak sahibi ederler, ondurmayak bunları, der de, üzerimize bela kesilirler. Bir daha iflah olmayık.

O vakte dek kimsede, Sorikoğlu’ndan bunca yılgınlık görmediğimden şaşırdım. Toprak sahibi olmak, yiğitliğini mi alırdı bunların?

— Siz, cenk kardaşlarınızı Sorikoğlu’nun zulmüne terk ederik dersiniz, n’ola, ben de kılavuzluk etmezim, dedim.

Cemo, o sıra yanımıza gelmişti.

— Yok, dedi, yok kurban, verdiğin sözden cayma! Bunu sana yakıştırmazım. Sen doğrusın. Bunlar hata işlerler, hodpesentlik ederler.

Cano, elini kolunu sallayarak,

— Ne biçim bir sözdür bu, Cemo, dedi, neye bizi hodpesentlikle suçlarsın?

— Hodpesentlik değilse, Kargadüzü'nde kalanlarımızın da Sorikoğlu'nun zulmünden kurtulmasına neden tereddüt gösterirsiniz?

Velo Dayı çubuğunu çekistirdi.

— Hodpesentlik değil, temkinli hareket ederik, düşmanı üzerimize çekmek istemeyiz, o kadar, dedi.

Cemo celallendi,

— Temkin değil, düşmana boyun eğmektir bu, diye bağırdı, düşmanı üzerine çekmek istemeyen, ona karşı kor, gücünü tanıtır. Dediğiniz doğru da, Sorikoğlu göçüp buraya yerleşmemizi marabaları için kötü örnek sayarsa, öteki kardaşlarımıza kılavuzluk etmesek de, bu düşmanlığını gösterecektir er geç. Onun bugünkü davranışına bakıp aldanmak neye? Er geç hayınlığını gösterip bizi perişan etmeyi dileyecektir. Öyleyse Memo neden kardaşlarımızın önüne geçip onları toprak, mal sahibi etmeye? Onlar da biz gibi toprak, mülk sahibi ola ki, Sorikoğlu'na karşı, safımızda toplanalar. İki dere birleşir, çay olur. Derenin sökemediği kayayı, çay daha kolay söker, sürükler.

Cano kalktı, Cemo'yu alnından öptü.

— Tahsin sana kızım, dedi, yiğitliğinle, aklınla bin yaşa! Beynimiz sulanmış her hal bizim. Doğrusun! Biz yanlış düşünüyoruz, cebinlik ederik. Dereler birleşir çay olur. Çok doğru bir söz. Çoğalmak, güçlenmek gerek. Her fırsatta sayımızı arttırarak ki, düşman bizi bastırıp alt edemeye.

Velo Dayı, hık mık ettiyse de, sonunda o da Cemo'ya hak verdi. Böylece Kargadüzü'nden göçmek isteyenleri Fahri Yarbay'ın katına iletmemi cümlesi uygun gördüler. Yalnız Velo Dayı, Sorikoğlu duymasın diye işi gizli tutmamızı istedi ki, buna da bir kimsenin itirazı olmadı.

Kargadüzü'nden üç kişiyi ardıma katarak Fahri Yarbay'a götürdüm. Biri Zülfikâr'dı.

— Böyleyken böyle komutanım, diye anlattım Şube Reisi'ne, bu kardaşlarımız da yurtluk bulup göçmek dilerler. Onlara da bir baboluk et ki, Sorik-oğlu'nun zulmünden kurtulalar.

Zülfikâr, ileri varıp komutanın elini öptü, başına kodu.

— Ne olursa senden olur kumandan, dedi, senin hatırın büyük. Kardaşlarımızı toprak sahibi ettin, davara, celebe kavuşturdun, bize de şefaath eyle!

Koynuna davranıp bir kese çıkardı, şingirdatarak, Fahri Yarbay'ın önüne boşalttı,

— Köylümüzün armağanıdır, yerden göğe helal, dedi.

Fahri Yarbay, bir sarısı beyazından çok paraya, bir Zülfikâr'a baktı. Elinin tersiyle itti paraları.

— Topla, kesene doldur onları! Altının uğursuz ışığı araya düşende, millet ile devlet birbirinden soğur. Yeni yurt tutanda para pul size çok lazım olacaktır. Şunu da hiç hatırdan çıkarmayın ki, iyilik parayla pulla satın alınmaz.

Komutanın katında yerlerin dibine geçtim.

— Cahillik etti, bilemedi, bağışla komutanım, dedim. Şimdiye dek her dileklerini para hatırına yaptırdıklarından başka yol, erkân olduğun bilmezler. Eyiliğini esirgeme onlardan.

Zülfikâr'la arkadaşları da komutanın ayaklarına kapandılar, biz ettik sen etme, dediler.

Fahri Yarbay, onları kollarından tutup kaldırdı, sırtlarını okşadı.

— Varın, kardaşlarınıza selam edin! Elimden geleni yapacağım. Yakın zamanda size de iyi bir yurtluk buluruk inşallah, dedi.

Hey yiğit komutan, hey temiz süt emmiş arslan!

Yürek ferahlığı ile döndük yerlerimize. Onlar ayrı yoldan gittiler, ben ayrı yoldan... Şehre gelir giderken bir arada görükmek için elden geleni yaptık.

Hayvanların kışlık otları kurutulup tohur edildiği, ekili tarlalarımız yeşerip göğerdği güz sonu gelende, tezgâhımı kurup çan, çingirdak dökmeyi kararlaştırdım. Lakin Cemo'nun üzüntüsünü hesaba katarak, kararımı uygulamayı bir sonraki güne bıraktım. Gölde balık tutmakla eğlenirdim.

Günlerden bir gün Cemo yanıma geldi, elimi tuttu, yanağına götürdü.

— Gül geldi geçer, neye çanların çingirdakların tökmezsin de, boşuna eğlenirsin gölün kıyısında Memo? Baboma değirmen yapmaktan vaz mı geldin yoksa, diye sordu.

Cemo'nun yüzüne baktım, görülmedik bir sevinç parlardı gözlerinde.

— Çan, çingirdak tökmek ayrılık demek, derdin, istemezdin. Şimdi gelmiş, çan tökmezim diye beni kınarsın. Anlamamışım, bunu ne sebeple yaparsın, dedim.

— Şimdiye çalıştığımız üçümüze yeterdi. Lakin şimdiden sonra yetmez. Yaza dört mü, yoksa beş boğaz mı olacağı, bilinmez.

Birden Cemo'nun sevinci benim de yüreğimi kapladı. Sarıldım,

— Essah mı Cemo, dedim, doğru mu söylersin kurban? Gerçekten çoğalır mıyık?

Başı ile doğruladı:

— He kurban, boşa gitmemiştir niyazlarım, ben de döllemişimdir gayri.

Sevincinden gözünden yaş gelirdi. Elimden tut-

tu oturttu. Önce aylardır çektiği tasaları anlattı, sonra karnını okşayarak, doğacak yavrumuzun vasfını söyledi. Erkek olursa bana, kız olursa kendisine benzeyeceğini haber verdi. Onu nasıl bakıp büyüteceğini dile getirdi. Sonunda,

— Karnım iyice şişmeden, döllendiğimi kimseye duyurmıyak kurban, dedi, iyice zevklenip şişsinler ki, dölleyeceğimi ansızın öğrenende hasetlerinden çatlasınlar.

— Cano da bilmesin mi?

— Bilmesin, dedi Cemo. Bilirse, torunum dünyaya gelir hey babo, diye davul çaldırır tüm Zozana köylerinde. O benden çok kederliydi döllemezim diye. Oysa sen, değirmen için tasalanır sanırdın. Gayri çan, çingirdak pazarcılığı edebilirsin Memo. Canımda senin dölünü taşıdığımdan, her hasretliğe katlanırım ben, dedi.

Böylece takımlarımı düzerek çan, çingirdak dökmeye başladım. Cemo, hayvanların tımarından, yoğurt çalmadan, yayık dövmeden vakit bulanda, bana yardıma gelirdi. Çingirdakları parlatır, onları tasmanın kayışına dikerdi. Töktüğüm çanların en cümbüslü ses verenlerini kendi hayvanlarımızın boynuna geçirirdik. Bizden özenen komşular da, harman sonu hesaplaşırık diye, çan taktılar hayvanlarına. Mezra bir şenlendi ki, heç görülmüş değil. Hayvanlar yatakta otlayanda, çanlarının türküsü komların çevresinde eser dolanırdı. Bacılar ikide bir kulak kabartır, çan seslerini dinlerler,

— Elin nur ola hey Memo! Şenlendirdin obamızı, derlerdi.

Hasretliğe dayanacağına söz vermişken, sandıklarım çan, çingirdak dolup ayrılık günü yaklaştanda,

Cemo'nun yüzü gamlanırdı. Lakin üzüntüsünün sebebini başka şeye yorardı,

— Başına bir hal gelecek, diye tasalanırım, dedi. Her gece kötü düşler görür, ter içinde uyanırım. Yolunu birileri keser, seni helak ederler.

Çenesini okşar, tasası ile eğlenirdim,

— Karnı yüklenende tüm avratlar korkulu düş görürler kurban, derdim. Yavrunun anasına hayrı bu kadar olur. Ana, yavrum, diye çırpınır, oysa yavru, ilkin anasına yediğini kusturur, dünyanın hali böyle.

Çan pazarlamaya çıkacağım gün Cemo, yorganı başına çekip sabahacak uyumadı, burnunu çekti, ince ince ağladı. Ortalık ağardığını görende davran-dım, kalkmak istedim, Cemo kollarını boynuma doladı,

— Gitme! N'ola gitme, Memo, dedi.

Kollarını zor çözdüm,

— Tez dönerim, dedim.

— Öyleyse beni de birlik götür. Sana yardımım dokanır, gözcülük ederim, dedi.

— Yok kurban, dedim, zahmetli bir gidiştir bu, dayanamazsın. Allah saklaya, onca özlediğin yavrunu dağlarda yitirirsin.

— Seni yitireceğime, onu yitireyim, razıyım.

Bin dereden su getirip dil döktü. Baktı ki olacak gibi değil, yeniyle gözünün yaşını kuruladı, sustu. Kalktı, ağızğını, çerezimi sarmaya durdu. Ben de fırladım, hayvanı dışarı çıkardım, çan sandıklarını yüklemeye koyuldum. Cano, sessiz, hazırlığını sey-rederdi.

Her şey tamam olanda Cano'nun elini öptüm, helalleştim.

— Kendini iyi gözet, dedi Cano, her taşın ardında, her yolun dönemecinde düşman var belle!

Cemo ile de sarmaştık.

— Yolun açık olsun kurban, dedi soluk verir gibi, öyle çaresizdi ki, yüreğim sızladı.

— Hoşça kal Cemo! Tez dönerim, dedim. Karşılığını beklemeden hayvana atladım, sürdüm. Geri dönüp bakmadım. Baksam, yoluma gidemezdim.

Cemo'nun kederi türkü olup ardımdan gelirdi:

“Çok muhabbet tez ayrılık getirir.”

Çan pazarcılığım umduğum gibi verimli olmadı. Hayvanlar tüm panayırlara indirilip elden çıkarıldı. gından, obalarda çanlarıma itibar edilmedi. Dersim, eski bildiğim Dersim değildi. Halkının hali kötüleşmişti. Yiyecekler kıttı. Taşla arpa ezip yiyen nice insan gördüm. Hükümat adamlarının Ferhat gibi dağları yarıp yol döşemelerine Dersimliler tasalı gözlerle bakarlardı. Eski bir ozan tanışım,

— Sen pazarcılığın' yanlış seçmişsin, dedi. Çana cıngırdağa pul verilecek zaman değildir. Herkes varını yoğunu silaha döker. En değerli pazar malı, şimdi mavzerdir.

— Neye ki, diye sordum.

— Neye olacak, dedi Dersimli. Osmanlı'dan kuşkulanır. Zagon çıkarıp tüm toprakları elimizden almaya hazırlanan Osmanlı, buraya yolları boşuna döşemez. Leşker gönderip kökümüzü kazımaya niyetlidir. Sıkı durun, der dolaşır seyitler. Bu gidişin encamı karanlıktır. Kötü zaman seçmişsin kurban!

Gerçekten zamanı heç iyi seçmemişim. Dersim'in hali bir yana, Çakalgediği'nden ayrılacak zaman değilmiş. Sorikoğlu'nun onca fitnelik hazırlayacağını heç hatırımdan, hayalimden geçirmemişim.

Kestirim olsun, deyi sarp Tujik Deresi'nden ge-
çende pusuya düşürüldüm. Katırım ilk kurşunu yi-
yip yıkılанда fark ettim ki, kurşun sıkanlar iki kişi-
dir. Kendimi zor attım bir kayanın ardına, Allah'tan,
heriflerin tüfekleri ağızdan dolma idi. Yoksa ikisiyle
baş edemezdim. Kayada, derede kalırdım. Mavze-
rimle nefes aldırmadım onlara. En sonu birine kur-
şun değdirende, öteki,

— Tövbe, kulun kurbanın olam tövbe, dedi, sila-
hın atıp teslim oldu. Yanına vardım, arkadaş yere
cansız yatardı. Sol kaşından vurulmuştu. İkisini de
tanımazdım.

— Ule kimsin sen itoğlu it? Uğrı mısın, yoğsa
para ile tutulmuş cellat mısın? Nahak yere elimi ka-
na boyadınız, dedim.

— Biz ettik sen etme, dedi. Açlık canımıza yetti-
ğinden şeytana uyduk. Ağanın adamı iki çuval un
verende, bu kötülüğü işlemeye razı olduk. Çocuklar
tüm açtılar, yazık.

— Hangi namerd ağa imiş bu kötülüğü ettiren,
dedim.

— Bilmezim, dedi, adını sormamışım.

Dipçiği bastım.

— Ule namert, Ezrail omzuna binmişken, sen
yalana durursun. Tepelerim ule seni de bunun gibi,
doğruyu söylemezsen.

Kurşun sıkacağı mı anlayanda dili çözüldü. So-
rikoğlu'nun adını verdi. Böyle bir düşmanlığı ondan
başka kim ederdi ki bana? Namerdin hesabına bak.
Beni Dersim'de vurduracak ki, heç kimse ölümümü
kendinden bilmeye. Parasına tamah eden Dersim-
li'nin biri öldürmüş fakiri, diyeler.

Yerde kan içinde yatan adama baktım. Çok
gençti. Gençliğine yandım. Hey namert Sorikoğlu!

Ule en sonu beni katil ettin, kitapsız!

Herife çukur kazdırıp arkadaşını gömdürmek istedim.

— Bırak ağa, dedi, kurt kuş yesin, temizlesin onu. Onun öbür dünyaya geçecek yüzü yoktur.

— Çok mu kötülük etmiştir?

— Beli, şimdiye on beş cana kıymış bir canavar-
dır. Beni zorla uğrılığa sürükleyen de odur. Bu kez
çağıranda keyifli keyifli gülerdi: “Çancı dayısını göl-
de yıktım, n’ola yeğenini de dereye temizlerim.”

Tüylerim dikildi... Şu Tanrı’nın işine bak ki, da-
yımın katiline elimde can verdirirdi.

— Dayımdan ne istemiş de canına kast etmiş?
Âşık bir civandı, kimseye heç kötülüğü yoktu.

— Bilmezim, dedi, pusuda yatar, senin yolunu
gözlerken, uzaktan türkü söyleyerekten geldiğini
duyanda, kolumu dürttü: “Bilirsin?” dedi, “bunlar
hep böyle türkü söyleyerek ölüme koşarlar. Dayısı,
kafasına odunu yiyesiye, hep türkü çağırdı gölün kı-
yısında. Tanrı bilir, Şih’in kızını düşünürdü herif.”

“Şih’in kızı da kim?” diye soruyordum, “Bana
para verip herifi tepeleten şih’in kızıydı her hal,” de-
di.

Vay namert, vay sakalının beyazından utanmaz,
alçak şih! Demek parasına tamah ettin de, civan da-
yıma ecel şerbetini sundun. Yengem doğru söyler-
miş fukara da, biz kendisinden şüpheyi düşermişik.
Öyle sarsılmış, hiddete kapılmışım ki, yanım sıra
yürüyenin, fırsat gözler celladım olduğunu tüm u-
nutmuşum. Kendimden öylesine geçmişim ki, na-
merdin yerden iri bir taş aldığını görmemişim. Taşı
olanca hızıyla kafama indirende, ortalık zifir gibi ka-
rardı. Gök gürüldedi, şimşekler çaktı, dünya silindi
gözümünden, ne olduğumu bilemezdim. Bir türlü gele-

mezdim kendime. Beni sürüyüp götürürdü Sorikoğlu'nun celladı, dağdan aşırırdı. Halime gülen Sorikoğlu'nun kahkahası dağların arasında gümülerdi. Adamları koca bir ateş yakarlardı. Diri diri yakacaklar namertler beni, der de bir türlü toparlanamazdım. Çalılar, kuru çam dalları çatırdayarak yanardı; Sorikoğlu, kınalı sakalını sıvazlar,

— Atın ateşe, varsın cayır cayır yansın, derdi, ateş şifalıdır, ateş ona iyi gelir, derdi. Varsın cayır cayır yansın, yanmakla kül olmaz a, derdi.

Alevlerin kızıl dilleri yalardı her yanı. Yağlarım cazırdardı. Eriyen yağların altına sahan tutarlardı. Sahanın içi yağ dolanda, Sorikoğlu'na verirlerdi. Sorikoğlu'nun zebani gözleri ateş saçardı. Sahanda cazırdayan yağ, tenimde açılan yaralara akıttırdı.

Senem, kucağında yavrusu, gözlerinden sicim gibi yaş dökerek, ağaya yalvarırdı,

— Ölecekse ateşte öle, yarasını dağlayıp neye eziyet edersin fakire, der çırpınırdı. Yarama kızgın yağ dökülende, gözlerim kararır, kimseleri seçemez olurum. Gayrete gelip gözüm açanda alevlerin kızıl dillerini tenimi yalar bulurdum. Sorikoğlu'nun adamları ateşi hiç söndürmezlerdi. Durmadan altına gevenler, kuru çam dalları sürerlerdi. Dikenler vücudumu dağlar, her yanımda yaralar açardı. Harlanıp alevlenince de yaralarımı kızıl dillerini sokar, yağlarımı cızırdatırlardı. Susuzluktan yüreğim yanardı; su, diye inilerdim. Sorikoğlu elinde tuttuğu su bakracını dudağıma değdirir, lakin içirmeden çeker, suları yere saçardı, sonra da kahkahayı basardı.

Senem hiç karşımdan gitmezdi. Gözyaşı döker, durmadan yakarırdı,

— N'ola Memo toparlan. Ateşlerden kurtar kendini! Bir kez öldürdün, bir kez de yaşat, derdi.

Dilim kuru, dilim şiş, dilim ağzıma sığmaz ki, konuşayım. Konuşsam, “Beni Sorikoğlu katil etti. Adam gençmiş yazık. Ama gençliğine kanma, civan dayımın kanını içen sırtlanmış o,” diyeceğim, diyemezim. Dilim şiş, dilim ağzıma sığmaz, alevler tüm yakmış kavurmuş dilimi!

Senem’in kucağındaki bebe durmaz ağlardı. Senem,

— Yavruyu öksüz koma Memo, derdi, davran! Yavru senin! Bak nasıl da ağlar biçare.

Dilim şiş, dilim ağzıma sığmaz ki, cevap vereyim, “Cemo urçan, Cemo dölllenmez,” diyeyim.

Alevler harlanır da harlanır. Her yanım tüm kızıl alev kesildi. Alevlerin arasından Veysel Karani’nin sandukası açıldı, içinde ak sakallı yatır doğruldu:

— Bu bebe senin. Üç taş hakkına verdim onu sana. Nikâhınızı da muhkem eyledim. Haydi gayret, ateşten kurtar kendini, bağrına bas yavrunu!

Bütün gücümü topladım, alevlerin içinden kendimi dışarı atayım diye zorlandım. Veysel Karani elini uzattı,

— Tut elimden, dedi, tuttum. Bir çekişte aldı beni ateşten dışarı.

Gözüm açılанда, bir şikeftan içinde ahlar, oflar buldum kendimi. Başım kütük gibiydi, sarılıydı, vücudum ateşler içinde yanardı, dudaklarım susuzluktan çarığa dönmüştü.

— Su, diye iniledim.

Senem sesim duyanda, üzerime kapandı. Hıçkırır hıçkırır ağlardı. Sevinçten mi, acıdan mı, bilinmez neden ağladığı. Kapının önünde saygı ile dikilip duran sakalı göbeğinde bir seyit koştu, ayran bakracını getirdi, dudağıma değdirdi,

— İç, dedi.

İçtim. Yüreğime serinlik yayıldığını, kanımın tazelendiğini duyardım. Seyit, Senem'in başın' okşardı.

— Ağlama kurban, derdi. Ali İmam'ın başına and olsun ki, yiğit, kefeni yırtmıştır. Bundan sonrası senin himmetine. İyi besler, balı, kaymağı bolca yedirirsen birkaç haftada ayağa kalkar.

Oysa, Senem beni kuşsütü ile beslediği halde iki ay yataktan çıkamadım. Sorikoğlu'nun celladı fena etmişti beni. Taşı başıma vurmakla yetinmemişti. Yüzüstü yere kapananda hançeri ile sırtımı üç yerinden deşmişti. Mavzerimi, hançerimi, kanlı kaftanımı almış savuşmuştu. Senem'in adamları beni kan revan içinde bulmuşlardı. Katırımın yükünden çancı olduğumu bilmişlerdi. Tembihli olduklarından koşup Senem'e duyurmuşlardı:

— Bir çancı gelmiştir yaylamıza. Lakin, kan revan içinde yatar, can çekişir.

Senem gelip beni bulanda, deli divane olur:

— Seni bu halde mi bulacaktım koç yiğidim, arslan Memom? Kim kıydı sana, diye saçın başın yolar, kanlı gözyaşları döker.

Bir merdiven üzerine yatırıp beni şikeftana kaldırırlar. At koşturup Kureyşanlı'nın en namdar seydini getirir. Seyit yaralarımı elleyende:

— İmam Ali'nin gücü, Oniki İmam'ın şefaati bizimle olsun, diye kollarını sıvar, kızgın yağla dağlayarak yaralarımı sarmaya girişir, başımın ucundan ayrılmaz... Niyaz okur, efsun okur, ateşler içinde sayıkladığımı görüp saçlarını yolan Senem'i teselliye çalışır,

— Neye kendini helak edersin kurban? Ateş, yara şifadır. Varsın vücudu yansın ki, yaraları kuru-

sun, dermiş.

İki hafta heç kendimi bilmeden yatmışım. Ağzıma süt akıtırlarmış acımdan ölmeyeyim diye. Arada bir gözümü açanda, Senem, gözünün yaşını siler, beni güçlendirmeye çalışırmış:

— N'ola Memo, toparlan! İyi ol ki, seni bulduğuma sevineyim. Kara topraklara girip bir kez daha yakma beni ölüm acısına. Bak, bu oğlun senin! Onu da öksüz koyup gitme! N'ola davran, dermiş.

Yaralarım kapanıp ayağa kalkasıya haftalar geçti. Çok kan akıttığımdan dermanım bir türlü gelmezdi. Sedirin üzerinde yatar dururdum. Senem eliyle bebe besler gibi beslerdi beni. Bin tatlı söz bulup söylerdi. Bir türlü akıl edip, 'Sen Dicle'de boğulmadın mı kurban? Öldün de mi dirildin?' diye sormazdım. Sanki Senem oldum bittim avradımdı. Sanki ben oldum bittim Monzur şikeftanlarında yaşadım. Kafama yediğim taşla geçmişimi tüm yitirmiştim sanki.

Ayağa kalktığım gün Senem, adaklarını kestirdi. Seyitlere, fıkara dağıttı. O gün ilk kez yıkandı, kokular süründü, saçlarını örende tatlı sesiyle türküye durdu:

*"Hay kara kaşlı Cemo, Ley Cemo, Ley Cemo
Yüzüğü taşlı Cemo, Ley Cemo Cemile
Yâri gurbete gitmiş, Ley Cemo...
Gözleri yaşlı Cemo, Ley Cemo Cemile."*

Cemo sözü kulağımdan burgu gibi girerdi. Başım uğuldar; Senem, Ley Cemo! dedikçe gözüm kararır, yer dönerdi. Düşmemek için duvara tutundum, sedire çöktüm.

Senem koştu, yatmama yardım etti,

— N'oldun kurban? Başın mı döner, diye sordu.

— He, dedim, başım döner.

Dönerdi ki, nasıl dönerdi. Değirmenin çarkına binmişim sanki. Gözlerimi yummuştum! Lakin beynimin içi durmaz dönerdi. Dönen renkli kuşaklar içinde yavaştan yavaştan Zozana, Mercan Gölleği belirirdi. Gölleğin kırmızı sularından Cemo bakar, gülümserdi, “Anam beni korur kurban!” derdi. Işıltıların dönmesi heç kesilmezdi. Her dönüşünde bir başka yer görünürdü gözüme... Kargadüzü'nde Sorikoğlu'nun adamlarıyla dövüşen kalabalık, Sorikoğlu'na mavzeri doğrultan Cemo'nun haykırışı, Çakalgediği'nde komlara kapı yontan Velo Dayı, Cemo'ya urçan diyen kancıklar, Veysel Karani'nin demir parmaklıklarına abanıp niyazda bulunan Cemo, Kargadüzü'nde düveyi boğaya çektiğimiz, Mercan Gölleği'nde, “Dölle gayri beni!” diye inileyen, göl kıyısında, “Yaza dört mü oluruk, beş mi oluruk, bilinmez...” diyen Cemo sıralanırdı birbiri peşinden.

Derken ısıltıların dönmesi ağır ağır durdu, kesildi. Bir şey görünmez oldu. Gözlerimi açtım ki, Senem üzerime eğilmiş, tarifsiz derecede üzgündür, perişandır. Bir şey konuşmaz, gözlerinden sicim gibi yaş akıttırdı. Bir süre dudaklarını kemirdi, içini çekti,

— Zalım, dedi, sonunda üzerime yâr da mı sevdiğin? Ölüm acısından beter bir acıdır bu. Nasıl kıydın bana?

Benim yüreğimden de kan giderdi. Feleğin sille-sini yemiş biçarelerdik. Senem'in başını kolumla sardım, göğsüme yasladım,

— Zalım olan ben değilim, kaderimizdir, Senem, dedim. Cilvesi çok bir kaderimiz vardır. Bizi birbirimizden ayırmak için duyulmadık oyunlar oynamış,

olmadık engeller çıkarmıştır karşımıza. Sonra da aramıza heçbir şeyden haberi olmayan Cemo'yu katmıştır. Cemo yiğit, Cemo fedakâr bir gelin. Ayrılık, ölüm olup karşımıza dikilende o çekmiş almıştır beni onun kucağından. Bakarsan feleğin oyunu bu da. Sevgimi çok görüp beni ikiye bölmüştür. Yüreğimin bir yanı sende kalmış, öbür yanını Cemo'ya vermiştir. Kaderimiz böyleymiş.

Ona başımdan geçenleri, hasta sayıklar gibi, dertli dertli anlattım. Ölüm haberini alanda dünyanın nasıl yıkıldığını, Dicle'nin koynunda buluşmaya nasıl can attığımı, lakin bilinmez bir gücün beni ölümden nasıl çevirdiğini, yemeden, içmeden aylarca divane gibi nasıl dolaştığımı, yüreğimin yıllanmış acısıyla öyle dertli söyledim ki, Senem derdini unutmuş, sebep olanlara beddua yağdırırdı. Elleriyle yüzümü okşar, öper, beni teselliye çalışırdı.

— Lakin onlar da belalarını bulmuşlardır, derdi.

— Kimler etti bu kötülüğü bize? Fato ile eri bilirler miydi kendini Dicle'ye atmadığını?

Senem gözünün yaşını avucuyla kurulayarak,

— Bilirlerdi, dedi.

— Tüm yalan mıydı o ağlamalar, sızlamalar? Ne yürekten ağıda dururlardı namertler.

Senem başını salladı:

— Nasıl ağlamasınlar? Kendi akıbetleri hatırlarından çıkmazdı ki. Şıh, “Eğer kumandanın seysisini Senem'in öldüğüne inandıramazsanız, ikinizi de cellada teslim ederim,” demişti onlara.

— Kaçtığın yeri, Şıh'a kim bildirmiş ki, seni bulup götürmüşler, dedim.

Senem dişlerini sıktı,

— Hizmetkârım Fato'nun eri, dedi. Benden aldığı paraya kanmamış, bir de Şıh'tan bağış koparmak

istemiş. Handa bir adam bulup Şih'a haber yollamış. Şih da oğlu ile adamlarını üzerime salıp beni Diyarbekir'den kaldırtmış. ...'a varanda Şih beni kırbaçla dövüp zincire vurdurdu. Oğlu seni kurşunlatmak dilerdi. Lakin Şih bırakmazdı, "Kumandanın seyisidir, başımıza dert açılır," derdi. Bu sebeple Fato ile erini Diyarbekir'e yolladı, seni kandırmaya. Bir daha da yüzlerini görmemişim o hainlerin.

Senem, mesel anlatır gibi şavklı anlatırdı başından geçenleri. Ben şaşkın, heyran dinlerdim. Bana, ulaşmak için yapmadık fedakârlık komamıştı fakir. Şih'in elinden kurtulsun deyi gözü pek adamlarından birini ayartmıştı.

— Sana gönül vermişim, Sofi, demiş herife. Beni bu ihtiyarın elinden kurtar ki, gençliğimizin keyfini sürek. Kaçar da Dersim'e sağ salım ulaşırsak seni obamın beyi ederim, demiş. Herifin aklına iyice girmiş. Şih, oğullarıyla Elcezire'deki ahbaplarından birinin düğününe gidende, Şih'in gözü pek adamı Sofi, Senem'i kaçırmış. Günlerce susuz sahralarda dolaşmışlar. Sonra, bir ırmağın yatağını izleyerek Hakkâri Dağlarına vurmuşlar. Nice karlı beller aşmışlar, Dersim'e ulaşasıya, Sofi'nin uğrılığı sebebiyle heç açlık çekmemişler.

Dersim'e varanda Senem'in babosu, Sofi'ye altın verip başından savmak istemiş, lakin Sofi, "Yok," demiş, "dünya bir yana, Senem bir yana; Senem'siz yaşamak haram bana."

Sözün burasında Senem, gözünden yaş giderek dedi ki:

— Babom celallenip Sofi'ye hakaret edende, Sofi hançerini çekip fukarayı delik deşik etmiş. Babomun feryadına yetişen biçare kardeşimi de yere sermiştir. Beni dünyada tek başıma bırakmıştır.

Sofî kaçmaya davranmışsa da, Şih'in adamları vaktinde yetişmiş, hançer üşürüp işini bitirmişler.

Ağıtlı törenlerle cenazeler gömülmüş, bütün oba halkı yasa durmuş. Yas süresi bitende obanın ihtiyarları gelip Senem'in önünde el kavuşturmuşlar. Bir ihtiyar öne çıkmış,

— Erden yiğit olduğunu biliriz Senem, demiş, lakin töre bir avradın obayı yönetmesine izin vermez. Kendine bir er seçmen gerek. Şölen verip Der-sim yiğitlerini önünden geçirek. Elmayı kime atar-san...

Senem ihtiyarın sözünü kesmiş,

— Ben ersiz bir avrad değilim ki, şölen verip bana er bulmak istersiz. Karnımdaki yavrunun babosu sağ iken başka ere varmama törenin izni ola, diye sormuş.

İhtiyarlar,

— Haşa, demişler, böyle olduğunu bilmezdik. Kusurumuzu bağışla, beyimiz kimse, nerde ise söyle de gidek, biat edip başımıza geçirek, getirip obamıza baş tacı edek.

Senem,

— Yerini yurdunu ben de bilmezim, demiş, Diyarbekir'de askerliğini yapardı. Terhis olup ayrılmış. Nere gitmiştir, n'olmuştur, bilen yoktur. Salt adını, sanını verebilirim size. Çancı Memo derler yiğidimin sanına.

İhtiyarlar, beni tanımışlar,

— Bildik, demişler, yiğit bir âşıktır. Obamıza gelir, çan pazarlardı vaktinan. Sazı, sözü gibi has bir yiğitti. Erinin Çancı Memo olmasına sevinmişiz, demişler.

Bunun üzerine her yana adamlar salıp beni aramaya koyulmuşlar. Askerdeki doğum kaydım tüm

yanılmış onları. ... ilinin her köyünü karış karış arayıp sormuşlarsa da, izimi bir bilene rastlamamışlar. En sonunda bulmaktan umut kesip geri dönmüşler. İhtiyarlar, bir kez daha kurultay kurmuşlar, uzun uzun meşveret etmişler. T reysi iyi bilen ihtiyarın biri,

— Madem begimizi bulamamışız, öldüğünü bir bilene de rastlamamışız,  yleyse Senem Hatun'un döllenmesini beklememiz gerekir. Eğer hatunumuz bir oğlan dünyaya getirirse, başka bir beg aramamıza he lüzum kalmaz. Oğlan b y yesiye, hatun dileğine destur verir. Obamızı ihtiyar bir kardamımız yönetir. Törenin buyruğu budur, diye yol göstermiş. Kurultay, ihtiyarın öğüdünü tutmuş, doğumu beklemeye karar ıkartmışlar.

O günden sonra Senem, gece gündüz Tanrı'dan kendisine bir oğlan bebe vermesini niyaza başlamış. Tanrı niyazını kabul etmiş ki, günü dolanda Senem, tosun gibi bir oğlan dünyaya getirmiş. Oğlana benim adımı vermiş. Oba halkı günlerce şenlik etmişler.

Oğlan bir yaşına basanda ben ıkıp gelmişim Dersim'e. Lakin ne oba halkı, ne Senem, beni bulduklarına sevinememişler. Oba tüm yasa bürünmüş. Ben ateşler iinde ölümle peneleşende, onlar her gün Monzur ziyaretg hına taşınıp adak sunmuşlar, niyazda bulunmuşlar, genliğimi bağışlaması iin Hızır'dan şefaati dilemişler.

Senem sözünün burasında durdu, eliyle yüzümü okşadı.

— Hele Hızır niyazlarımı, adaklarımı boşa ıkaradı, seni bize bağışladı. şimdi oba halkı büyük şölene hazırlanırlar. Sana biati edecekler ki, obanın başına geesin, dedi.

— Yok, dedim, kurban, ben beg yaradılmamışım. Beylikte, ağalıkta gözüm yoktur. Seni bulduğum yeter bana. Kaderin dileğini bozmayak. Şimdi olduğu gibi, oğlumu gene beg bilsinler. Büyüyüp başlarına geçesiye, ihtiyarlar nöbete dursunlar.

Senem, kollarını boynuma doladı,

— Sen arslan gibi ortada duranda, oba halkı süt çocuğunu nasıl beg tanır da bağlanır, hey Memo, dedi.

Başımı salladım,

— Beni gözünde büyödürsün kurban, dedim, halimi görmezlikten gelirsin. Arslanlığım, celladın hançerinde can vermiştir. Kolumun kanadımın dermanı kalmamıştır. Benden oba halkına beg ola?

Tartışmamız böyle uzayıp giderken, şikeftan dışında nal sesleri, at kişnemeleri duyuldu. Obanın ihtiyarlarından birkaçı şikeftana gelip karşımızda el bağladılar. Biri ileri çıkıp,

— Hızır aleyhisselama bin şükür ki, bizi bugüne ulaştırmıştır, dedi. Oba halkı begini şölene çağırır, biat edip onu baş tacı etmek diler.

Senem, ağız açmama fırsat vermedi,

— Biz de sizi beklerdik, dedi.

İhtiyarlar birlikte getirdikleri kürklü gocuğu sırtıma giydirdiler. Tüylü papağı başıma geçirdiler. Sağımdan solumdan koluma girip şikeftandan çıkardılar.

Ortalık bembeyaz kardı. Şikeftanın önünde obanın tuvana yiğitleri, iki sıra dizilmiş beklerlerdi. Atları tepinir, kişner, yerleri eşerlerdi. Burunlarından dumanlar fışkırırdı.

Biz şikeftanın kapısında görünende, yiğitler hep bir ağızdan,

— Tanrı ömrünüz arttıra, diye bağırdılar. İki be-

yaz attan birine beni, birine Senem'i bindirdiler. Monzur'un Gözesi''ndeki ziyaretgâha götürdüler. Oba halkı, kadın erkek, bebe kızan, hep orada toplanmışlardı. Büyük kazanlar ateşe vurulmuştu.

Beni attan indirip bir keçenin üzerine kodular. Belime pala bağladılar. Sonra, oba erlerinin ihtiyarı genci, keçenin bir ucundan tutup beni dokuz kez başları üzerine kaldırdılar, biat ettiler.

— Ünün ünümüz, canın canımız. Başımız gözü-müz yoluna kurban, dediler.

Ben de karşılık verdim:

— Obanız obam, töreniz töremdir. Oniki İmam hatırına and olsun ki, ak günde de, kara günde de başınızdan ayrılmazım, dedim. O anda Sorikoğlu hatırıma düştü. Ule Sorikoğlu, bundan böyle hele bir yanıl da Çakalgediği'nin marabasına bela kesil ki, dünyanın kaç bucak olduğunu göstereyim sana, diye geçirdim içimden.

Seyitler niyaz okuyup ziyaretgâhın göllegeine Oniki İmam hatırına, on iki çakıl attılar. Ben de onlar gibi yaptım. Benden sonra obanın tüm erleri gelip ziyaretgâhın göllegeine birer çakıl attılar. Hepsi sıraya girip elimi, omzumu öptüler. Ben de seyitlerin elini, omzunu öptüm. Bu sıra adaklar kesilirdi, yüzölüp kazanlara atılırdı. Sazlar, meyler çıkarıldı ortaya. İlkın meyi bana üflettiler. Senem'i de oyuna kaldırdılar. Önce barı bir türlü dillendiremezdim. Cemo'nun ağlayan yüzü dikilirdi karşıma. Lakin yavaş yavaş, coşkunlukla bel kırıp topuk değdirerek oynayan Senem'in savrulan etekleri, sildi götürdü Cemo'nun hayalini karşımdan. Yavaş yavaş Şih'in sünnet düğünündeki Âşık Memo olur, ateşlenirdim. Senem, kömür gözlerini gözlerimden ayırmazdı.

¹ Göze: Kaynak.

Kor gibi yanan bakışları yüreğimde çılgın ateşler tutuştururdu. Oba halkı da ben gibi durmadan coşardı. Şaplak vurup Senem'in topuk değdirişine ayak tutardı:

— Hah, hah, ha kurban ha! avazeleri ziyaretgâhtan Monzur Deresi'ne uzanır, yankılanırdı. Derken, obanın sazları, meyleri hep birden dillendi. Delikanlılar, kızlar gelip beni oyuna çıkardılar. Biz Senem'le karşılıklı oynayanda, onlar el ele tutuşarak çevremizde zıplayıp dönmeye başladılar. Hepimizin yüreğinde sevda çağıldı, damarlarımızdan alev akardı. Oynadıkça, tere bulandıkça dermanlanırdım, gücüm yerine gelirdi. Oba halkı şaplak vurup,

— Hah, hah, ha kurban ha, dedikçe, daha bir delirirdik. Oyun heç bitmesin isterdik.

Yüreklerimiz tüm coşup taşıdığı bir an, Senem elimden kavradı. Eli ateş gibi yanardı. Öyle ki, tenime kor değer sanırdım. Sıtmaya tutulmuş gibi titrerdi. Beni kolumdan çeker, götürürdü. “Nere götürürsün?” diye soramazdım. Sevdalı iki kuş gibi uçardık Monzur Deresi'ne. Ardımızdan el ele tutuşmuş delikanlılar, kızlar gelirlerdi. Fazla sabırlı olmayanlar, sarmaşır yıkılırlardı karın üzerine. Düştükleri yerde kar savrulur, duman olurdu. Biz de yıllarca ayrı düşmüş iki sevdalının hasretiyle kavuştuk birbirimize. Yeri göğü unuttuk.

Şölenin devrisi gün, komşu ağaların, şıhların, beglerin tebrikatı başladı. Her biri ardında kırk-elli atlı ile gelirlerdi, armağanlar sunarlardı. Kimi genç bir kısrak getirirdi, kimi bir düzine davar, sığır sunardı. Avratlara Şam kumaşından kaftanlık verirlerdi. Her gün konukları ağırlamak için kazanlar durmaz kaynardı.

Şölen, ziyarette verilirdi. Önce seyitler niyaz okurlar, suya çakıl atarlar, sonra şıhlarla, ağalarla, beglerle karşılıklı geçer, Oniki İmam başına bağlılık, kardaşlık andı içerdik. Birbirimize Oniki İmam hatırına, on ikişer gümüş çeyrek armağan eder, birbirimizin omzun öper, gözeden kaynayan süt gibi suya çakıl atardık. Sonra,

— Hulfedersem karım boş düşse, diye andımızı tamamlar, birbirimizin kabından yemek yerdik.

Bu and, salt beg olduğum için yapılmazdı. Esasında Dersim'in ağaları, şıhları, begleri, Osmanlı'ya karşı koymaya bağlılıklarını tazelerlerdi. Tüm begler, ağalar, Osmanlı'nın ilk yaza Dersim'e saldıracağına inanırlardı.

Günler geçip Cemo'ya olan hasretim uyananda, köyün ahvalini keşfetmek bahanesiyle Çakalgediği'ne gitmek diledim, buna Senem'den önce ihtiyarlar karşı durdular,

— Zamansız bir gidiştir bu. Osmanlı'nın pusuda beklediği bir sırada bizi bırakıp nere gidersin, dediler, gitmeme engel olmaya çalıştılar.

— Sizi bırakıp giden kimdir? Siz canımı kurtarmışsınız, beni başınıza taç etmişsinizdir. Oniki İmam hatırına and içip bağlanmışık birbirimize. Nasıl bırakır da giderim sizi? Lakin orada hısımım ve de malım vardır. Onca zamandır yolumu gözlerler. Dönmediğimi görende, başıma bir hal geldiğini sanırlar. Gidip onların ahvalini görmem gerekir. Tez gider, tez dönerim, merakınız olmaya, dedim. Ardından ekledim:

— Hem ben, Osmanlı'nın saldırmak için bunca fırsat gözlediğine inanmazım. Durup dururkana ne sebebe saldıracaklar Dersim'e?

— Ne sebebe olacak, dedi içlerinden en yaşlısı. Biz Horasanlıyık, onlar Urum diyarındandırlar, Haneî’dirler. Bizi düşman bilirler. Sultan Selim’den beri kökümüzü kazımaya çalışırlar. Lakin silah gücü ile Dersim’in Tujik ve Koç şikeftanlarına giremeyeceklerini anlamışlardır. Ve de hud’aya sapmışlardır. Şimdi yol döşemek bahanesiyle dağı, tepeyi düz ederler. Dersim’e muallim namı altında casuslar gönderip bebelerimize dillerini, cedlerini unutturmaya çalışırlar. Onlara Osmanlılık talim ederler. Sureti haktan görünüp kızlarımızı devşirmeye çalışırlar. Bunları kendi memleketlerine götürecekler, güya ki medeniyet öğretecekler. Aslında onları Osmanlılaştırıp buraya yollayacaklar ki, aslımızı, neslimizi bozalar.

İhtiyar, içini çekip başını salladı:

— Osmanlıların içten pazarlığını çok görmüşüz. Kaç kez dostluk, kardaşlık andı vermiştir bize. Lakin hiçbirini tutmamıştır. Şih Sayıtlı olayında da aynı şeyi yapmıştır. “Şih Sayıtlı’ya uymazsanız, Dersim’in kılına halel getirilmeyecek,” demişlerdir. Lakin ortalık yatışanda, onca zamanın fermanlarını tanımazlıktan gelerek, aşiretlerin topraklarını Osmanlı hazinesine bağlayan zagonlar çıkarmışlardır. Zagonla, fermanla Dersimli’nin toprağın’ elinden alınamayacağını bilmezler mi? Bilirler, hey babo, her karışını kan ile sulamadıkça Dersimli toprağını heç vere?

İhtiyar sakalını sıvazladı:

— Bu sebeple iki taraf hazırlığa girişmiştir. Çatışma mukadderdir. Seyitler remil atıp yıldıza bakmışlardır. Kara koçun kemiğini yakmışlardır. Çatışma yakındır. Hemi de Dersimli’nin zaferiyle bitecektir. Başımızdan ayrılmanın zamanı değildir, de-

memizin sebebi budur beğim. Üst yanını sen bilirsin, diye ihtiyar sözünü bitirdi.

Senem'i yola yatırmak, ihtiyarın rızasını almak-tan güç olmuştur. Kargadüzü'ne bir ayak önce gitmek isteyende Senem,

— Demek onu benden çok seversin, diye karşıma dikilirdi, sevmesen, bunca hasretlikten sonra kavuşanda beni yalnız koyup ona gitmezdin.

— Yok kurban, neye böyle olmayacak şeyler kurar, canın üzersin? İşin aslını görsene! Erken dönerim, diye söz vermişim. Geri dönmediğimi görende başıma bir hal geldiğini sanırlar. Sorikoğlu namerdi, ol ki, kara haberim ortalığa yaya. Sorikoğlu, Allah'ın bir belası. Yokluğumu fırsat bilip ola ki Çakalgediği halkına eziyet ede. O sebebe tez ayak gitmek isterim kurban.

Senem, gider de dönmezim, diye korkardı, bilirdim. Bin kasem ederdim döneceğime. Monzur ziyaretgâhında Oniki İmam başına and içmişiz, derdim. Hulfedersem Hızır beni çarpmaz mı kurban, derdim, sonunda o da çaresiz rıza gösterirdi gitmeme. Lakin bir kez daha ziyaretgâha götürüp seyit huzurunda döneceğime and içirdi. Gene de kuşkudan kurtulamadığından, giderken Sorikoğlu'nun şerrinden korumak bahanesiyle, ardıma, sadık adamlarından beşini kattı. Belime bir kemer dolusu para sardı. Yola çıktığımız gün helalleşende,

— N'ola Memo, gelirken Cemo'yu da birlik getir, dedi, üstüme kuma gelmesine alışkınım. Aklın orda kalacağına böylesi hayırlıdır.

Başımı salladım:

— Gelse getiririm a, gelmez. Keçi gibi dik başlıdır, bilirim. Urçanlıktan yılgınlığı, üzerine kuma getiririm korkusundandı. Söyleyemezdi ama bilirdim.

Senem diretirdi,

— Yok, yok derdi, ben onun üzerine kuma gelmemişim ki, dertlene. Ben ondan önceyim. Alın yazısına kim karşı durabilmiş ki, Cemo dura? Seni sevmişse, kadere boyun eğer ben gibi.

Çakalgediği'ne Zozana üzerinden inmeyi uygun gördüm. Beg olduğumu duyurarak, Kargadüzü köylüğünün göçmeye korkanlarını yüreklendirmek idlerdim. Ardımda atlılar gezdirdiğimi görende, kimsenin Sorikoğlu'ndan pervası kalmayacak, diye kurardım.

Yolun bir kesiminde, kayanın dibine pusuya yatmış biri fırladı. Saçı sakalının karışıklığından, üst başının perişanlığından kim olduğunu bilemedim. Dizgine asılıp silaha davrandım,

— Kıpırdama hele yakarım! Kimsin sen? Bağ misin, şaki misin, nesin, diye bağırdım.

Herif elindeki silahı yere attı,

— Şaki olsam meydana çıkar mıydım hey Memo, deyince sesinden tanıdım kim olduğunu. Bu, bizim Cemşido idi.

— Cemşido kardaş sen misin, dedim, attan indim, sarmaştık. Beni kolları arasında tuttuğuna inanmazdı.

— Ölümün kizipmiş, demek yaşarmışsın, he mi? Biz ise nice zamandır yasın tutardık.

— Yarı kizip, yarı essah, öldük de dirildik Cemşido, dedim. Kimden duydunuz kara haberimi?

— Heç kimseden duymamıştık. Bir sabah Cemo, kapısının önünde kanlı kaftanıyla, hançerini bulmuştur. Saçın başın yolarak feryad edende, oba tüm ayağa kalkmışızdır, avratlar ağıda durmuştur. Günlerce yasın tutmuşuzdur. Namertliğin Sorikoğ-

lu'ndan geldiğini bilmişizdir. Lakin elimizde delil olmayanda, bir şey diyememiştir.

— Senin halin nedir böyle Cemşido? Pusuya yatıp kimi gözlersin, diye sordum.

— Heç sorma kardaş, dedi, Sorikoğlu namerdi bizi tüm perişan etmiştir. Obamızı dağıtmış, malımızı, avradımızı, bebelerimizi sürüp götürmüştür. Erlerimizin kimi ölmüş, kimi hapse tıkmış, kimi ben gibi dağa düşmüştür.

Korktuğuma uğradığımdan yüreğim ağzıma tıkanmış. Bir türlü,

— Cemo, Cano n'oldular, diye soramazdım. Zaten sormamı beklemezdi, dert yanacak birini bulmuştu, yere tüküre tüküre anlatırdı:

— Cafero, Haydaro, Velo Dayı, Sorikoğlu'nun elinde ölmüşlerdir. Fakir Velo, "Kul kısmı ağasız edemez," derdi de inanmaz, korkaklığına verirdik. Meğer ki yerden göğe haklıymış. Kucağında can verirken Cano da ağlayarak, Velo'dan şefaatt diledi, "Biz yanılmışık kurban, sen doğrıymışsın," dedi.

Velo omzundan, bir de kasığından yaralanmıştı. Cano onu on saat sırtında taşıdı. Elinde olsa canını ona sunacaktı. Lakin ne fayda!

— Fahri Yarbay'dan neye imdat dilemediniz, diye bağırdım.

— Heç dilemez olur muyuk, dedi, daha ot tokurcunlarımız yakılıp buğday ambarımız yağmalananda, ilkin ona koşmuştuk. Cano, Velo Dayı, bir de ben. Fahri Yarbay'a gidende, onu tarifsiz keder içinde hazırlık üzere bulmuşuk. Millet malı toprakları, para ile urbana satar, diye hükümeta şekva edilmiş olduğundan uzak bir diyara sürgün gidermiş.

— Kim şekva etmiş, diye sordum.

— Kim olacak, dedi Cemşido, Kargadüzü'nün

köylüğü. Sen önlerine düşüp Fahri Yarbay'a götürmüşsün ki, onlara yurtluk bula. Sorikoğlu'nun şerri-ne bunlar, Fahri Yarbay bizden para aldı, diye kâğıt hazırlamışlar. Sorikoğlu da hükümeta iletmiş. Bu sebebe sürgün etmişler fukara yarbayı. Bunu sonradan öğrendik. Fahri Yarbay'ın katına varanda ayağına kapandık:

— Hey yüce kumandanımız, halimiz böye iken böyle, Sorikoğlu mezramızı talan ettirmiştir. Başımıza bin bela getirmeye hazırlanır. Bize şefaateyle dedik. Bunun üzerine Fahri Yarbay,

— Emir almışım, bugün giderim buradan, dedi.

— Bizi bırakıp nere gidersin? Bundan böyle bizi kim arkalaya, diye dizlerimizi dövende,

— Gayri bir selahiyetim kalmamıştır. Halinizi büyük kumandanıma yazmaktan başka bir yardım gelmez elimden, dedi. Elimiz boş, yüreğimiz gussalı döndük geriye. Vardık ki, mezra halkı tüm yasa бүрүнmüş. Sorikoğlu Kara Seyit'i haberci yollamış ki, iki yüz altın borcumuzu ödeyek.

— Ne borcuymuş bu? Eski borçları mı istemiş, dedim.

— Yok, dedi Cemşido, bilir misin, iki yüz altınlık borç senetlerimiz pangaya değil, Sorikoğlu üzerineymiş. Kaymakam vekili öyle yapmış senetleri. "Bizim Sorikoğlu'na borcumuz yoktur. İki yüz altını biz Sorikoğlu'ndan değil, pangadan almışız," demiş kardaşlarımız. Kara Seyit,

— Doğru, demiş, pangadan almışsınızdır, lakin aғamız hesabına almışsınızdır. Borcunuz Sorikoğlu'nadır. Haftaya parayı hazır etmenizi bildirir. Ödemezseniz, cenderme ile gelip malınız neyiniz varsa alacaktır, bilmiş olasız.

Bunu söyledikten sonra çekmiş gitmiş Kara Seyit.

Millet ne yapacağını, ne edeceğini bilemezdi. Onca parayı nereden bulup verecektik. Cano,

— Gidip kaymakamdan işin aslını bir sorak, öğrenerek, dedi. “Başınız sıkılında bana gelin,” demiştir. Biz Osmanlı marabasıyık, o da Osmanlı’nın efendisi. Bizi Sorikoğlu’na karşı koruyacaktır elbet.

Kaymakam vekiline umutla vardık. Lakin efendi, eski efendi değil. Kaymakam bir dert, kaymakam bir Allah’ın belası kesilmiş. Bize söylemediğini komadı: “Ne haddini bilmez kullar, marabalarsız ki, şihınıza, ağanıza karşı gelirsiniz? Kime güvenirsiniz de, isyankârlık edersiz? Ağanız, kusurlarınızı cahilliğinize bağışlayıp size iki yüz altın vermiştir, toprağınızı ekesiz, komlarnızı onarasız diye. Siz varıp şihınızın ayağına kapanacağınıza, pişmanlık getireceğinize, gelmiş hükümat kapısına dayanmışsınız. Hükümatın ağa ile kul arasında işi ne?”

Tüm şaşırmıştık. Fahri Yarbay karşısında bize sahip çıkan o değil miydi? Cümlemiz Cumhuriyet zagonlarının himayesindeyiz, diyen o değil miydi? Başınız sıkılında koşup bana gelin, her derdinize merhem bulmak boynumun borcudur; diyen o değil miydi? Lakin bunlar söyleyemezdik efendiye.

Cano bizden yürekli idi, kaymakam vekilinin karşısına dikildi:

— Beyim, biz iki yüz altını pangadan almışızdır. Borcumuz pangayadır bilirik, Sorikoğlu bizim ağamız değildir ki, para vermesine, malımıza, canımıza sahip çıkmasına rıza göstererek. Bizim ağamız, Şih Mahmut’un abukat oğlu idi. Köylerini, haymalarını, komlarnı Sorikoğlu satın alanda, biz onu ağalığa layık görmemişizdir.

Kaymakam parladı:

— Siz kim olursuz ki, Sorikoğlu gibi maldar bir ağayı ağalığa yakıştırmazsınız?

— Yakıştırmazız, çünkü Sorikoğlu Şih Sayıtlı'ya katılmış bir şihın oğludur; namerdin, alçağın biridir, dedi Cano.

Kaymakam, gözlerini açtı,

— Ule şu isyankâra bak, diye bağırdı, ule sen ne haddini bilmez, serkeş bir kulsun! Ule kul kısmının toprağa dikili ağaçtan farkı ne ki, karşımda dikilenirsin? Ule toprağı satan ağa, onda çalışan canları da tüm satmaz mı ki, biz Sorikoğlu'na kul olmazık, diye direnirsin?

Cano yutkundu,

— Eskiden zagon öyleydi, lakin yeni zagonlar kullara hürlük getirmiştir. Toprak satılанда kul kısmına ağasını seçmeye hak tanınmıştır, dedi.

Kaymakam vekili, Cano'yu kolundan tuttu, tartakladı:

— Ule dürzi, yeni zagonları sen benden iyi mi bileceksin? İşi yok da, Osmanlı Paşası Zozana yaylasının kullarına hürlük dağıtan zagon mu çıkarmak? Yeni zagonlar tüm Osmanlı vatandaşı üzerinedir. Şihların, ağaların kullarıyla bir ilişkisi yoktur.

Cano başını sallayıp,

— Biz de şihların, ağaların kulları değilik. Bize Cumhuriyet Hükümeti toprak dağıtmıştır. Osmanlı'nın marabası olmuşuzdur. Bu yüzden gelmişizdir hükümet kapısına hak aramaya, diye diklenende kaymakam,

— Ule dürziler, ule haddini bilmezler, siz bana da karşı gelirsiniz he mi, diye bağırarak üzerimize yürümüştür, tokat sille girişmiştir, ne yapacağımızı, ne edeceğimizi bilememişizdir. Kaymakam dövmekle

de yetinmemiş, cenderme çağırıp bizi ona teslim etmiştir. İki gün damda yatmışsızdır. Üçüncü günü bizi damın art kapısından salıvermişlerdir, buna da şaşmış kalmışsızdır.

Çakalgediği'ne varanda Cano, başımızdan geçenleri kardaşlarımıza anlatmış,

— Hükümat efendileri de Sorikoğlu'ndan yanadır. Şih Sayıtlı olayındaki hizmetlerimiz tüm unutulmuştur. Bizi bir koruyan kalmamıştır. Boşuna umuda kapılmışık, Osmanlı bizi, şihın, ağanın şerinden korur, diye. Gayri malımızı, toprağımızı korumak bize düşer. Bundan böyle, gece gündüz nöbet tutulacaktır, demiştir.

Velo Dayı sakalını yolup ah vah çekmiştir.

— Görür müsün, encamı, dediğim çıkmıştır Cano. Sorikoğlu bizi tüm perişan edecektir. Öyle bir perişan edecektir ki, dillere destan ola. Vay başımıza gelen, vay canımıza gelen. Vaktinan sözüme kulak vermedin Cano. Bir ağamız olsaydı, bu felakete uğramazdık. Bunca insanın vebali senin üzerinedir, bunu bilesin, demiştir. Ne fayda...

İki gün elde silah bekledik, bir gelen olmadı. Üçüncü gün aşağı yoldan cendermelerin tırmandığını gördük, silahları gizledik. Cendermelerin yanı sıra gelen efendiler, malımıza, ekimize, pırtımıza haciz konduğunu bildirdiler. Derken, gedikten aşağı Sorikoğlu ile adamlarının indiği görüldü. Her birinin yedeğinde iki boş katır gelirdi, pırtıyı yüklemeye. Avratlar karşı durmak dilediler, lakin cenderme dipçik zoruyla onları geri itti. Sorikoğlu'nun adamları komlara tıklmış hayvanları, pırtıları, ambardaki buğdayı dışarı çıkardılar. Cemo, sancısı tutmuş, bir türlü yavrusunu dölleyemeyen Mercan keçisinin üzerine kapanmıştı, vermek istemezdi.

— Görmez misiniz? Canı ile uğraşır fukara, derdi.

Lakin Sorikoğlu'nun adamları Cemo'yu hayvanın üzerinden çekip aldılar. Mercan keçiyi tekmeleyerek sürüdüler. Cemo bu zalımlığa dayanamadı, eline geçirdiği kazma ile üzerlerine saldırdı. Kara Seyit, arkasından kollarını tutmasa, Cemo kafalarını kıracaktı. Herifler hınç almak için Cemo'yu tartaklardı, fukaranın ağzından burnundan kan gelirdi. Cano cendermelere,

— Günahtır, kurtarın kızımı ellerinden. Yüklüdür. Bebesini düşürecekler, diye yalvaranda, Cemo'nun urçan olmadığını tüm öğrendik. Sorikoğlu bunu duyanda ileri çıktı, adamlarını yana çekti, Cemo'nun karşısına dikildi.

— Yükünü kimden peydahlamışsındır? Cehen-neme giden o Çancı Memo namerdinden mi, diye soranda Cemo,

— Çancı Memo namert değildir. Namert olsa, sen gibi yol keser, cana kıyar, böyle oba basar, soygun yapardı. Karnımdaki yavrusu da kendi gibi bir yiğit olacaktır, bilirim. Beşiğini sallayıp ninni söyleyende, babosunun öcünü öğütleyeceğim ki büyüyende babosunu arkadan hançerleyenlerin yanına komaya, dedi.

Sorikoğlu bu sözlerden ziyadesiyle öfkelenip divaneye döndü, gözlerinden ölüm saçıldı. Cemo'nun karnına iki tekme indirip haykırdı:

— Ninnisini söyleyeceğine, babosu gibi, doğmamış piçine de ağıt okursun daha iyi.

Cemo, nefessiz kalıp iki büküm oldu, Kara Seyit'in kollarında. Gözleri yumuldu, rengi mum gibi soldu, öldü sandık. Cano koştu, kızını kollarına aldı, efendiler de yardım için koşuştular. Cano, onları dirseği ile itti, Sorikoğlu'na dik dik baktı,

— Bunca mazlumun ahı yanına kalır sanma. Yaptıklarının cezasını bu dünyada çekeceksin, dedi. Sorikoğlu,

— Ben alacağımı almışım, göreceğimi görmüşüm. Gayri sizinle bir hesabım kalmamıştır, dedi.

Pırtılarımızı, kap kacağımızı hayvanlara yüklediler, malımızı, davarımızı önlerine katıp gittiler. Elimiz böğrümüzde seyrettik gidişlerini.

Efendiler, Cemo'nun halini iyi görmediklerinden,

— Onu şehre götürerek, hastaneye yatırarak, dediler. İki hayvanın arasına sicimden bir mahfe kurdular. Bacaklarından kan giden Cemo'yu içine yatırdılar, göturdüler. Cano da birlik gitti.

Cemşido, avucu ile gözünün yaşını silende, kuru boğazımı yırtarak bağırdım:

— Yoksa Cemo da mı öldü?

Cemşido halimden korkup ellerini kollarını sallayarak,

— Yok vallaha, dedi, tövbe yaşar Cemo. Hastanedir. Hekimler karnını yarmışlar, dikmişlerdir. Cano haftasında dönende böyle söylemiştir. Lakin bebe gibi ağlardı fakir. "Onca dilediği yavruyu yitirdi Cemo," der de bir daha demezdi.

Cemşido'nun anlattıkları yüreğime işlerdi. Hey yiğit Cemo, hey fukara Cemo, hey dünyasını görmeden yiten bebe, diye gözümünden yaş giderdi. Cemşido ağladığımı görende, söyleyecek söz bulamaz, burnunu çekip sırtımı okşardı.

Neden sonra kendimi toparladım,

— Cano nerededir şimdi, diye sordum.

— Damdadır, dedi Cemşido. Kaymakam vekili sağ kalan kardaşlarımızı tüm dama atmıştır. Bir ben dışarıda kalmışımdır.

— Ne bahane bulmuştur kaymakam vekili onları dama tıktırmaya, dedim. Cemşido başını salladı:

— Cano dönende yüreği oç ateşiyle yanardı. Sorikoğlu'nun yaptıklarını yanına komak istemezdi. Biz de Sorikoğlu'na haddini bildirmek dilerdik. Bu sebeple konağını basmaya karar verdik. Gece vakti Zozana üzerinden Keşan Deresi'ni izleyerek, Sorikoğlu'nun obasına sokulduk. Lakin Sorikoğlu tetikteymiş. Adamları nöbetleşe pusuda beklerlermiş. Bizi dere içinde fena sıkıştırdılar. İlk yaylımda, önde giden Cafero ile Haydaro düştüler. Yaralarının acısından öyle figan ederlerdi ki, dağ taş inilerdi. Sorikoğlu'nun adamları kurşun yağdırırlar, yaralılarımızı kaçırmamıza fırsat vermezlerdi. Cafero ise,

— Bizi namertlerin elinde bırakmayın, öldürün daha iyi, diye haykırırdı. En sonunda Velo Dayı vurulmayı göze aldı, ileri sokulup, mavzeri ile Cafero'nun isteğini yerine getirdi. Lakin dönüşte kendisine de kurşun değdi. Cano vurulmayı göze alarak Velo'yu sırtladı, kaçırdı. Atışımızla birbirimizi kollayarak çekilmeye başladık.

Sorikoğlu'nun adamları bir süre sonra bizi kovalamaktan vazgeçtiler. Onlardan kurtulanda Cano kaftanını yırtıp Velo'nun yarasını sardı. Kurşun omuz başına değmişti; kolu kırılmış, sallanırdı. Kasığından akan kanı bir türlü kesilmezdi. Cano telaşlanırdı. Velo Dayı onu teselli ederdi: “Ne telaşlanırsın Cano? Akacak kan damarda durmaz, demişler.” Cano, “Benim yüzümden ölmeni istemezim Velo. Ömrüm oldukça yanarım buna,” derdi. Velo, “Vebal senin değildir. Bakma vaktınan söylediklerime. Çaresizlikten öyle söylemişimdir. Yoğsa alınyazısını kimse değiştiremez.” Cano, “Kızımın yattığı hastanede hazı hekimler vardır. Seni oraya götürerek,” diyende,

Velo, “Boşuna zahmet edersin. Ben oraya sağ çıkmazım,” dediyse de Cano dinlemedi, sırtladı Velo’yu, altı saat sırtında taşıdı, oh demeden. Velo’nun sırtında can verdiğini bilmezdi, taşır bre taşırdı.

Gün ışıyanda, Velo’nun sarı yüzünü, bir yana kaymış gözlerini, Cano’nun tüm kana bulandığını görüp anladık encamını. Cano’yu durdurduk. Cano sırtından aldığı Velo’nun ölüsüne kapanıp kuşluğa dek ağladı, ağıt söyledi. Kuşluk vakti cendermeler tarafından sarıldığımızı gördük. Velo’nun ölüsünü gömmeden teslim olmadık. Teslim olanda cendermeler kollarımızı bağlayıp götürdüler, kaymakamın huzuruna çıkardılar. Kaymakam vekili olmadık hakaretler yağdırıp sille tokat giriştikten sonra, bizi dama tıkmalarını haykırarak, iki cendermeye emanet etti. Hükümetin merdivenlerinden inerken, kapı ağzının tıkanmasından faydalanıp kaçtım. Cendermeler ötekilerini bırakıp peşime düşemediler, havaya kurşun sıkmakla yetindiler. O gün bugün dağda gezerim, öç almaya Sorikoğlu’nun yolunu gözlerim.

— Erler dama tıkılанда, bacıların hali nice olmuştur, diye sordum.

— Bilmezim, dedi Cemşido, ellerinden kaçanda mezrada heç kimseyi bulamamışımıdır. Komlar tüm boşaltılmıştır. Her hal Sorikoğlu adamların’ gönderip onları sürmüş götürmüştür. Her biri bir köye dağıtmıştır ki, iyice eze.

Ben de Cemşido’ya başımdan geçenleri anlattım. Bir obanın beyi olduğumu öğrenende,

— Öcümüzü o namerdin yanına korsan, yarın ahirette, ölen kardaşlarımızın yirmi tırnağı yakana yapışır, diye Cemşido beni Sorikoğlu’na kışkırttı.

Oysa, onun kışkırtmasına heç lüzum yoktu, yüreğim öç ateşiyle yanardı.

— Cemo'yu varıp hastaneden alak, selamete erdirek, hemen dönerik. Sorikoğlu beni ölü bilir. Kardeşlerimiz da damlarda yattıklarından, gayri bizden yana kuşkusu yoktur. Adamları sıkı nöbet tutmaz her hal. Ansızın bastırırık namerdi, dedim.

Cemşido'nun gözleri ateş saçardı.

— He bastırırık, dedi, lakin şehre varanda sakın ortalıkta dollanma! Casusları o saat haber ulaştırırlar Sorikoğlu'na. Cano'yu görürüm, deyi dama da uğrama, tanıyanda seni de içeri alırlar.

Cemşido ile, Cano'nun terk edilmiş değirmeninde buluşmaya sözleşerek ayrıldık.

...e varanda, Cemşido'nun öğütlerine uyarak ortalarda dolanmadım. Adamlarımdan birini hastaneye, birini dama yolladım. Hastaneye giden, Cemo'nun iyileştiğini, iki gün önce cendermelerle kaymakamlığa gönderildiğini öğrenmiş. Ötekini içeri sokmamışlar. Kaymakamdan bir kâğıt getir gel, demişler. Görüştür derse görüştürürük, salıver gitsinler, derse salıveririk, demişler.

Çaresiz geri döndük. Lakin yüreğim kuşku içindeydi. Cemo'yu kaymakam vekilinin yanına ne sebebe götürürlerdi? Çakalgediği'nin erleri gibi onu da isyankârlıkla suçlandırıp dama mı atacaklardı? Yoksa tüm avratlar gibi onu da Sorikoğlu'na mı teslim edeceklerdi?

Bu son kuşku daha ağır bastığından, hayvanı, durmaz mahmuzlardım. Çatlar mı diye düşünmezdim, rüzgâr gibi sürerdim. Adamlarım bana yetişmezlerdi.

Akşam vakti Ş...'ye vardık. Adamlarımı kasaba dışında bıraktım, birini yanıma katarak, kayma-

kamlığı keşfe çıktım. Biz hükümetin yanına varanda cendermenin biri kapıyı kilitlerdi. Cenderme beni tanır korkusu ile, kendim köşede gizlenip adamımı cendermeye yolladım ki, kaymakamı sora. Cenderme ayak sesini duyanda döndü baktı.

— Kimi istersin, dedi.

— Kaymakam begi görmek isterim, dedi adamım.

— Kaymakam beg yoktur, Zozana'ya gitmiştir, dedi cenderme.

— Ne vakit döner?

Cenderme bıyık burarak güldü.

— Ne vakit döneceği belli olmaz, dedi. Rakıya, eğlenceye ne vak't doyarsa o vak't döner. Hatırlı bir ağaya konuk gitmiştir ve de yanında vahşi bir avrat götürmüştür, üç günde beş günde geri gelmez. Keşke heç dönmese kardaş. Küfründen, hakaretinden usanmışsınız he vallaha!...

Yüreğimin içinden bir kızgınlık kalktı ki, ne kalktı. Memo'nun yiğit gelini Cemo'yu içki meclisine çengi etmek kimin haddine. Ule Sorikoğlu, ule onun kitapsız uşağı, ule sizi elime geçirirsem acep sağ kor muyum?

Gece karanlığında Zozana'ya nasıl çıktığımızı hatırlamazım. Bastığımız yeri bilmezim. Öyleyken, şimşek ardımızdan yetişemezdi.

Cemşido'yu Cano'nun değirmeninden almaya gidende, onu pek keyifli buldum.

— Talihim yâr gitmiştir Memo, dedi. Sorikoğlu'nun bir çobanını ele geçirmişimdir.

İçeri girdik, direğe bağlı çobanın yüzüne kibrit alevini tutup baktım. Heç görmüşlüğüm yoktu.

— Bak kardaş, dedim, bize hizmet edersen, canını bağışlarık, seni paraya, mala gark ederik. Yok a-

ğama sadakat gösteririm, dersen senin bileceğin iş-
tir. O vakit, seni de ağanla birlik cehenneme yollar-
rık. Soracaklarıma doğru cevap vereceksin?

— Beli, dedi çoban.

— Sorikoğlu'nun yerini bilir misin?

— Bilirim, dedi çoban. Şölen için süt, peynir,
kaymak ve de kuzu istemiştir, götürmüşümdür.

— Nerededir?

— Yaylak evindedir.

Omzundan tartakladım:

— Bak, bizi yanıltmak istersen...

— Yok haşa, dedi çoban. Ağam, hatırlı konuklar-
la eğlenti yapanda, yaylak evine çıkar ki, avratları,
bebeleri uzak kala.

— Eyi, dedim, tüfekçisi, iti çok mudur?

— Yaylakta eğlenti olanda, adamlarını köylerine
gönderir ağa ki, çoluk çocuğunu göreler. Yaylakta
üç-dört kişi ya vardır, ya yoktur. Lakin azgın itleri
çoktur.

— İtler seni tanırlar mı? Tanırlar da peşinden gi-
derler mi, diye sordum.

Çoban,

— Beli, dedi, tanırlar, peşimden de giderler.

Kemerimdeki altınlardan çıkarıp şangırdattım.

— İtleri teker teker götürüp dereye boğazlarsan,
bir de ağanın konağına girmeye kılavuzluk edersen,
bu altınlar tüm senin olur.

Kibriti yeniden çaktım ki, altınların sarı ışıltısı-
nı göre. Çobanın gözleri altınlara hırsıyla bakardı.

— Sen nerenin ağasısın, dedi.

— Neye sormuşsun kardaş, dedim.

— Şundan ki, dedi çoban, burada kan akanda
hesabı elbet sorulur. Kulunu koruyacak güçte misin,
bilmek isterim.

— Ben Dersim'in ağalarındanım, dedim.

— Dersim'in ağalarındansın? Öyleyse başımla, gözümle kabul etmişim kulluğunu. Dersim'e cendermenin eli uzanmaz.

Oniki İmam hatırına sadakat andı da içirdikten sonra çobanı yanımıza katarak, Sorikoğlu'nun yaylağına yollandık.

Çoban kılavuzluğunu sadakatla yapardı. Keçi-yollarından götürür, bellerden aşırırdı ki, rüzgâr altından kurtulak, itler uzaktan kokumuzu almaya.

Yayla evinin ışıkları görünende çoban,

— Ben varıp itlerin kaydını göreyim, siz burda dinlenin, dedi.

Çoban gitmeden Cemşido omzundan tuttu,

— Çoban kardaş, dedi, sakın ki sözünden hulfet-meyesin.

— Yok, babo, dedi çoban, Oniki İmam başına and içmişiz daha. Hulfedersem, başıma geleceği bilirim. Hızır beni taş eder.

— Bak o kadar söylemişim sana, dedi Cemşido. Sözünden hulfedersen, Hızır'dan önce biz seni toz ederik, bilmiş olasin!

Çoban, köpeklere verilmek üzere iki somun ek-mek aldı gitti.

Çobanın dönmesini bekleyende içim içime sığmazdı. Cemo'nun imdadına yetişmeye can atardım. Çobansa bir türlü geri gelmezdi. Hava ayazdı. Yıldızlar kandil gibi şavklandırırdı ortalığı. Biz kuşkulu, tetikteydik. Gözümüz karanlığı oyardı, kulağımız kırışteydi, dağın ardından çakal geçecek olsa duyardık.

Derken, çobanın geldiğini işittik. Yanımıza varanda çoban soluk soluğa idi.

— İtlerin kaydı görülmüştür, dedi, yaylak evini

de gözlemişim. Tüfekçilerin odasında ışık yoktur. Her hal uykuya dalmışlardır. Ağa, konuğuyla odada saz çalar, dernek eder.

Çobana tüm inanamazdım. Bize bir oyun edebileceğini hatırdan çıkarmazdım. O sebebe, bir adamımı hayvanlarla derede bıraktım. Çobana,

— Düş önümüze, dedim.

Tüfeklerimiz ellerimizde, karların üzerinden ses çıkarmadan yürüdük. Yaylak evine yaklaştıkça derinden bir saz tımbırtısı, bir bar iniltisi duyardım. Çoban doğruydı, itlerin işini bitirmişti. Yoksa şimdiye kokumuzu alır, ürüyüp dünyayı ayağa kaldırırlardı.

Evin yanına varanda, keşf için avlunun çevresini dolandık. Evin bir yanı uçuruma bakardı. Öbür yanlarını muhkem duvarlar çevirmişti. Avlunun büyük kapısı sac ile kapalıydı. Ardından sürgülüydü. Çoban duvarın neresinden tırmanacağımızı gösterdi. Onunla birlik duvara tırmanıp içeriye baktık. Karlarda yansıyan yıldız aydınlığında avlunun içi, yaylak evi, tüfekçilerin odası tüm görünürdü. Avluda kimse olmadığına inananda, çobana, avluya inip kapıyı gıcırdatmadan açmasını fısıldadım. Çoban itaat etti, aşağıya sıyrıldı, kapının sürgüsünü usul usul çekip kapıyı araladı.

Cemşido ile adamlarım içeri süzüldüler. Ben de duvardan aşağıya kaydım. Adamlarımın ikisini çobanla birlik, tüfekçilerin kapısına yolladım.

— Siz kapıyı tutacaksınız, dedim. Cemşido ile iki adamımı ardıma katarak eve sokuldum. İki adamımı da evin kapısında bıraktım,

— Buradan ayrılmayacaksınız, dışarıya kuş uçurtmayacaksınız, dedim.

— Baş üstüne dediler.

Cemşido ile ikimiz dolanarak, konağın içine girmenin yolunu araştırmaya koyulduk. Konağın sağ yanında ağaç merdivenle çıkılan bir hayat vardı. Hayattan saz, bar sesi daha gümbürtülü duyulurdu. Usul usul merdivenden tırmandıkça, saz, bar sesiyle birlikte küçük pencereden ışık vurduğunu da gördük. Odanın dumanı çıksın diye pencere kanatlarını açmışlardı. Pencereye sokulup bakanda, kan beynime çıktı. Sorikoğlu ile kaymakam vekili, çam kütükleri yanan ocağın başında otururlardı. Önlerinde bir rakı sinisi dururdu. Duvarda iki lamba asılı idi. Yüzlerinin kızartısından, gözlerinin bakışından ikisinin de çok sarhoş oldukları anlaşılırdı. Sazendeler bir bar havası vururlardı. Cemo yarı çıplak, ortada oynardı. Yoruldum, bittim gayri, diye oyunu kesecek olsa, Sorikoğlu, sinide duran hançeri alır, Cemo'yu tehdit ederdi,

— Yorulmak ne demektir? Düğün gecesinde gelin yorula? Karnındaki yükünü boşuna mı temizletmişim, diye haykırırdı. Sorikoğlu'nun sözlerine kaymakam vekili, göbeğini oynatarak gülerdi.

Cemo yakınırdı,

— Karnım çok acıkmıştır, bir şey yiyeyim içeyim ki, oynamaya dermanım ola.

Sorikoğlu sarhoş ağzı ile bağıırırdı:

— Oyna! Az oynatmadın sen beni vaktinan. Şimdi oynatmak sırası bende. Hele davran, diye hançerini gösterirdi. Cemo gene oyuna dururdu.

Sorikoğlu,

— Ha şöyle, derdi, sözüme itaatkâr ol bu gece, her dilediğimi yap ki, kinim' unutayım, babona da şefaathçi olayım. Güveneceğin kim kaldı ki dünyada Sorikoğlu'ndan başka? Yarbayınız sürgüne gitmiştir, Çancı Ustası Memo'ysa Dersim'in kurduna kuşu-

na yem olmuştur.

Tam bu sıra tüfeği içeri doğrultup bağırdım:

— Tüm kızıptır söylediklerin Sorikoğlu. Çancı Ustası'nı arkadan vurmuşundur, lakin Dersim'in kurduna kuşuna yem edememiştir. Yaptıklarının hesabını sormaya gelmiştir senden.

Bu sözlerim üzerine sazendeler susmuşlar, Cemo bir kez, "Memo!" diye haykırmıştır. Sorikoğlu ile kaymakam vekili başlarını yukarı kaldırmışlar, şaşkın, korkulu bakarlardı.

Cemşido son derece keyifli,

— Kıpırdayanı tepelerik, diye bağırdı.

Ben Cemo'ya seslendim,

— Şu sinideki hançeri al, kenara çekil Cemo, dedim. Cemo kendini toparlamıştı, hançeri aldı, kenara çekildi. Onun üzerine sazendelerden birine bağırdım:

— Ule itoğlu, elindeki sazı bırak da, kapıyı aç!..

Sazende, ağasına bakıp tereddüt gösterende mavzeri doğrulttum,

— Aç, yoksa senin de, ağanın da leşinizi sererim, dedim.

Sazende açmaya gidende, kapıyı tutan adamlarıma bağırdım:

— Kapı açılанда içeri dalın!

Dediğimi yaptılar.

Bunun üzerine Cemşido'yu pencerede nöbette bırakıp ben aşağıya indim. Odaya varanda, Cemşido da bize katıldı. Az sonra odadakileri, silahlarımızın namlusu ile dürtükleyerek avluya çıkardık. Ben Sorikoğlu'nu itelerdim. Cemşido, kaymakam vekilini tartaklardı. Korkudan Sorikoğlu'nun dili tutulmuştu. Ağız açıp bir şey diyemezdi. Avlunun ayazında it gibi titrerdi.

Kaymakam vekili,

— Şihinizdan, ağanızdan sonra hükümeta da mı karşı gelirsiniz? Bana bu ettiğinizi, yanınıza korlar mı sanırsınız, diye mırıldandı.

Cemşido,

— Ule namert, diye haykırdı, sen efendiliğini bilmedin ki, sana saygı göstererek. Bir alçak Şih Sayıtlı'nın piçine hizmetkârlık edip Gazi Paşalı'nın hükümatına leke sürdün. Gazi Paşalı'ya hizmet etmiş onca gazilerin obasını yağmalattın, çoluğunu çocuğunu perişan ettin, güngörmüş savaş gazilerini dağda belde kurşunlanmalarına göz yumdun, sağ dönenleri sille tokat dama tiktirip namahremlerine hayasızca el attın. Bu senin yaptığını Yezit etmemiştir Ali kullarına. Gayri efendilik sıfatın kalmamıştır. Ver Osmanlı'nın mührünü!

Mühürü alanda verirdi dipçigi.

Ben de Sorikoğlu'nu avlunun ortasına getirip bıraktım.

— Ey Sorikoğlu, dedim, bunca şekavetin, alçaklığın, zalımlığın hesap zamanı gelmiştir. Beni Der-sim'de kurşunlatanın sen olduğunu, celladının ağzından işitmişim. Çakalgediği'ni adamlarınla basıp fukara kardaşlarıma ettiğin namertliği duymuşum. Cafero'yu, Haydaro'yu, Velo'yu kurşanlatasın, helalimin karnını tekmeleyip yavrusunu karnında öldü-resin de, kanlarının davacısı olmayak, seni sağ koyak, he mi?

Sorikoğlu titremekten, çenelerini tıkırdatmaktan bir şey söyleyemezdi.

Bu ara Cemo ileri varıp gözünden ateş saçılarak,

— Güngörmedik bebemin Ezrail'ini bana bırakın Memo, dedi. Alnıma sürmek dilediği lekeyi,kanı ile yuğsun alçak.

Nerden bulmuşsa, iki kazma sapı tutardı Cemo elinde.

— Ben sen gibi başkasına kollarını tutturup canını almaya yeltenmezim. Şu sırığın birini al da, ömrünü uzatmaya çalış, dedi. Sırığın birini Sorikoğlu'na verdi. Bize de,

— Açılın kenara, diye bağırdı. Seyir bakın, bir namert nasıl tepelenir, görün, dedi.

Cemşido pufkurarak gülüp,

— Yaşa Cemo, eyi akıl ettin bunu, diyende, Cemo'nun bize eyi bir seyir göstereceğini anladım.

Adamlarımdan birine, ocaktan yanar çıra alıp gelmesini söyledim.

Gerçekten de Cemo, sırık kullanmakta hüner sahibiymiş. Sorikoğlu uzun zaman karşı duramadı. Cemo, sıırığı öyle maharetle kullanırdı ki, Sorikoğlu'nun her hamlesini rahatlıkla savuştururdu. Sorikoğlu'nu ter boşanasıya yormadan Cemo saldırışa geçmedi. İlk hamlesinde, ustalıklı bir vuruşla Sorikoğlu'nun sıırığını elinden uçurdu. Ondan sonra ilk darbeyi omzuna indirip kolunu düşürdü. Sorikoğlu bir yana kaçmaya yeltenende, bir sıçrayışta karşısına çıkıp öteki omzunu da çökertti. Sorikoğlu inleyerek, dizleri üstüne düşende, sıırığı karnına kondurdu. Sorikoğlu, ağzından kan geleerek karın üzerine yığıldı. O zaman Cemşido da kendini tutamadı, dipçikle, tekmeyle girişti. Adamlarım da onu izlediler, dipçik, tekme üşürdüler. Ben Cemo'yu bağırma bastım... Fakir, göğsüme yumulup ağlardı.

O sırada Cemşido'nun kendisini boşlamasını fırsat bilen kaymakam vekili, avlunun küçük kapısına seyirtip oradan dışarı fırladı. Lakin fırlamasıyla,

— Aman Allah, diye haykırması bir oldu. Bu kapının, uçuruma zebil¹ atmaya kullanıldığını bilememişti, kaçma telaşesinden. Hızını kesip kendini geri alamadığından uçurumun karanlığına düşüp kayboldu.

Cemşido,

— Tanrı onun da cezasını böyle tayin etmiş, nidek, dedi.

Bundan sonrasını hızla tamamladık: Sorikoğlu'nun ahırındaki hayvanları, tüfekçi odasındaki adamları dışarı çıkarttık. Kollarını arkalarına bağladık. Sorikoğlu'nun cesedini eve taşıdık... Lambalarından yerlere gazyağı dökerek ateşledik. Kapıyı örttük. Alevler pencereden, kapıdan dışarı vuranda,

— Öcümüz tamam olmuştur, dedim, gayri Osmanlı içinde durmak haram bize. Bir ayak önce gidek buralardan.

Hayvanlardan birine Cemo'yu, öteki hayvanlara, kolları bağlı tüfekçileri bindirdik, yola düzüldük. Ardımızdan göge doğru kara dumanlar yükselirdi, önümüzde şafak aydınlığı Zozana'ya yaldız yaldız dökülürdü. Ta uzaklarda, karlı başını kara duman bürümüş, Dersim Dağları görünürdü.

İZMİR - Karataş, 1963

¹ Zebil: Çöp.

1967 TÜRK DİL KURUMU ROMAN ÖDÜLÜ

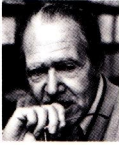
KEMAL BİLBAŞAR

CEMO

ROMAN

FOTOĞRAF: GÖNEŞ KARABUDA

Cumhuriyet'in ilk yılları. Doğu Anadolu'nun yaman coğrafyasında, aman vermez ikliminde, binbir oyunuyla insanı coşturan, yoran doğasında yaşayan bir söylence **Cemo**. Kömür gözleri ocak alevi gibi yanan, kara saçları gök ışıltıları taşıyan, çattığında hançere dönüşen kaşlarıyla yürek yakan Cemo. Baş eğmeyen, Nuh dedi mi peygamber demeyen Cemo, insanlarına da, hayatına da dişiyle tırnağıyla sahip çıkan yiğit bir kadın. Doğu Anadolu'da bir masal gibi dilden dile anlatılan hayatıyla edebiyatımızın simge isimlerinden biri, unutulmaz bir roman kahramanı. **Kemal Bilbaşar**'ın ağılık düzenindeki insanları, aşiret törelerini, inançlarını, yaşama biçimlerini olanca gerçekliğiyle yansıtan bir dille yazdığı *Cemo*, bir direnişin romanı. İlk kez 1966'da yayımlanan bu eseri, ikinci bölümü *Memo* ile birlikte yayımlıyoruz.

KAPAK RESMİ: FİKRET OTYAM

ISBN 978-975-07-0268-6

9 789750 702686

<http://www.canyayinlari.com>

